ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi . 30. Årgang . Nummer 3 . 1956
København 1956

ØKONOMI OG POLITIK

30. ÅRGANG . NR. 3 . 1956

INDHOLD

ERIK RESKE-NIELSEN: Suez-konflikten 195

ERLING OLSEN: Argentinas økonomiske politik under og efter Perón 218

GÖSTA WALLDÉN: En oversigt over de svenske skovindustrier 237

ERIK RASMUSSEN: Det britiske kabinetsstyres arbejdsformer i det 20. århundrede 256

Den internationale økonomiske situation 271

Den danske økonomiske situation 279

Politisk kronik 288

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
INSTITUTET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1956

FORFATTERNE

ERIK RESKE-NIELSEN: Lektor i den nyeste tids historie ved Aarhus Universitet og leder af dets journalistkursus. Har bl.a. skrevet »Det mellemste Østen« og »Spanien, Republik og Francostyre 1931–1948«.

ERLING OLSEN: cand polit. Sekretær i Det økonomiske Sekretariat og ved Institutet for Historie og Samfundsøkonomi. Undervisningsassistent ved Københavns Universitet.

GÖSTA WALLDÉN: Fil. lic. Direktør i Svenska Försäljnings- och Reklamförbundet. Har i sin tidligere virksomhed publiceret en række artikler om svenske industriproblemer.

ERIK RASMUSSEN: Dr. phil. Adjunkt. Har bl. a. skrevet »Kurantbankens forhold til staten 1737–73«.

Eftertryk uden kildeangivelse er ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hefte i hvert kvartal. Årsabonnement 8 kr. Enkelte hefter 2.50 kr. Ansvarshavende redaktør, docent POUL WINDING, Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, Sct. Peders Stræde 5, København K. Telefon Palæ 5182. Ekspedition og abonnement sammesteds. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Udsendt i boghandelen 20. november 1956.

Printed i Denmark. Aarhuus Stiftsbogtrykkerie.

SUEZ-KONFLIKTEN

ERIK RESKE-NIELSEN

Den 26. juli 1956 meddelte den ægyptiske præsident *Abdel Gamel Nasser* i en tale i Alexandria, at han havde nationaliseret Suezkanalkompagniet, og at Suezkanalen herefter ville blive drevet af Ægypten alene. Storbritannien og Frankrig reagerede på nationaliseringen med skarpe erklæringer og forberedelse til militær indgriben. Efter drøftelser i London mellem U.S.A., Storbritannien og Frankrig udstedte de tre vestmagter indbydelse til 21 andre nationer til en konference i London med henblik på at finde en løsning gennem en form for internationalisering af kanalen. Allerede inden den kom i stand, stod det klart, at der herskede betydelige divergenser i de tre vestmagters opfattelse, især mellem Storbritannien og Frankrig på den ene og U.S.A. på den anden side, men tillige åbenbarede der sig store modsætninger i England mellem Edens konservative regering og labour-oppositionen. Fra Ægypten lød betydeligt forsonligere toner end i dagene efter nationaliseringen, men man svarede på de fransk-britiske militærforanstaltninger med en intensiv træning af frivillige samtidig med, at man appellerede til alle arabere om at stå solidarisk med ægypterne.

Den 16. august åbnedes Londonkonferencen med deltagelse af 22 nationer. Den resulterede i, at 18 nationer stillede sig bag en modificeret amerikansk plan om oprettelse af en international Suezkanalorganisation, der af Ægypten skulle få overdraget retten til at drive kanalen. Et mindretal tilsluttede sig en indisk plan, hvorefter Ægypten skulle drive kanalen med bistand af et rådgivende organ for brugernes interesse. På grundlag af flertalsindstillingen sendtes en 5-mands komité under ledelse af den australske premierminister *Menzies* til Cairo for at forhandle med Nasser fra 3. til 9. september, men resultatet blev negativt.

Efter forhandlingernes sammenbrud tog *Anthony Eden* næste skridt ved den 12. september at forelægge det britiske underhus en plan om oprettelse af en organisation af Suezkanalens brugere. Tanken var oprindelig blevet udkastet af *Foster Dulles,* men denne tog afstand fra den form og en del af det indhold, Eden havde givet den, og splittelsen mellem de to vesteuropæiske stormagter og U.S.A. trådte nu skarpere frem. Drøftelser

om oprettelse af en brugerorganisation af en sådan art blev indledt på en ny konference i London den 19. september og resulterede i, at 15 af de 18 deltagerlande gik ind for planen i en stærkt beskåret skikkelse. På samme tid forlod størsteparten af de ikke-ægyptiske lodser i Suezkanalen efter ordre fra Suezkanalkompagniet deres poster, men aktionen fik ikke den forventede følge: at trafikken brød sammen. Derefter fortsattes bestræbelserne for at føre planen om en brugersammenslutning ud i livet på en ny Londonkonference i oktober 1956, men forinden havde Frankrig og Storbritannien henvendt sig til sikkerhedsrådet og krævet Suezspørgsmålet optaget på dets dagsorden. Forhandlingerne blev indledt den 5. oktober, og mens de foregik udfoldedes der fra indisk side en livlig aktivitet for at få tilvejebragt en kompromisløsning. Samtidig fremgik det af adskillige udtalelser og begivenheder, at kløften i denne sag mellem Frankrig-Storbritannien og U.S.A. blev uddybet. På dette stadium befandt konflikten sig, da Palæstina- og Suezspørgsmålene samledes til eet med Israels angreb på Ægypten den 29. oktober og den umiddelbart efter følgende fransk-britiske militære indgriben i kanalzonen.

VESTMAGTERNE OG ÆGYPTEN FØR NATIONALISERINGEN

Forud for nationaliseringen af Suezkanalkompagniet den 26. juli 1956 var forholdet mellem Ægypten og vestmagterne i løbet af det sidste år blevet kendeligt forværret. Mellem *Storbritannien og Ægypten* havde der siden slutningen af 2. verdenskrig bestået en spænding, der var dikteret af britiske troppers tilstedeværelse i kanalzonen i henhold til den engelsk-ægyptiske traktat af 1936 og af ægyptiske ønsker om at erstatte det britisk-ægyptiske condominium af 1899 over Sudan med en ægyptisk-sudansk union, der skulle realisere tanken om »nildalens enhed« under ægyptisk overherredømme. Stridighederne herom affødte flere kriser, der kulminerede i 1951, da den ægyptiske regering ensidigt ophævede 1899- og 1936-traktaterne uden dog at være i stand til at drive englænderne ud. Efter kong Faruks fald i 1952 blev der banet vej for en overenskomst, som vestmagterne – og øjensynligt navnlig U.S.A. – tilstræbte som en forudsætning for at få ægypterne med i en mellemøstlig forsvarspagt med front mod Sovjetunionen og som pendant til NATO og det senere oprettede SEATO. I 1953 nåede man frem til en løsning af Sudanspørgsmålet og i 1954 indgik Storbritannien og Ægypten en aftale om britisk rømning af Suez-kanalbasen i løbet af 20 måneder[1].

Den britisk-ægyptiske overenskomst af 19. oktober 1954[2] fastslog foruden

[1] En mere udførlig redegørelse for disse forhold er givet i Erik Reske-Nielsen: »Det mellemste Østen« (1956) s. 43–63.

[2] Overenskomsten er bl. a. trykt i »British Foreign Policy: Some Relevant Documents« (Royal Institute of International Affairs, 1955) s. 77–80.

bestemmelserne om rømning af Suezkanalbasen i artikel 4, at britterne atter skulle have adgang til basen »i tilfælde af et væbnet angreb fra en udenforstående magt mod et land, der ved dagen for underskrivelsen af nærværende overenskomst er deltager i den fælles forsvarspagt mellem den arabiske ligas stater, undertegnet i Cairo den 13. april 1950, eller mod Tyrkiet«. Om Suezkanalen hed det i artikel 8, at »de kontraherende regeringer anerkender, at Suezkanalen, der er en integrerende del af Ægypten, er en vandvej af international betydning, kommercielt og strategisk, og udtrykker her beslutningen om at opretholde den konvention om garanti om sejladsens frihed gennem kanalen, der blev undertegnet i Konstantinopel den 29. oktober 1888«.

Med bestemmelserne om englændernes ret til atter at bruge Suezkanalbasen i tilfælde af angreb udefra mod nogen arabisk magt eller NATO-medlemmet Tyrkiet syntes vejen at være banet for ægyptisk deltagelse i *en mellemøstlig forsvarspagt,* men månederne gik uden at en sådan kom i stand. I stedet undertegnedes den 24. februar 1955 Bagdadpagten mellem Tyrkiet og Iraq, som senere Storbritannien, Pakistan og Persien sluttede sig til. Bagdadpagten stillede Ægypten overfor det afgørende valg mellem at slutte sig til den eller bekæmpe den, og oberst Nasser, der i november 1954 endeligt havde styrtet general Naguib, og som nu regerede diktatorisk i spidsen for den revolutionære officersjunta, valgte den sidste udvej. Allerede Ægyptens skærpede holdning overfor Israel og Nassers kurs på Bandung-konferencen mellem de asiatiske og afrikanske lande i begyndelsen af 1955 varslede herom, men helt tydeligt trådte hans politik først frem, da det i slutningen af september 1955 blev meddelt, at regeringen i Cairo havde truffet aftale om *køb af store våbenmængder i Tjekoslovakiet.*

Heraf fulgte ikke blot nye episoder mellem Ægypten og Israel, men også en stærk diplomatisk aktivitet fra Cairos side for at få de øvrige araberstater til at slutte op om Nasser og for at fjerne dem fra Bagdadpagten og den vestlige indflydelse, som denne var udtryk for. Vestmagterne holdt sig tøvende overfor denne uventede udvikling, og både i U.S.A., Storbritannien og Frankrig hævdedes der højst forskellige meninger med hensyn til, hvilken kurs man burde følge overfor Ægypten. I alle tre lande gjorde der sig stærke kræfter gældende til fordel for den opfattelse, at man – også i egen interesse – burde bistå Israel som den eneste virkeligt demokratiske stat i Mellemøsten, mens andre mente, at man stadig kunne pacificere araberne ved indrømmelser, og at det var muligt at få Ægypten og andre araberstater til at slutte op om vesten som det sted, hvorfra de kunne få en hårdt tiltrængt økonomisk hjælp. Efter adskillig vaklen fik den sidstnævnte retning overhånd både i Washington og London, og den amerikanske regering gav i december 1955 sammen

med den internationale bank tilsagn om at ville bidrage med store lån til gennemførelse af *Aswanprojektet* i Ægypten[1]. Der var knyttet adskillige betingelser til disse tilbud, og regeringen i Cairo fandt, at vilkårene betød for store indgreb i Ægyptens handlefrihed og mente også, at vestens ydelse burde være større. Åbenbart i et forsøg på at afpresse vestmagterne yderligere indrømmelser eller for at finde helt nye udveje optog Ægypten drøftelse med Sovjetunionen om Aswanprojektet, men efter at den russiske udenrigsminister *Sjepilov* i begyndelsen af juli 1956 havde været på besøg i Cairo, meddelte Nasser, at Ægypten nu var rede til at gå ind på de vilkår, hvorunder vesten var villig til at bistå ved projektets gennemførelse. Da meddelte Foster Dulles den 19. juli, at tilbudet var udløbet og ikke ville blive fornyet. Dagen efter indtog Storbritannien samme standpunkt.[2] Vestmagterne havde ændret holdning siden tilsagnene blev givet et halv års tid tidligere – måske på grund af Ægyptens forsøg på at spille Sovjet ud mod Vesten, måske fordi man øjnede en chance for at bringe Nassers regime til fald. Den motivering, man anvendte for afslaget fra britisk og amerikansk side, var, at man fandt, at projektet hvilede på et usundt økonomisk grundlag, og at Ægypten ikke havde opnået aftaler med andre »Nil-lande« som Sudan, Æthiopien og Uganda.

Aswanprojektet havde gennem Nassers regeringstid stået som symbolet på revolutionsregimets reformiver, og store forhåbninger var knyttet til det. Planen byggede på erkendelsen af, at Nilens vand kunne udnyttes langt bedre, end tilfældet er, hvis man ved bygning af en dæmning og skabelse af en kunstig sø blev i stand til i højere grad at kunne regulere vandstanden. Derfor skulle der ved Aswan, hvor nildalen indsnævres af et stort klippeparti, opføres en 5 km lang og 80 m høj dæmning, bag hvilken en kunstig sø på 450 km's længde skulle strække sig. Planen skulle realiseres i løbet af 15 år. Den ville kræve lige så mange materialer som 17 pyramider, og anlæggelsen af søen havde som forudsætning, at 50.000 mennesker skulle flyttes. Men Aswandæmningen ville også betyde, at det opdyrkede areal i Ægypten kunne forøges med 30 % og skabe mulighed for en betydelig industrialisering gennem en ti-dobling af den ægyptiske el-kraftproduktion – altsammen nødvendige forudsætninger for at levestandarden kan højnes i den hastigt voksende befolkning i det forlængst overbefolkede Ægypten.

[1] U.S.A. og Storbritannien tilbød tilsammen 200 mill. dollars og verdensbanken et tilsvarende beløb; man anslog, at Ægyptens egen andel ville komme til at andrage 900 mill. dollars, selv om Cairos egne beregninger går ud på, at dæmningen »kun« kommer til at koste 700 mill. dollars mod de 1,3 milliarder, vestmagterne og banken regner med.

[2] Med det amerikanske og britiske afslag bortfaldt automatisk verdensbankens tilbud om 200 mill. dollars.

NATIONALISERINGEN

Nasser svarede på tilbagetrækningen af løfterne om bistand til finansiering af Aswanprojektet med et rasende angreb på U.S.A., men det virkelige modtræk kom med *beslutningen om at nationalisere Suezkanalkompagniet,* som blev bekendtgjort i en tre timer lang tale, præsident Nasser holdt i Alexandria 26. juli.[1] Det ægyptiske statsoverhoved boltrede sig i en ubændig nationalisme, der snart var national-ægyptisk, snart slog på de panarabiske strenge, som Nasser ofte havde rørt bl. a. i sit meget omtalte lille skrift »Revolutionens filosofi«.[2] Tonen var stærkt provokerende over for vestmagterne, og denne gang var det navnlig Storbritannien, det gik ud over. Efter at have kritiseret betingelserne for lånene til Aswanprojektet erklærede Nasser, at Suezkanalen blev gravet ved Ægyptens sønners slid, og at arbejdet havde kostet 120.000 ægypteres liv. Han kaldte Suezkanalkompagniet for et »usurpatorselskab«, der havde tilranet sig koncessioner, og erklærede, at han nu agtede at inkassere de 100 mill. dollars, dette selskab årligt indtjente, til fordel for Ægypten. Han proklamerede, at det ægyptiske selskab, der var afhængig af udenlandske intriger og imperialismens håndlangere, ved dekret var blevet nationaliseret, og at ægypterne var villige til at kæmpe til sidste blodsdråbe for de rettigheder, de nu havde generhvervet. Nasser lovede, at aktionærerne ville få erstatning i overensstemmelse med den sidste kursnotering på Parisbørsen og erklærede, at sejladsen gennem kanalen kunne fortsætte frit og uhindret. Ved et dekret blev alle kanalkompagniets ejendele overført til den ægyptiske stat, og der blev oprettet et særligt administrativt organ under det ægyptiske handelsministerium til at sørge for kanalens drift. Desuden blev det under trusel af hårde straffe påbudt alle kanalselskabets funktionærer at fortsætte på deres hidtidige poster. I en ny tale i Cairo den 28. juli rettede Nasser yderst heftige angreb mod Storbritannien og Frankrig, men den 31. juli udstedte han en erklæring til alle de diplomatiske repræsentanter i Cairo om, at den frie sejlads gennem Suezkanalen ikke på nogen måde ville blive berørt af nationaliseringen af Suezkanalkompagniet, og at Ægypten anerkendte sine forpligtelser både i henhold til Konstantinopelkonventionen af 1888 og den engelsk-ægyptiske overenskomst af 1954.

[1] Omfattende uddrag af talen er bragt i dansk oversættelse i Berlingske Aftenavis den 14. september 1956.

[2] Gamal Abd El-Nasser: »The Philosophy of the Revolution« (Dar Al-Maaref, Cairo, 1954). Heri giver Nasser bl. a. udtryk for en stærk arabisk nationalisme og hævder den opfattelse, at det er Ægyptens historiske opgave at samle de arabiske riger. Han peger på, at arabernes verden strækker sig fra den persiske bugt til Atlanterhavet, at den er hjemstedet for en verdensreligion af endnu videre udbredelse og er beliggende på et strategisk uhyre vigtigt område samt at araberne besidder den for Vesteuropa uundværlige olie.

I *vestmagternes hovedstæder reagerede* man prompte på nationaliseringen. Både det franske og det britiske kabinet blev indkaldt til drøftelse natten mellem den 26. og 27. juli, og næste dag indefrøs Storbritannien alle Suezkanalkompagniets og Ægyptens tilgodehavender i England. Det betød bl. a., at englænderne lagde beslag på ca. 100 mill £, som Ægypten havde tilgode for ydelser til britterne under 2. verdenskrig og på værdier til et lidt mindre beløb, som udgjorde langfristede ægyptiske investeringer i Storbritannien. Også Frankrig skred straks til indefrysning, og den 31. juli spærrede U.S.A. for den ægyptiske regerings tilgodehavender i De forenede Stater.

En række *udtalelser fra politikere* fra såvel regering som opposition i både Storbritannien og Frankrig vidnede om den ophidselse, Nassers handling havde forårsaget. I Paris stemplede den socialistiske ministerpræsident *Guy Mollet* Nasser som »Hitler-lærling« og krævede et »energisk og alvorligt modtræk« mod nationaliseringen. Udenrigsminister *Christian Pineau* udtalte sig til fordel for vestlig okkupation af kanalområdet og afviste tanken om at lade sagen indbringe for den internationale domstol. Andre hævdede, at Frankrig befandt sig overfor et lignende valg som i marts 1936, da tyske tropper rykkede ind i det demilitariserede Rhinland, og at man burde vise, at man havde lært af fortidens fejlgreb ved denne gang at gribe ind i tide og ved at afvise alle forsøg på »appeasement«. Også i Storbritannien lød der i pressen og blandt politikerne stemmer, der sammenlignede Nasser med Hitler. Premierminister *Anthony Eden* og labours leder, *Hugh Gaitskell* udtalte sig begge i skarpe vendinger i underhuset, og der lød næsten ensartede toner fra arbejderpartiets rækker og fra de tory'er, der i 1954 havde modsat sig rømningen af Suezkanalbasen. Fra alle sider forlangte man drastiske modtræk uanset prisen.

Den krigerske tone i parlamentet svarede nøje til de træk, regeringen tog. Cheferne for de forskellige våbenarter blev tilkaldt til et ekstraordinært kabinetsmøde den 27. juli, og straks efter traf Storbritannien sine første *militære foranstaltninger*. Under et besøg, Pineau den 30. juli aflagde hos Eden, drøftede man øjensynligt mulighederne for at lade våbnene tale, og i de første dage af august blev der truffet en række drastiske militære forberedelser både af Storbritannien og af Frankrig. Den franske middelhavsflåde blev gjort klar til at stikke i søen fra Toulon, mens Storbritannien foretog nogle genindkaldelser og sendte hangarskibe, faldskærmssoldater og jetfly til baser i det østlige middelhavsområde. De to vestmagters militære foranstaltninger kulminerede, da den britiske regering den 29. august gav Frankrig tilladelse til at stationere tropper på Cypern, og i begyndelsen af september gik franske styrker i land på øen for at stå rede til indgriben i kanalområdet sammen med englænderne. Også Ægypten traf forberedelser med henblik på en eventuel krig. Nasser indkaldte

den 5. august et begrænset antal reservister og udarbejdede planer for en mobilisering, hvis situationen skulle forværres. Frivillige meldte sig i store skarer for at blive underkastet militær træning, og fra mange asiatiske og afrikanske lande kom der henvendelser fra unge, som ville komme Ægypten til hjælp. Desuden blev dele af den ægyptiske hær øjensynligt trukket bort fra grænsen til Israel og stationeret i kanalens umiddelbare nærhed.

Side om side med de militære foranstaltninger udfoldede den britiske regering en *diplomatisk virksomhed,* hvis første mål var at opnå, at U.S.A. stillede sig solidarisk med de to vesteuropæiske stormagter. En kontakt var blevet oprettet umiddelbart efter krisens udbrud gennem den amerikanske Londonambassadør, *Robert Murphy,* men situationen blev snart så alvorlig, at udenrigsminister Foster Dulles selv begav sig til den britiske hovedstad, hvor han den 1. og 2. august forhandlede med sin franske og britiske kollega, Christian Pineau og Selwyn Lloyd. I Frankrig blev *tremagtsmødet i London* hilst med betydelig mindre tilfredshed end i Storbritannien, og der hævede sig allerede stemmer, som gav udtryk for den opfattelse, at U.S.A. stræbte efter at lægge sig imellem de stridende parter og ville forhindre, at »Suez-forbrydelsen« blev straffet. Frygten herfor voksede, da man samtidig kunne spore de første tegn til, at det britiske arbejderparti var ved at fjerne sig fra regeringens opfattelse og nu syntes at hælde til den anskuelse, at konflikten under alle omstændigheder skulle løses med fredelige midler.

SUEZ-KANALEN

Når Storbritannien og Frankrig reagerede så voldsomt på nationaliseringen, kunne deres regeringer motivere det med, at det var disse to lande, der repræsenterede langt den største del af kapitalinteresserne i Suezkanalkompagniet.

Kanalen var blevet skabt på grundlag af et *koncessionsbrev af 19. maj 1855* fra den ægyptiske khediv[1] til dens bygmester, den franske ingeniør Ferdinand de Lesseps, ifølge hvilket et »Compagnie Universelle de Canal Maritime de Suez« fik overdraget retten til at drive kanalen i 99 år efter dens fuldførelse – hvilket vil sige indtil 1968. Et andet koncessionsbrev af 5. januar 1856 fra khediven til kompagniet fastsatte nøjere parternes rettigheder og forpligtelser.[2] Selskabet var forinden blevet stiftet med fransk kapital som dominerede på lige fod med khedivens andele. I 1875 sikrede den britiske premierminister, Disraëli, imidlertid den britiske regering khedivens aktiver – ialt 40% –, og Storbritannien har siden

[1] D.v.s. vicekonge. Ægypten stod den gang formelt under den tyrkiske sultans overhøjhed.

[2] Koncessionsbrevene af 1855 og 1856 er aftrykt bl.a. i Hugh Schonfield: The Suez Canal in World Affairs (London, 1952), s. 146–156. De blev i 1866 viderefort med en kontrakt mellem khediven og kompagniet.

været den største andelshaver i selskabet. De franske aktiver vedblev derimod at være på private hænder, og den franske regering fik ingen direkte indflydelse på kompagniet, selv om nogle af Frankrigs mest fremtrædende politikere i tidens løb har været indehavere af Suez-aktier. Kompagniet blev iøvrigt indregistreret med hjemsted i Ægypten, men fik sit hovedsæde i Paris. Det blev undergivet ægyptisk lov, men for dets indre anliggender gjaldt fransk lovgivning.

For brugen af kanalen som en fri international vandvej indeholdt allerede koncessionen af 1856 regler, der blev udbygget ved *en international konvention i Konstantinopel den 29. oktober 1888.*[1] Denne aftale blev undertegnet af Tyrkiet, Storbritannien, Frankrig, Holland, Tyskland, Østrig-Ungarn, Spanien, Italien og Rusland, og dens hovedindhold var, at Suezkanalen skulle stå åben for skibe af enhver art og af alle nationaliteter såvel i krigstid som i fredstid[2].

Det faktiske forhold var og blev imidlertid, at Ægypten siden 1882 havde været underkastet *britisk okkupation,* og denne kendsgerning vedblev at være afgørende også for spørgsmålet om den frie sejlads gennem kanalen, lige indtil Storbritannien i 1954 sluttede aftale med Ægypten om rømning af Suezkanalområdet. Formelt blev i denne periode Konstantinopelkonventionens bestemmelser om fri sejlads gennem kanalen også i krigstid respekteret, men i realiteten beherskede englænderne i eet og alt farten på den, også efter at Ægypten i 1922 var blevet erklæret suverænt og i 1936 havde opnået en tyve-årig aftale med Storbritannien, bl. a. om de britiske baser i kanalområdet. Dette forhold bestod således uændret fra 1882 til juni 1956, da de sidste britiske styrker forlod kanalområdet, efter at den britisk-ægyptiske overenskomst af 1954 bl. a. udtrykkelig havde fastslået Konstantinopelkonventionens fortsatte gyldighed.

Selvom der som anført er betydelige britiske og franske kapitalinteresser knyttet til Suezkanalkompagniet, turde det være indlysende, at det ikke kan være dem, der alene eller i første række forårsagede den skarpe reaktion fra Frankrigs og Storbritanniens regeringer på nationaliseringen. Langt tungere vejer de to magters åbenlyse interesse i at sikre, at der ikke kan ske overgreb fra nogen anden stat imod den frie sejlads gennem kanalen, og man har i de to vestmagter påberåbt sig, at sikkerheden herfor var blevet langt ringere som følge af Nassers egenmægtige nationalisering af kompagniet, og at livsvigtige franske og britiske interesser derved trues.

Betydningen af at opretholde fri sejlads gennem Suezkanalen fremgår alene

[1] Teksten trykt i Schonfield a.a., s. 157–161.

[2] Konstantinopelkonventionen indeholder ikke nogen bestemmelse om, at den frie sejlads forudsætter Suezkanalkompagniets beståen. Tværtimod hedder det i konventionens artikel 14, at traktatens varighed ikke er begrænset af koncessionsbrevene til selskabet.

deraf, at den samlede tonnage, der passerede den i 1955 androg 115.756.000 tons netto, der blev fragtet på 14.666 skibe tilhørende 48 nationer. 28% af gennemsejlingerne blev foretaget af britiske skibe og 12,5% af norske fartøjer. Liberia fulgte som nr. 3 på listen med 12,1 % og Frankrig som nr. 4 med 8%. U.S.A. stod kun på niendepladsen, men rangerede i virkeligheden langt højere, da næsten alle skibe fra Liberia og de fleste af dem, der førte Panamas og Honduras flag, ejedes af amerikanske interesser. Reelt kom U.S.A. derved til at placere sig som nr. 2 efter Storbritannien.

Størstedelen – ca. to trediedele af den samlede varemængde der blev ført gennem kanalen – var olie fra den persiske bugt[1], men også stratetiske varer som gummi og tin indgik i listen over de vigtigste produkter. Næsten hele den vesteuropæiske olieimport kommer fra Det mellemste Østen, og størsteparten af den passerer på tankskibe gennem Suezkanalen. For Vesteuropas forsvar, for dets industri og dets transportvæsen er olien livsvigtig – omend den kendsgerning ikke må glemmes, at den vestlige halvkugle fortsat er langt den vigtigste olieproducent, og at produktionen både i De forenede Stater og i Venezuela kan bringes betydeligt i vejret og delvis erstatte den mellemøstlige olie for Europas vedkommende, hvis galt skal være. Men en forudsætning er, at transportproblemet over Atlanten kan klares, og det afhænger af, at nye tankskibe bygges. Desuden står den mulighed åben at transportere olien syd om Afrika, men også det forudsætter en øget tonnagemængde – antagelig i form af kæmpetankbåde på 50.000–100.000 tons, som allerede er under bygning, uanset at de er for store til at kunne passere kanalen med dens nuværende størrelse.

Passagen gennem kanalen betyder meget store besparelser for skibsfarten uanset kanalafgifterne. For Storbritannien betyder kanalen, at ruten fra Bombay til britisk havn kun er 7117 miles, mens den via Kap det gode Håb er 12.374 miles. Et andet udtryk for besparelserne ved sejlads gennem kanalen har man i en udregning, foretaget af kanalkompagniet, ifølge hvilken et fuldlastet liberty-skib på ruten Boston-Karachi nok vil komme til at betale 5.400 dollars i kanalafgifter men samtidig sparer omkring 28.000 dollars, som det ville koste at sejle yderligere 14 dage for at komme syd om Afrika[2]. Udgifterne ved at sende et tankskib af gennemsnitsstørrelse syd om Kap er 25–30% højere end udgifterne ved at gå gennem Suezkanalen. Desuden er det øjensynligt, at der i de nærmeste

[1] Af de 14.666 skibe, der passerede i 1955, var 7.878 tankbåde. De fragtede 42,5 millioner tons olie fra Kuwait, 5,6 millioner tons fra Saudi-Arabien, 4,4 millioner tons fra Persien og 3,9 millioner tons fra Iraq. Heraf gik 19,7 mill. tons til Frankrig og 8,6 mill. tons til det stadig mere oliehungrende U.S.A.

[2] Hanson W. Baldwin i New York Times W.R. 29.7.56.

årtier vil blive mere brug for Mellemøstens olie end hidtil – og derved også for, at Suezkanalens rolle vil blive stadig mere betydningsfuld.

VESTMAGTERNES ARABISKE INTERESSER

Der har således ikke hersket tvivl om, at beherskelsen af eller i hvert fald fuldstændig sikkerhed for fri sejlads gennem Suezkanalen er af overordentlig stor betydning for vestmagterne og navnlig for Storbritannien. Men Suezproblemet kan ikke isoleres til kanalen alene. Det hænger også i allerhøjeste grad sammen med spørgsmålet om *Englands, Frankrigs og U.S.A.s øvrige interesser i Mellemøsten og Nordafrika.*

For Frankrigs vedkommende fremgår forbindelsen mellem Suezkonflikten og dets nordafrikanske interesser af de mange beviser, der foreligger for, at oprørsbevægelsen i Algier ikke alene har fået moralsk, men også materiel støtte – herunder våben – fra Ægypten. Desuden står det helt klart, at den ægyptiske regering har ydet hjælp til oppositionen mod de siddende regimer i Tunis og Marokko, der har sluttet aftaler med Frankrig, og som har set deres interesse i en fortsat økonomisk samvirken med den tidligere protektionsmagt og i bevarelsen af det franske befolkningsislæt med dets kapital og tekniske dygtighed. For Frankrigs stilling som stormagt er det af afgørende betydning, at det ikke lider nederlag i Algier, og at forbindelserne med Marokko og Tunis bevares, men Ægyptens politik under Nasserstyret har gjort stillingen vanskeligere for franskmændene, og det har vist sig, at jo stærkere regeringen i Cairo står, jo mere effektiv bliver hjælpen til de arabiske ekstremister i Nordafrika. Forhandlinger i foråret 1956 mellem Ægypten og Frankrig førte ikke til noget positivt resultat, og det synes at være sikkert, at den franske regering er stærkt interesseret i, at Ægypten bliver svækket eller Nasser bragt til fald. Dette motiv forklarer i høj grad Frankrigs uforsonlige holdning i Suezkonflikten.

Også *Storbritannien* har i det sidste års tid modtaget mange påmindelser om, at et stærkt Ægypten indebærer en alvorlig trusel mod dets magtstilling i Mellemøsten. I slutningen af 1955 krydsede britiske og ægyptiske interesser hinanden i Jordan, som Storbritannien bestræbte sig på at føre ind i Bagdadpagten, men med det resultat, at den vigtigste eksponent for engelsk indflydelse i det lille kongerige, general *Glubb* pasha et par måneder senere blev afskediget som chef for den »arabiske legion« og udvist af landet. Også i oliefyrstedømmerne ved den persiske bugt og kronkolonien Aden blev britiske interesser generet af ægypterne og af det med Ægypten forbundne Saudi-Arabien, ligesom den ægyptiske propaganda imod englændere og franskmænd kunne spores dybt ned på det afrikanske kontinent. For Storbritanniens hele stormagtsposition er den agitation, Ægypten driver imod det i de olieproducerende lande ved den persiske bugt i virkeligheden en fuldt så alvorlig trusel som risikoen for, at ægypterne

skal kunne lukke Suezkanalen. Det skyldes ikke så meget faren for, at olietilførslerne skal blive afbrudt allerede ved kilden, idet også produktionslandene har deres store interesse i, at olien stadig flyder og finder afsætning, og en varig afbrydelse derfor synes at være utænkelig. Langt større er risikoen for, at de pågældende stater skal gribe til at nationalisere olien, ligesom Ægypten har nationaliseret Suezkanalkompagniet. Noget sådant ville berøve Storbritannien meget store valutaindtægter og samtidig styrte dets prestige og indflydelse i Mellemøsten og måske i hele den farvede verden i grus. Også Storbritanniens stormagtsstilling trues derfor af Nassers nationalisme og hans panarabiske ambitioner.

For U.S.A.s vedkommende synes de direkte interesser i Mellemøsten at være væsentlig mindre end Storbritanniens og Frankrigs. Nok er de amerikanske investeringer i den mellemøstlige olie[1] betydelige, men de har ikke tilnærmelsesvis samme betydning for De forenede Stater som de britiske for England. Desuden har amerikanerne ikke nogen traditionel magtstilling at værne i Mellemøsten og besidder heller ikke koloniområder, hvor den ægyptiske agitation kan få alvorlige følger – bortset fra at nationaliseringen af Suezkanalkompagniet efter mange tegn at dømme har fristet Panama til at røre ved spørgsmålet om Panamakanalen. Hensynet til beherskelsen af denne vandvej må nødvendigvis virke med til at bestemme U.S.A.s holdning til Suezkonflikten, men langt mere tungtvejende har de motiver været, der længe har været de tilgrundliggende for U.S.A.s mellemøstlige politik, nemlig at hindre at russerne vinder fodfæste i området, hvadenten dette sker ved en kommunistisk magtovertagelse i en eller flere stater eller det indtræffer ved, at anti-vestlige regimer etablerer sig og orienterer sig efter Moskva. Risikoen for den sidstnævnte udvikling har meldt sig flere gange og åbenbart også med Nasserstyret efter våbenoverenskomsten i september 1955. Det må antages, at det er erkendelsen af denne fare, der har ført U.S.A. til at lægge sin ægyptiske politik om og til at nægte Nasser økonomisk bistand til Aswanprojektet. Afslaget kunne dårligt betyde andet end en undsigelse til revolutionsregeringen i Cairo og måtte dermed opfattes som et varsel om, at Nasser skulle bringes til fald. Men samtidig bevirker den samme risiko for at lukke russerne ind i Mellemøsten, at U.S.A. må føre en forsigtig politik for ikke at komme fra asken i ilden ved at se Nassers nationalistiske diktatur erstattet af et massernes kommunistiske vælde.

1. LONDONKONFERENCEN

Det var således ud fra noget forskellige interesser, men dog med den samme grundopfattelse – nemlig at Nasser skal væk, – at de tre vestlige

[1] Om oliselskaberne og olieproduktionen i Mellemøsten se Erik Reske-Nielsen a.a., s. 33–41.

stormagter i begyndelsen af august 1956 skulle udforme deres politik i Suezkonflikten. U.S.A.s henholdenhed havde straks kunnet notere den succes, at muligheden for voldsanvendelse med de heraf følgende uoverskuelige konsekvenser i Ægypten og hele Mellemøsten var trådt i baggrunden, indtil man havde forsøgt sig ad forhandlingernes vej. *Resultatet af Dulles, Lloyds og Pineaus drøftelser* blev, at der skulle sammenkaldes en konference i London af 24 nationer til den 16. august med det formål at oprette en international myndighed over Suez. De stater, der skulle indbydes, indbefattede undertegnerne af Konstantinopelkonventionen 1888 og de nationer, man anså for at være de mest interesserede i kanalen af søfarts- eller handelsmæssige årsager. Det var Storbritannien, Frankrig, Italien, Portugal, Spanien, Holland, Vesttyskland, Sovjetunionen, Tyrkiet, Grækenland, Ægypten, Danmark, Norge, Sverige, U.S.A., Australien, New Zeeland, Japan, Indonesien, Ceylon, Indien, Pakistan, Persien og Æthiopien.

Indbydelsen til konferencen blev akcepteret af 22 af de 24 indbudte lande. *Ægypten afslog* at deltage med den motivering, at nationaliseringen af Suezkanalkompagniet var et indre ægyptisk anliggende, som ikke vedkom hverken en konference af vilkårligt udpegede magter, De forenede Nationer eller den internationale domstol. I sidste øjeblik fandt Ægypten det dog rigtigt at lade sig repræsentere på konferencen ved en observatør, Nassers vigtigste politiske rådgiver, major *Ali Sabri*. Også *Grækenland svarede negativt* på invitationen, som man ikke ønskede at imødekomme på grund af britternes optræden på Cypern. Endvidere var Indien og Sovjetunionen stærkt forbeholden, men valgte at deltage. Fra indisk side kritiserede man de retningslinier, efter hvilke man havde udpeget deltagerne i Londonkonferencen, og på linie hermed krævede den russiske regering, at yderligere 22 stater skulle indbydes, deriblandt de østeuropæiske lande og det kommunistiske Kina. Desuden rejste Sovjetunionen spørgsmålet om internationalisering af andre internationale vandveje, hvis Suezkanalen skulle internationaliseres. Selv om der således rejstes *indvendinger fra Sovjetunionen og Indien* mod en væsentlig del af konferencens grundlag, var det dog øjensynligt, at begge lande var interesseret i, at der blev truffet en ordning, som sikrede den fri sejlads gennem kanalen. For Indien og andre asiatiske lande var det af meget stor betydning på grund af deres handelssamkvem med Europa, og også Sovjet havde interesse heri specielt efter udvidelsen i den sidste tid af de økonomiske forbindelser mellem Rusland og en række asiatiske magter. Desuden var Indien åbenbart ude efter at spille en mæglende rolle, hvilket heller ikke lå Sovjetunionen fjernt, om end dets fordele af en fortsættelse af konflikten var iøjnefaldende.

Da Londonkonferencen blev åbnet den 16. august, var *atmosfæren alle-*

rede kendeligt afspændt. Årsagerne hertil må dels søges i virkningerne af U.S.A.s politik, dels i udviklingen i den offentlige mening i Storbritannien. Efter den første overophedede reaktion, der var præget af en næsten enig front fra regering til opposition og af britiske aviser, der kappedes om at overgå hinanden i chauvinisme, slog arbejderpartiet definitivt om den 13. august og rettede et hidsigt angreb på Eden-regeringens krigspolitik og forlangte parlamentet sammenkaldt. Dermed var den britiske lejr splittet og regeringen måtte se i øjnene, at den kunne blive bragt i en farlig situation, og at arbejderpartiet kunne få stærke kort på hånden i en eventuel valgkamp. Labour forlangte forsikringer om, at troppebevægelserne skulle være »rene sikkerhedsforanstaltninger« og »ikke forberedelser til en væbnet intervention« som ville være »i uoverensstemmelse med forpligtelserne i henhold til FN.s pagt.« I et svar herpå hævdede Selwyn Lloyd, at troppetransporterne havde netop den karakter, arbejderpartiet efterlyste – et standpunkt, der unægtelig betegnede en skarp drejning bort fra regeringens holdning i dagene efter krisens udbrud og som lå fjernt fra den uforandret temmelig krigerske stemning i Paris.

De deltagende magter i *Londonkonferencen* havde på forhånd tilkendegivet deres hovedsynspunkter. Vestmagterne lå klar allerede med indbydelsens formulering, og det russiske var nedfældet i en erklæring, hvori Moskva med mange reservationer havde akcepteret invitationen.

Efter de første dages programtaler på London-konferencen fremsatte Foster Dulles den 20. august et detailleret forslag om, at Suezkanalens drift og udvikling skulle overdrages til et internationalt Suezkanalorgan, der af Ægypten skulle få overdraget alle de rettigheder, der ville være nødvendige for at det kunne virke efter hensigten.

Heroverfor fremsatte *den indiske repræsentant på Londonkonferencen, Krishna Menon, forslag* om, at Ægypten skulle drive Suezkanalen, men med bistand af et »rådgivende organ af brugerinteresser, skabt på grundlag af geografisk repræsentation og interesser« og kun udstyret med konsultativ kompetence. I sin forelæggelsestale forsvarede Krishna Menon Ægyptens ret til at nationalisere Suezkanalkompagniet, men understregede samtidig meget kraftigt, at kanalen skulle holdes åben for skibe af alle nationaliteter i henhold til 1888-konventionen.

Flertallet af de deltagende stater tilsluttede sig Dullesplanen, men den blev ændret, da Pakistans udenrigsminister den 21. august foruden på sit eget lands vegne også på Persiens, Tyrkiets og Abessiniens foreslog visse forandringer i planen, så den kunne blive mere akceptabel for Ægypten, specielt ved en udtrykkelig anerkendelse af, at man ville respektere Ægyptens suveræne rettigheder. U.S.A. og de øvrige vestmagter godkendte disse ændringer og tilføjelser, således at *den reviderede Dulles-plan* straks fik tilslutning af 17 af de 22 magter. Imod gik Indien, Sovjetunio-

nen, Indonesien og Ceylon, der støttede Menons forslag. Kun Spanien havde besvær med at finde ud af, hvilket ben det skulle stå på og havde forsøgt at vinde gehør for et særligt spansk forslag.

Den 23. august sluttede London-konferencen med, at de 17 lande[1] udstedte en erklæring om, at de ville tilslutte sig »5-magtsplanen«, d.v.s. U.S.A.s forslag med de af Pakistan, Persien, Tyrkiet og Æthiopien udarbejdede ændringer, og at de overdrog til et 5-mandsudvalg at føre de videre forhandlinger med den ægyptiske regering med henblik på at klarlægge formålet med 5-magtsplanen for denne. Formand for forhandlingsdelegationen blev den australske udenrigsminister *Menzies*. Den bestod iøvrigt af repræsentanter for U.S.A., Sverige, Persien og Æthiopien. Samtidig meddelte Selwyn Lloyd den ægyptiske regering forhandlingernes forløb og tilsendte Cairo såvel 5-magtsplanen som det indiske forslag.

Hovedindholdet af »*5-magtsplanen*« var, at der skulle oprettes et system til garanti for den frie brug af Suezkanalen. Man tilsigtede herved at sikre, at kanalen blev »administreret på effektiv og pålidelig måde«, at den ikke kunne udnyttes til nogen nations politiske formål, at Ægyptens suverænitet blev respekteret, at Ægypten fik en rimelig afgift, som skulle stige med kanalens øgede brug, og at kanalen ikke skulle give udbytte udover afgifterne til Ægypten. Med henblik på at nå disse mål indeholdt planen bestemmelser, hvorefter der ved traktat skulle træffes aftale mellem Ægypten og andre interesserede nationer om oprettelse af en Suezkanalstyrelse, der af Ægypten skulle have fuld frihed til at virke på ægyptisk territorium, og som skulle have til opgave at administrere kanalen. I dette organ skulle foruden Ægypten også andre magter, der havde interesse i kanalens drift, have sæde, og styrelsen skulle regelmæssigt aflægge rapport til F.N. Desuden skulle der oprettes en voldgiftsinstans og træffes aftale om sanktioner i tilfælde af krænkelse af traktaten.

MENZIESDELEGATIONENS FORHANDLINGER I CAIRO

Den 28. august meddelte Nasser Menzies, at han var rede til at modtage delegationen, og den *3.–9. september forhandlede 5-magtsudvalget i Cairo med Nasser* og hans rådgivere, hvoraf de mest fremtrædende var Ali Sabri og udenrigsminister *Mahmoud Fawzi*. Sverige, Persien og Æthiopien var repræsenteret af deres udenrigsministre *Östen Undén*, *Ardalan* og *Habtewold*, mens Foster Dulles lod sig repræsentere af den fremtrædende amerikanske diplomat, *Lloyd Henderson*, der havde været U.S.A.s ambassadør i Teheran under den britisk–persiske oliekonflikt og som regnes for at være en af U.S.A.s største sagkyndige i mellemøstlige forhold.

[1] De 17 lande blev umiddelbart efter til 18 lande, idet Spanien nu tilsluttede sig 5-magtsplanen.

Menzies-komitéen mødtes med Nasser fem gange, inden forhandlingerne brød sammen den 9. september, da ingen af parterne ville fravige deres standpunkt. Nasser holdt urokkeligt fast på, hvad han havde bekendtgjort i forvejen, nemlig at Ægypten ikke ville gå ind på nogen form for international kontrol, og at det ikke ville opgive sin fulde suverænitet over kanalen og at den ægyptiske regering var rede til at garantere fuldstændig fri sejlads for alle skibe og uden nogen form for diskriminering, forudsat at de to første punkter blev respekteret.

Parterne havde ikke – i hvert fald ifølge de aktstykker der efter forhandlingernes sammenbrud blev offentliggjort – veget så meget som et hårsbred fra de standpunkter, de havde indtaget før Cairo-forhandlingernes begyndelse, men få timer efter, at Menzies-delegationen havde forladt Ægypten, tog den ægyptiske regering et skridt, der kunne tolkes som et første tegn på, at der var kommet en smule skred i sagen. *Nasser sendte noter til F.N.s generalsekretær og til alle lande* undtagen Israel med forslag om, at der straks blev optaget drøftelser mellem alle stater, der benyttede Suezkanalen om oprettelse af et »forhandlingsorgan«, der skulle overveje spørgsmål vedrørende den frie sejlads, kanalens udvikling og kanalafgifterne, eventuelt ved en revision af 1888-konventionen. Om problemets kernepunkt – selve administrationen af kanalen – indeholdt Nassers forslag intet.

Forud for Menzies-forhandlingerne i Cairo var gået en *skærpelse af nervekrigen* på begge sider. I de sidste dage af august arresterede ægypterne fire britiske statsborgere, som de anklagede for spionage mod Ægypten og samtidig udviste Ægypten et par britiske diplomater, som man hævdede havde arbejdet sammen med de anklagede. Men også vestmagterne traf nye forholdsregler og skærpede deres militære beredskab. Mest opsigt vakte det, at franske tropper nu blev stationeret på Cypern, hvorved det blev tilkendegivet, at den militære opmarch blev fortsat.

SEPTEMBERKRISEN

Situationen blev yderligere skærpet ved Menzies-delegationens resultatløse forhandlinger og nye metoder søgtes nu anvendt. Uanset de trusler, Nasser ved nationaliseringen af *Suezkanalkompagniet* havde udstødt imod de funktionærer, der nedlagde arbejdet, *gav* selskabet fra sit hovedkvarter i Paris den 11. september *ordre til, at dets ikke-ægyptiske medarbejdere skulle ophøre med at fungere fra 15. september*. Dette træk betød, at man nu ville forsøge at finde en løsning på konflikten ved at demonstrere, at Ægypten ikke var i stand til at klare gennemsejlingens tekniske problemer og derved heller ikke til at sikre den frie sejlads. Allerede ved krisens ud-

brud havde Suezkanalkompagniet vist tilbøjelighed til at spille det trumfkort ud, det mente at besidde med lodserne, men var blevet holdt tilbage af regeringerne. Efter de fejlslagne forhandlinger i Cairo syntes der imidlertid at være frit slag, og natten mellem 14. og 15. september tog størsteparten af de ikke-ægyptiske lodser deres afsked. Ægypten lagde dem ingen hindringer i vejen, og det viste sig snart, at de ægyptiske lodser selv var i stand til at bære en øget arbejdsbyrde, og at Ægypten hurtigt fik nye lodser udefra til erstatning for de afgåede. Håbet om ad den vej at demonstrere, at nationaliseringen af Suezkanalkompagniet var et overgreb mod den frie sejlads gennem kanalen, blev ynkeligt beskæmmet.

Umiddelbart efter sammenbrudet af forhandlingerne i Cairo aflagde Mollet og Pineau besøg i London den 10. og 11. september og forhandlede med Eden og Selwyn Lloyd om den nye situation som udtryk for, at nye skridt var under overvejelse. Den 12. og 13. september debatterede det britiske underhus Suezkrisen, og herunder foreslog Eden *oprettelse af en sammenslutning af Suezkanalens brugere*, hvorom der i forvejen var opnået enighed mellem Storbritannien, Frankrig og U.S.A.

Eden meddelte i slutningen af sin redegørelse til underhuset, at den britiske regering i forståelse med sine franske og amerikanske allierede havde besluttet, at der ufortøvet skulle oprettes en organisation, der kunne sætte kanalens brugere i stand til at udøve deres rettigheder. Medlemmerne af brugerrådet skulle ansætte lodser og ville påtage sig ansvar for samordning af trafikken gennem kanalen. Man vil, erklærede Eden, forlange »at de ægyptiske myndigheder skal samarbejde. Hvis den ægyptiske regering skulle forsøge at intervenere..... vil denne regering endnu engang bryde 1888-konventionen. Hendes Majestæts regering og andre vil da være frit stillet med hensyn til at tage yderligere skridt gennem FN eller ved andre midler«.

Talen vakte *opstandelse indenfor oppositionen*, hvor Gaitskell omgående gik til angreb mod Eden og erklærede, at han havde bragt Storbritannien i en stilling, hvor »vi enten må gennemføre trusler om magtanvendelse eller se i øjnene, at vi må foretage det største diplomatiske tilbagetog i vor historie«. Han erklærede endvidere, at brugerrådet i Edens fremlægning syntes »at være farligt som et højst provokatorisk skridt.«

Også *den amerikanske regering var rystet*, selvom Dulles vedgik, at han var ophavsmand til planen om bruger-sammenslutningen. Han misbilligede imidlertid den form, Eden havde anvendt, og State Department tog i en erklæring adskillige forbehold overfor planen i den britiske regerings formulering. Disse reaktioner bevirkede, at Eden et par dage senere halede betydeligt i land. I underhuset erklærede han, at Storbritannien ville give afkald på magtanvendelse og fremlægge sagen for FN, hvis Ægypten afviste at samarbejde med brugersammenslutningen.

2. OG 3. LONDONKONFERENCE

På dette grundlag blev der indbudt til en ny konference i London den 19. september med deltagelse af de 18 nationer, der havde underskrevet flertalsbeslutningen på den første Londonkonference. På forhånd havde flere af magterne, især de skandinaviske lande, Italien, Pakistan og Persien taget forbehold og stillede sig afventende. På mødet forelagde *Dulles* i yderst forsigtige vendinger *forslaget om oprettelsen af en brugerorganisation,* der både skulle anvendes til sejladsen gennem kanalen og til eventuelt at boycotte den. Samtidig påpegede han, at et sådant organ også kunne være værdifuldt som en midlertidig ordning, »som FN måske kunne finde nyttigt at oprette, mens man arbejdede på at finde en endelig løsning.«

Men selv i Dulles spagfærdige udformning stødte man på modstand. Japan påpegede en lang række *vanskeligheder,* især med hensyn til mulighederne for at boycotte kanalen og mente iøvrigt, at en boycott nok ville blive en alvorlig sag for Ægypten, men hævdede, at den også ville have vidtrækkende konsekvenser for lande, hvis økonomi var stærkt afhængig af udenrigshandel som Storbritannien, de skandinaviske lande, Vest-Tyskland og Japan. Desuden forlangte både Persien og Pakistan at få at vide, hvad der var til hinder for, at man straks appellerede til FN.

Udgangen på forhandlingerne på 2. Londonkonference blev en *beslutning om at oprette en brugersammenslutning* som en provisorisk organisation – kaldet »*Suez Canal Users' Association*«, SCUA. Den 21. september udstedtes det afsluttende communiqué. Heri erklærede underskriverne, at sammenslutningen ville blive oprettet på et tidligt tidspunkt, efter at de delegerede havde haft lejlighed til at rådføre sig med deres respektive regeringer. I communiquéet hed det endvidere, at der var flere mulige funktioner for rådet, bl. a. at lette ethvert skridt, der kunne føre til en endelig eller en provisorisk løsning på Suezproblemet, at fremme samarbejdet angående kanalens brug og at behandle de problemer, der måtte opstå, hvis trafikken skulle mindskes eller ophøre.

Selvom brugersammenslutningen således blev en kendsgerning, stod det klart, at der bestod betydelige uoverensstemmelser mellem flere af de stater, der var enedes om den første London-beslutning, og desuden at *kløften mellem de vestlige stormagter* var blevet større. Frankrig følte sig svigtet, og den franske delegation havde i første omgang nægtet at underskrive communiquéet. I Paris gik der rygter om en regeringskrise på spørgsmålet, og i sin tilslutning til brugersammenslutningen erklærede regeringen at »Frankrig har i sinde at bevare sin handlefrihed og afslår et samarbejde om nogen forholdsregel, som måtte være i modstrid med dets virkelige interesser«. Også i London var der megen utilfredshed, og labour hoverede over Edens fiasko. Som »Daily Herald« udtrykte situationen: »Dullesplanen, der af Eden blev hilst som et frygtindgydende sværd over Nas-

sers hoved, har vist sig at være en sløv køkkenkniv – ufarlig, men heller ikke særlig nyttig«. Derimod udtrykte Dulles sin store tilfredshed med udfaldet.

Straks efter at 2. Londonkonference var afsluttet den 23. september, udstedte Selwyn Lloyd indbydelse til *endnu en 18-nationers konference,* der skulle åbnes i London den 1. oktober med henblik på at etablere SCUA. Konferencen, der blev holdt på ambassadørplanet, resulterede i, at 15 af de 18 nationer tilsluttede sig organisationen. De tre, der tøvede, fordi deres regeringer endnu ikke havde taget endeligt standpunkt, var Ætiopien, Japan og Pakistan. De 15 lande[1]), som deltog i oprettelsen, repræsenterede tilsammen 90% af skibsfarten gennem Suez-kanalen. De besluttede, at der skulle dannes 1) en organisationskomité, som skulle udarbejde planer for oprettelsen af et eksekutivorgan, som bl.a. skulle udpege en administrator, 2) en operationskomité, der skulle behandle praktiske spørgsmål vedrørende kanalen, bl.a. opkrævning af afgifterne og 3) en finanskomité, som skulle tage sig af organisationens interne finansspørgsmål. Til medlemmer af eksekutivorganet valgtes Storbritannien, U.S.A., Frankrig, Italien, Norge og Persien, mens en plads blev holdt åben i forventning om, at de tre resterende magter skulle tiltræde SCUA og en af dem lade sig repræsentere i organet.

I Ægypten havde Nasser umiddelbart fordømt brugersammenslutningen som »en krigserklæring«, men lidt senere syntes han at have skiftet standpunkt og antaget Dullesplanen som et brugeligt udgangspunkt for forhandlinger – antagelig ud fra den opfattelse, at han derved kunne få spørgsmålet om herredømmet løst på en sådan måde, at Cairo kunne hævde at have nået sit mål. Det ville betyde frie hænder og øget prestige. Dermed ville vejen være banet for Nassers næste skridt på vejen mod skabelsen af det arabiske imperium.

ARABERNE, ISRAEL OG SUEZ-KONFLIKTEN

Nationaliseringen af Suezkanalkompagniet havde straks givet genlyd over hele den arabiske verden og bidraget til at afstive Nassers noget vaklende position som den arabiske nationalismes samlingsmærke. Politikere fra alle arabiske lande gav deres bifald til kende, og da Storbritanniens og Frankrigs holdning i de første dage af august blev mere truende, udtrykte både araberstaternes ledere og talrige folkemøder i de mellemøstlige lande, at *araberne stillede sig solidarisk med Nasser* og ville komme Ægypten til undsætning, hvis englænderne og franskmændene greb ind med militære midler.

[1]U.S.A., Storbritannien, Frankrig, Norge, Sverige, Danmark, den tyske forbundsrepublik, Holland, Spanien, Portugal, Italien, Tyrkiet, Persien, Australien og New Zeeland.

En formel beslutning herom blev truffet enstemmigt af alle ni medlemsstaters repræsentanter på et møde i den arabiske ligas råd den 13. august i Cairo. Samtidig tilbageviste man »den kollektive kolonialisme«, som man fandt Londonkonferencen et udtryk for, og samtidig tilkendegav både Jordan og Libyen, at man agtede at modsætte sig, at britterne fra de derværende baser gik til aktion i kanalzonen. Proteststrejker rundt omkring i araberstaterne understregede den folkelige sympati med Ægypten og varslede tillige om, hvor ubehagelige følger en lammelse af olieproduktionen ville kunne få for Vesteuropa.

På den anden side var det også åbenbart, at aktioner mod olien ville kunne få alvorlige følger for araberne, der derved ville blive berøvet deres væsentligste indtægtskilde, og samtidig gjorde der sig øjensynligt bekymringer gældende hos nogle af araberstaternes ledere over den hyldest, der blev Nasser til del som alle araberes fører. Gennem årtier havde der været kæmpet om førerskabet i den arabiske verden mellem Ægypten, Saudi-Arabien og det hasmitiske dynasti, der beklæder både Jordans og Iraqs troner. Enigheden mellem araberstaterne måtte derfor formodes at være betydelig mindre, end man kunne dømme efter de mange erklæringers ordlyd. Et *udtryk for splittelse* syntes at fremtræde med en dunkel episode under 1. Londonkonference, hvor *Iraq* hævdede, at Ægypten havde anmodet det om at mægle, hvilket blev energisk dementeret af den ægyptiske regering. Man kunne heri se et nyt tegn på magtkampen inden for den arabiske verden mellem Nasser og Iraqs ministerpræsident, *Nuri es-Said,* der tilsyneladende med stort held havde ført sit land ind i et samarbejde med vestmagterne i Bagdad-pagten og som gjorde regning på disses støtte. Det var desuden påfaldende, at *Saudi-Arabien* holdt sig forbløffende tavs, og meget tydede på, at kong Saud erkendte, at hans egen position på langt sigt kunne blive truet, hvad enten Nasser triumferede eller han blev afløst af socialrevolutionære kræfter. Opsigtsvækkende var det også, at kong *Saud* i midten af september mødtes med sin ellers uforsonlige fjende kong *Faisal* af Iraq. Mange så deri optakten til en ny antiægyptisk konstellation blandt araberstaterne. For *Syriens* vedkommende havde regeringen nok reageret på nationaliseringen af Suezkanalkompagniet med stort bifald til Nasser og med at intensivere udarbejdelsen af de planer om en arabisk union, man længe havde arbejdet på, og hvis udgangspunkt skulle være et ægyptisk-syrisk forbund, der strakte sig betydeligt videre end den i oktober 1955 undertegnede militæralliance mellem de to lande. Men Syrien blev dæmpet en del ned både af indre vanskeligheder og af de troppekoncentrationer, Tyrkiet foretog ved sin sydgrænse og som forløb parallelt med den britisk-franske opmarch på Cypern. I det lille *Libanon* herskede en lignende sympati for Nasser som andre steder i araberstaterne, men i den kristne halvdel af befolkningen betragtede man dog

med ængstelse mulighederne for en udvikling, der kunne betyde samling af en stor muhammedansk blok, hvori de kristne libanesere ville være et forsvindende lille mindretal. Heller ikke i *Jordan* trådte nogen ren linie frem. Landet blev som hidtil slidt mellem en pro-ægyptisk retning med de fleste tilhængere blandt de tidligere Palæstinaarabere og de grupper, der ønskede orientering efter Iraq og fastholden ved alliancen med Storbritannien.

Åbenbart i den hensigt at modvirke de splittende kræfter i den arabiske verden fløj Nasser den 22. september til den saudi-arabiske hovedstad Riyadh, hvor han forhandlede med kong Saud og Syriens præsident *Shukri al-Kuwatli*. Nasser hentede med sig fra *Riyadh-mødet* erklæringer om fuld saudi-arabisk og syrisk tilslutning til Nassers Suez-politik, uden at det dog af communiquéet fremgik, at man var nået længere end til den verbale støtte, der i forvejen var blevet udtrykt på den arabiske ligas møder i august og september.

Det spørgsmål rejste sig imidlertid, om der i drøftelserne var indgået problemer vedrørende Israel. Det havde tidligere vist sig, at arabisk enhed manifesterer sig stærkest, når man har en fælles fjende at samles imod, og Ægypten havde både i 1955 og 1956 benyttet Palæstinaspørgsmålet som middel til at ophidse den arabiske nationalisme til modstand mod splittelsen i form af Bagdad-pagten. Den risiko syntes nærliggende, at Ægypten atter kunne få hadet til Israel til at flamme op og dermed puste til den ild, som bedre end noget andet kan få den arabiske verden til at smelte sammen til et imperium.

Til trods for faren og de chancer, situationen indebar, for at etablere en fast forbindelse med i hvert fald Storbritannien og Frankrig, *forholdt Israel sig i første fase af Suez-konflikten nærmest passiv*. Kun højrenationalisternes fører, den tidligere leder af »Irgun Zwai Leumi«-terrororganisationen, *Menachem Beigin* tog til orde for, at man skulle lade englænderne og franskmændene benytte Israel som base og udnytte chancen til sammen med vestmagterne at få gjort op med araberne. Men Ægyptens i øjeblikket næsten israelvenlige holdning gjorde det vanskeligt at foretage aggressive handlinger, og desuden håbede Israel på, at en løsning af Suezkonflikten også skulle føre frem til en ophævelse af den 8 år lange blokade af Israel, som Ægypten havde gennemført uanset Konstantinopelkonventionens bestemmelser. Men efterhånden som tiden gik kom nye momenter til, som øgede spændingen. Af særlig betydning var *de jordanske valg*, der skulle afholdes i slutningen af oktober og som meget let kunne resultere i, at de ægyptisk orienterede krese i landet kom til magten. En sådan udvikling ville betyde, at der langs Israels grænser ville blive etableret en arabisk enighed, som meget vel kunne vise sig at være en dødelig trusel mod Israels eksistens. Dermed nærmede sig en situation, hvor Pa-

læstinaproblemets og Suezkonfliktens tråde kunne risikere at løbe sammen, og åbenbart i bestræbelser for at gøre Jordan klart, hvor høj prisen for angreb mod Israel kunne blive, kom det forud for valget til israelske »gengældelsesaktioner«. Samtidig gjorde Iraq – åbenbart med britisk støtte – et kluntet forsøg på at intervenere i Jordan forud for valgene, men måtte vige tilbage under indtryk af de andre araberstaters skarpe reaktion. Den 21. oktober fandt de jordanske valg sted. Det ægyptiske parti gik sejrrigt ud af dem, og umiddelbart efter sluttede Jordan sig til det syrisk-ægyptiske pagtsystem. Israel var kommet i en overordentlig farlig situation, som stillede landet overfor et afgørende valg mellem krig og fred.

SUEZ-KONFLIKTEN OG SIKKERHEDSRÅDET

Forud for komplikationerne i forbindelse med den øgede spænding i det mellemøstlige område som helhed havde Storbritannien og Frankrig straks ved afslutningen på den efter deres opfattelse mindre vellykkede 2. Londonkonference tilsendt sikkerhedsrådets præsident et brev med *anmodning om, at rådet skulle sammenkaldes* for at behandle »den situation, der er fremkaldt ved den ægyptiske regerings ensidige aktion for at bringe til ophør det system for international drift af Suezkanalen, som blev bekræftet og fuldført ved Suezkonventionen af 1888«. Dette skridt blev taget, efter at Storbritannien og Frankrig den 12. september i en skrivelse havde gjort sikkerhedsrådet bekendt med den foreliggende situation, og efter at Ægypten den 17. september havde foretaget en lignende henvendelse.

Den fransk-britiske appel til sikkerhedsrådet blev den følgende dag besvaret med en ægyptisk anmodning til rådet om at »behandle visse magter, specielt Frankrigs og Storbritanniens aktioner mod Ægypten, som udgør en fare for international fred og sikkerhed og betegner alvorlige krænkelser af FNs pagt.«

Sikkerhedsrådet trådte sammen den 26. september og besluttede at behandle både den fransk-britiske og den ægyptiske klage, men de egentlige forhandlinger i rådet begyndte først den 5. oktober.

De indledtes med, at Selwyn Lloyd og Christian Pineau forelagde et *fransk-britisk resolutionsforslag* om, at Ægypten skulle akceptere 1. Londonkonferences beslutninger, som Cairo tidligere havde afvist under Menzies-delegationens forhandlinger, og den ægyptiske udenrigsminister Fawzi afviste det omgående med støtte fra Sjepilov. Det lykkedes dog Dulles at få Pineau og Selwyn Lloyd til at gå med til uofficielle forhandlinger med Fawzi, mod at U.S.A. støttede det fransk-britiske resolutionsforslag.

Følgelig blev der for første gang siden Suezkrisens opståen indledet direkte drøftelser mellem Storbritannien, Frankrig og Ægypten. De foregik i FNs bygning og overværedes af Hammarskjöld. Under disse private samtaler fandt der en tilnærmelse sted mellem standpunkterne, og navnlig var det af interesse, at englænderne lod sive ud, at de var villige til at gå ind på en del af Krishna Menons plan fra 1. Londonkonference, nemlig at Ægypten skulle have kontrol med kanalen i samarbejde med et opsynsråd, der repræsenterede andre nationer. Dog insisterede Selwyn Lloyd på, at opsynsrådet skulle have myndighed til at iværksætte automatiske sanktioner mod Ægypten, hvis det greb ind mod den fri sejlads gennem kanalen.

De uofficielle forhandlinger mellem Fawzi, Pineau, Selwyn Lloyd og Hammarskjöld trak imidlertid ud til den 12. oktober, da sikkerhedsrådet genoptog møderne og Hammarskjöld forelagde en erklæring om *seks principper,* hvorefter konflikten skulle løses. De seks punkter gik ud på: 1) Der skal være fri og uhindret fart gennem kanalen uden nogen form for diskriminering, 2) Ægyptens suverænitet skal respekteres, 3) driften af kanalen skal være uafhængig af et hvilket som helst lands politik, 4) fastsættelsen af afgifter skal afgøres ved overenskomst mellem Ægypten og brugerne, 5) en rimelig del af indtægterne skal anvendes til udvikling af kanalen og 6) stridsspørgsmål mellem Suezkanalkompagniet og den ægyptiske regering skal afgøres ved voldgift.

Hammarskjölds seks punkter blev mødt med indvendinger fra Storbritannien og Frankrig, der stadig krævede oprettelse af et internationalt organ, hvilket blev afvist både af Fawzi og Sjepilov. Dermed *kuldsejlede mæglingsbestræbelserne,* og dette blev helt klart, da Storbritannien og Frankrig forelagde et resolutionsforslag, hvori de seks principper nok var nedfældet, men som også rummede Londonbeslutningen om et internationalt kontrolorgan. Da forslaget kom til afstemning i sikkerhedsrådet om aftenen den 13. oktober, stemte et flertal af medlemmerne for det, men Sovjetunionen og Jugoslavien gik imod. Dermed var det faldet på *veto-reglen* og Suezspørgsmålet midlertidigt strandet i FN.

Debatten i sikkerhedsrådet blev fulgt af nye bestræbelser for at puste liv i brugerorganisationen og af diplomatisk aktivitet udenfor FN. Indien fortsatte sine forsøg på at mægle, og Storbritannien og Frankrig drøftede stillingen på *møder i Paris og London* mellem Eden, Selwyn Lloyd, Mollet og Pineau, samtidig med, at den mellemøstlige situation som helhed blev skærpet og kompliceret ved nye israelsk-jordanske sammenstød og intrigerne omkring valget i Jordan.

I denne situation, der også blev påvirket af de samtidige begivenheder i Polen og Ungarn, *valgte Israel den 29. oktober at gå til angreb mod Ægypten.* Om dette skridt blev foretaget i forståelse med Storbritannien og Frank-

rig, må stå hen i det uvisse, men de to vestmagter greb i hvert fald omgående ind og stillede den 30. oktober de kæmpende parter et ultimatum, hvori de forlangte, at kampene omgående skulle ophøre. Skete det ikke, ville Storbritannien og Frankrig skride til væbnet aktion med henblik på midlertidigt at besætte kanalzonen. Dermed var Palæstina- og Suezkonflikten blevet kombineret til een, og en helt ny situation med uoverskuelige følger var opstået.

Det fransk-britiske ultimatum blev stillet, uden at U.S.A. blev rådspurgt og betegnede det endelige brud på forståelsespolitikken med Washington i Suezspørgsmålet. I sikkerhedsrådet forelagde U.S.A. et resolutionsforslag, som påbød Ægypten og Israel øjeblikkelig våbenhvile, opfordrede Israel til at trække sine tropper tilbage og henstillede til alle udenforstående magter at afholde sig fra magtanvendelse. Imod dette forslag nedlagde Frankrig og Storbritannien veto og kundgjorde, at de ville *landsætte tropper i kanalområdet,* hvis parterne ikke imødekom det fransk-britiske ultimatum. Også et sovjetrussisk resolutionsforslag om indstilling af kampene blev mødt med veto fra Storbritannien og Frankrig. På et nyt møde i sikkerhedsrådet den 31. oktober stemplede Sovjetunionen den fransk-britiske aktion i kanalområdet, der var blevet iværksat samme dag, som væbnet aggression. Samtidig blev der truffet beslutning om at lade FNs generalforsamling træde sammen til et ekstraordinært møde den 1. november.

KILDER:

New York Times 15. juli–28. oktober 1956.
Neue Züricher Zeitung 15. juli–30. oktober 1956.
Keesing's Contemporary Archives.
Economist 21. juli–27. oktober 1956.
New Statesman and Nation 21. juli–27. oktober 1956.

1.11.1956.

ARGENTINAS ØKONOMISKE POLITIK UNDER OG EFTER PERÓN

ERLING OLSEN

1. I 1946 valgtes general *Juan Domingo Perón* til Argentinas præsident. Hans politiske baggrund var hærens og fagforeningernes støtte, og han stod i et stærkt modsætningsforhold til storgodsejerne, *estancieros*, der op til 1943 havde haft den politiske magt. Peróns mål var intet mindre end at blive leder af det sydamerikanske kontinent. Forinden måtte han blive en stærk præsident i et stærkt land.

Det Argentina, Perón kom i spidsen for, omfattede et landområde på ca. 2,8 mill. km² og en befolkning på ca. 18 mill. indbyggere. Det var industrialiseret i den forstand, at industriens bidrag til bruttonationalproduktet oversteg landbrugets, men det manglede en sværindustri, var forholdsvis fattigt på råstoffer, og landbrugsvarerne udgjorde mere end ni tiendedele af den samlede eksport.

PERÓNS ØKONOMISKE PROGRAM

2. Skønt officer var Perón ganske klar over, at herredømmet over Sydamerika ikke kunne vindes gennem militær indsats, samt at Argentinas udenrigspolitiske slagkraft, når alt kom til alt, i første række var bestemt af landets økonomiske styrke, herunder ikke mindst det omfang, i hvilket det var i stand til at frigøre sig fra økonomisk afhængighed af udlandet.

Argentinas *økonomiske afhængighed af udlandet* beroede dels på, at store dele af industrien, transportvæsenet og bankerne var i udenlandsk eje, dels på landets erhvervsstruktur. Landbrugets produktion måtte hovedsagelig afsættes på verdensmarkedet, og industrien dækkede kun en ringe del af hjemmemarkedets behov for industriprodukter. Landets råvarefattigdom nødvendiggjorde desuden en vis import. Udenrigshandelen måtte derfor blive stor, og konjunkturudviklingen i udlandet samt aftagerlandenes handelspolitik af afgørende betydning for den argentinske økonomi. For at sikre Argentinas uafhængighed ville Perón overføre de udenlandske – specielt de engelske og nordamerikanske – virksomheder

på argentinske hænder enten ved køb eller nationalisering. Desuden ville han *fremme industrien på landbrugets bekostning*, således at Argentina i langt højere grad blev selvforsynende med industrivarer og uafhængig af verdensmarkedets afsætningsforhold for landbrugsvarer. At en sådan politik tillige ville ramme estancieros, var sikkert ikke uvelkomment, set med Peróns øjne.

Det økonomiske liv skulle i vidt omfang *statsdirigeres*, dels for at gennemføre industrialiseringen så hurtigt og så hensigtsmæssigt som muligt, dels for at styrke statsmagten og dermed præsidentens personlige stilling.

Peróns *sociale program* gik ud på at styrke fagforeningernes stilling på arbejdsmarkedet og gøre den sociale forsorg til noget ganske enestående. Alt for at rodfæste arbejdernes støtte til præsidenten og gøre Argentina til et socialt mønsterland, som det øvrige Sydamerika så op til.

KØB AF UDENLANDSKE VIRKSOMHEDER

3. I de første efterkrigsår havde Argentina de *valutariske muligheder* for omfattende køb af virksomheder i udenlandsk eje. Under krigen havde de argentinske eksportvarer haft gode afsætningsvilkår, medens importen blev stærkt begrænset dels på grund af den almindelige forsyningssituation, dels fordi de allierede ikke ville levere det aksevenlige Argentina en række vigtige produkter. Argentina opsamlede derfor betydelige tilgodehavender i både England og U.S.A. De engelske tilgodehavender blev dog i vidt omfang indefrosset. I de første efterkrigsår var der stadig knaphed på Argentinas traditionelle eksportvarer, og argentinerne forstod ved en hårdhændet handelspolitik at udnytte den.

I 1946 købte regeringen *telefonvæsenet*, der var i nordamerikansk besiddelse, og året efter indledtes forhandlinger om køb af de britisk-ejede *jernbaner* mod betaling i indefrosne sterling. I 1948 opnåedes enighed om vilkårerne. For 150 mill. £ overtog regeringen jernbanerne. Perón regimet havde opfyldt en længe næret national ambition.

Argentinas udenlandske tilgodehavender anvendtes tillige til *afvikling af udenlandske gældsposter*. I slutningen af 1948 kunne Perón med stolthed erklære, at den argentinske stat ikke skyldte een eneste centavos til udlandet.

Allerede i 1950 måtte Argentina dog optage et lån på 125 mill. $ i Export-Importbanken i Washington. I formen var lånet ydet et argentinsk bankkonsortium, men da den argentinske stat garanterede rente- og amortisationsbetalinger, var der reelt og politisk tale om et amerikansk lån til den argentinske regering. I 1952–53 ændredes holdningen overfor direkte udenlandske investeringer radikalt, jfr. pkt. 18.

EN STATSDIRIGERET ØKONOMI

4. Kort efter præsidentvalget i 1946 nationaliseredes *centralbanken*. Samtidig overførtes dispositionsretten over publikums indskud i de *private banker* til centralbanken. De private bankers udlånsvirksomhed betingedes herefter af de likvide midler, centralbanken forsynede dem med. Deres frie dispositioner begrænsedes til det, deres egenkapital muliggjorde. Endelig ændredes *realkreditsystemet*. Lån mod pant i fast ejendom var hidtil blevet ydet i form af obligationer, som låntageren afsatte på kapitalmarkedet. Fra juni 1946 blev alle sådanne lån ydet gennem et statsinstitut, der fik de fornødne midler stillet til rådighed af centralbanken.

Større virksomheder indenfor betydende områder *nationaliseredes*. Foruden det hjemkøbte telefonvæsen og jernbanevæsenet, gjaldt det indenfor handelsflåden, luftfarten, petroleumsindustrien, den øvrige energiforsyning og andre vigtige erhvervsgrene.

Herudover *kontrollerede og regulerede* staten udenrigshandelen, investeringerne, industriproduktionen, landbrugsproduktionen, priserne og lønningerne. Der skabtes hertil en række særlige organer af hvilke de vigtigste var Institutet til Fremme af Udenrigshandelen. Instituto Argentino de Promoción del Intercambio (I.A.P.I.), og Det nationale økonomiske Råd. *I.A.P.I.* fik til opgave at købe det meste af den argentinske landbrugsproduktion til faste – lave – priser for at sælge den bedst muligt. For eksportindtægterne skulle I.A.P.I. købe udenlandske råvarer, brændsel og kapitalgoder til industrien. *Det nationale økonomiske Råd*, som i starten lededes af en self-made forretningsmand, *Miquel Miranda*, skulle koordinere den økonomiske politik og overvåge gennemførelsen af femårsplanerne. Den første *femårsplan*, som omfattede perioden 1947–51, tog sigte på at udvikle industrien, til dels på landbrugets bekostning.

Med den statsdirigerede økonomi fulgte en stærk stigning i *antallet af tjenestemænd*. Lønningerne var dog ikke store, og under den tiltagende inflation veg regeringen tilbage for at yde tjenestemændene fuld dækning for dyrtiden. Resultatet blev, at tjenestemændene forarmedes, og administrationen korrumperedes.

INDUSTRIALISERINGEN

5. Industrialiseringen krævede i første omgang, at der blev skaffet industrien forøgede *indkomster*. Dette søgtes opnået dels gennem prissystemet, dels gennem importreguleringen. Ved at låse landbrugets priser fast, mens industriens fik lov til at stige, ændrede man indkomstfordelingen til gunst for industrien. Importen af forbrugsvarer, som før krigen havde udgjort omkring 30 pct. af den samlede import, reduceredes til omkring 15

pct. af totalimporten. Industrien skærmedes herved mod udenlandsk konkurrence.

I det omfang industriens egenkapital og almindelige bankkredit ikke var i stand til at *finansiere investeringerne,* trådte staten til med udlån på fordelagtige vilkår fra specielle kreditinstituter.

Den fornødne *realkapital* søgtes tilvejebragt ved bl. a. at udvide importen af kapitalgoder. I perioden 1935–39 havde kapitalgodeimporten andraget mellem 25 og 30 pct. af totalimporten, og en meget væsentlig del af kapitalgoderne var bestemt for landbruget. I Perón-tiden forøgedes kapitalgodernes andel af importen til 40 à 50 pct. Hovedparten gik til industrien, medens landbrugets importbehov på dette felt ikke blev tilfredsstillet.

Industriens *arbejdsstyrke* bestræbte man sig for at forøge såvel gennem indvandringspolitiken som ved overførsel af arbejdskraft fra landbruget, der under de gældende vilkår, ikke kunne betale samme lønninger som industrien.

Tabel 1. Industriens produktion, investeringer og produktivitet 1945–54.

	Industris og minedrifts bidrag til bruttonationalproduktet[1]	Investeringer i varige produktionsmidler[1]	Import af kapitalgoder[1]	Industri, minedrift og boligbyggeri		
				Bruttonationalprodukt pr. beskæftiget[1]	Kapital pr. beskæftiget[1]	Bruttonationalprodukt pr. kapitalenhed
	Mld. pesos	Mld. pesos	Mld. pesos	1950 = 100	1950 = 100	1950 = 100
1945.....	11.2	1.4	0.3	108	72	149
1946.....	13.1	3.4	1.4	102	67	153
1947.....	15.1	8.8	4.1	96	66	145
1948.....	15.2	7.7	4.8	99	80	124
1949.....	14.8	4.4	2.9	97	91	107
1950.....	15.2	3.6	2.9	100	100	100
1951.....	15.5	4.1	3.0	100	105	95
1952.....	14.5	3.8	2.3	96	119	80
1953.....	14.2	3.6	1.9	98	133	73
1954.....	15.5	3.3	2.4	105	137	76

[1] Målt i 1950 priser.

Kilde: Beregninger foretaget på grundlag af statistiske oplysninger i Economic Bulletin for Latin America og IMF staff-papers.

6. Tabel 1 viser en sammenhæng mellem importen af kapitalgoder, investeringernes omfang og *industriens bidrag til bruttonationalproduktet.* Argentinas produktion af kapitalgoder er meget lidt udviklet. De industrielle investeringers omfang afhænger derfor af importmulighederne, ɔ: af valutareserverne, af eksportmængden og af bytteforholdet i udenrigshandelen.

I årene op til 1948 havde Argentina som nævnt betydelige udenland-

ske tilgodehavender, eksportmængden var relativt stor og bytteforholdet gunstigt. Importevnen blev stor, og industrialiseringen tog fart. Men allerede i 1949 var valutareserverne i realiteten opbrugt. Siden da har importevnen – bortset fra en kort periode under Koreakonjunkturen – været mindre end i de første efterkrigsår. Bytteforholdet i udenrigshandelen var i 1952–54 ca. 35 pct. ringere end i 1948 og eksportmængden noget lavere, som følge af den mindre produktion af landbrugsvarer, der udgør over 90 pct. af eksporten.

Peróns industrialiseringspolitik brød sammen, fordi han fuldstændigt havde sat hensynet til landbruget til side. Landbrugerne reagerede, som det omtales under pkt. 9, ved at nedsætte produktionen. Eksporten faldt. Industriens investeringer hæmmedes af valutavanskeligheder og dens løbende produktion af mangel på importerede råvarer.

7. Tabel 1 viser endvidere et betydeligt fald i *produktiviteten*. Skønt kapitalforsyningen pr. beskæftiget indenfor industri, minedrift og byggeri blev næsten fordoblet i Peróns regeringstid, var bidraget til bruttonationalproduktet pr. beskæftiget ikke væsentligt større i 1954 end i 1945. I den mellemliggende periode har der endog været tale om et fald. Dette forhold skyldes i første række manglende balance i udviklingen. Man kan således pege på, at *valutasituationen* i perioder gjorde det umuligt for industrien at få tilstrækkelige mængder af de fornødne råvarer og brændselsstoffer. Dette beror imidlertid atter i nogen grad på, at en uforholdsmæssig stor del af valutatilgangen blev anvendt til import af maskiner og andre faste anlæg. Havde man været mindre fordringsfuld i så henseende, ville man antagelig lettere have kunnet skaffe råvarer m. v. til at udnytte den faste kapital. Som kuriosum skal nævnes, at den argentinske industri til tider har måttet fyre med korn for at holde hjulene i gang. Udviklingen i produktiviteten må endvidere ses på baggrund af den første femårsplans manglende harmoni imellem udviklingen indenfor de enkelte industrigrene. Der opstod generende *flaskehalse* i det økonomiske kredsløb, og mange industrivirksomheder blev ude af stand til at udnytte deres fulde kapacitet.

De alvorligste flaskehalse opstod indenfor *energiforsyningen* og *transportvæsenet*. Produktionen af petroleumsprodukter kunne slet ikke holde takt med forbrugsudviklingen. Importen af brændselsstoffer steg fra ca. 10 til ca. 20 pct. af totalimporten, og i perioder med valutavanskeligheder lammedes mange industriforetagender af brændselsmangel. Elektricitetsværkerne var blevet udbygget alt for langsomt. I Buenos Aires distriktet måtte der indføres strenge restriktioner for elektricitetsforbruget, og antallet af arbejdsdage blev nedskåret i de elektrificerede virksomheder. Jernbanerne, som var i en elendig forfatning, da regeringen overtog dem

i 1948, vedligeholdtes så godt som ikke. Vejnettet forfaldt, og automobilparken blev år for år ringere. Flodtransporterne og havnene led ligeledes under utilstrækkelige vedligeholdelser og fornyelser.

LANDBRUGET

8. I det foregående er landbrugspolitiken nævnt i forbindelse med industrialiseringen. Det er vist, hvorledes opkøbet af landbrugsproduktionen gennem I.A.P.I. til relativt lave priser førte til en indkomstoverførsel fra landbruget til industrien og til flytning af arbejdskraft fra land til by, til trods for at der ikke var sket produktivitetsstigninger i landbruget, som gjorde det naturligt, at erhvervet skilte sig af med dele af sin arbejdsstyrke. Det er ligeledes nævnt, at importreguleringen så godt som intet hensyn tog til landbrugets behov for kapitalgoder, men næsten udelukkende varetog industriens interesser. Der skal ikke her gives nogen selvstændig beskrivelse af Peróns landbrugspolitik alene af den grund, at der ikke fandtes en sådan. Landbrugspolitiken var for Perón et supplement til industrialiseringspolitiken, og i konflikter mellem industriens og landbrugets interesser, var det altid landbrugets, der måtte vige. Derimod skal det vises, at prispolitiken påvirkede landbrugsproduktionens omfang, samt at Argentina produktivitetsmæssigt sakkede agterud for andre landbrugslande.

Tabel 2. De tilsåede landbrugsarealer.

	1934–38	1940–44	1945–49	1950–54	1955
Mill. ha					
Samlet areal	21.8	21.2	19.0	17.4	17.3
Priskontrollerede afgrøder	20.6	19.9	17.4	15.5	15.4
Afgrøder med frie priser	1.2	1.3	1.6	1.9	1.9
Index 1934–38 = 100					
Samlet areal	100	97	87	80	79
Priskontrollerede afgrøder	100	97	84	75	74
Afgrøder med frie priser	100	108	133	158	158

Kilde: Economic Bulletin for Latin America. Vol I, No. 1, 1956, p. 39, Santiago, Chile, Januar 1956.

9. Priskontrollen omfattede ikke alle produkter. Landbrugerne søgte derfor i et vist omfang at *udvide produktionen af de varer, som ikke var underkastet priskontrol,* på de kontrollerede varers bekostning. Tabel 2 viser for kornets vedkommende, at det samlede tilsåede landbrugsareal gik omkring 18 pct. tilbage i Peróns regeringstid. Denne tilbagegang dækkede over ca. 23 pct.s fald for arealer tilsået med priskontrollerede afgrøder, og ca. 50 pct. stigning for afgrøder med frie priser.

Tabel 3 viser tydeligt, hvorledes *produktiviteten* ved dyrkning af hvede, byg og havre i Argentina er steget mindre end i andre betydende producentlande. For en så vigtig vare som majs er den endog faldet. Udviklingen forklares bl. a. ved, at det argentinske landbrug ikke har haft adgang til maskiner og gødningsstoffer m. v. i samme grad som andre landes landbrug. Hertil kommer virkningerne af den argentinske prispolitik og reduktionen af landbrugets arbejdsstyrke.

Tabel 3. Udbyttet af hvede, majs, havre og byg i de vigtigste producentlande.

	1930–34	1935–39	1940–44	1945–49	1950–54	stigning fra 1930–34 til 1950–54
Hvede:	kg pr. ha.	kg pr. ha.	kg pr. ha.	kg pr. ha.	kg pr. ha.	pct.
U.S.A.	908	888	1.150	1.137	1.150	+26,6
Canada	914	821	1.177	998	1.373	+50,2
Australien	821	869	759	944	1.136	+38,4
Argentina	934	977	1.102	1.099	1.164	+24,6
Majs:						
U.S.A.	1.386	1.568	2.007	2.239	2.402	+73,3
Canada	2.460	2.551	2.493	2.840	3.340	+35,8
Mexico	576	565	602	713	757[a]	+31,4
Argentina	1.874	1.810	1.998	1.766	1.529	÷18,4
Italien	1.889	1.962	1.777	1.547	2.092	+10,7
Havre:						
U.S.A.	942	1.045	1.139	1.228	1.203	+27,7
Canada	1.015	973	1.288	1.083	1.455	+43,3
Frankrig	1.392	1.450	1.208	1.276	1.554	+11,6
Argentina	1.146	946	812	1.063	1.220	+ 6,5
Byg:						
U.S.A.	1.080	1.188	1.274	1.228	1.203	+11,4
Canada	1.184	1.114	1.243	1.159	1.552	+43,2
Argentina	1.182	965	1.182	1.211	1.264	+ 6,9

a) 1950–53
Kilde: Economic Bulletin for Latin America, Vol. I, No. 1, 1956, p. 40, Santiago, Chile, Januar 1956.

PENGEPOLITIK, PRISER OG LØNNINGER

10. Peróns regeringstid prægedes af inflation, selv om der i 1953 og 1954 indtraf en midlertidig stabilisering af priserne. *Inflationen* næredes fra to sider. For det første repræsenterede de af staten iværksatte eller finansierede investeringer et stærkt tilskud til den samlede effektive efterspørgsel, der ikke blev modvirket ved bestræbelser for at nedskære forbruget, fx. gennem højere skatter, men finansieredes gennem *udvidelse af bankkredit-*

ten. Udbudet kunne derfor ikke stå mål med efterspørgslen ved det gældende prisniveau, og der skabtes et stærkt inflationspres. For det andet støttede regeringen – i hvert fald op til 1952 – *arbejdernes krav om højere lønninger* udover hvad produktivitetsudviklingen berettigede.

Statens driftsbudget udviste gennem hele perioden et mindre overskud, og anlægsbudgettets udgifter dækkedes sædvanligvis ved salg af statsobligationer til de sociale pensionsfonds. Statens behov for bankkredit skyldtes hovedsagelig dens egne udlån til byggeriet og visse dele af industrien, underskuddet indenfor transportvæsenet samt I.A.P.I.'s underskud. I de første år havde I.A.P.I. givet landbrugerne priser, som var væsentligt lavere end verdensmarkedspriserne omregnet til pesos efter de gældende valutakurser. Efterhånden som det argentinske prisniveau steg, måtte priserne til landbruget sættes i vejret. For at billiggøre importen til industrien bevaredes imidlertid de lave valutakurser med det resultat, at I.A.P.I. efter 3 års forløb gav et stigende underskud.

De meget betydelige udlån til staten fulgtes op med en endnu kraftigere udvidelse af kreditten til private, hvilket yderligere bidrog til at øge den samlede efterspørgsel. Pengemængden steg fra 7,8 mill. pesos i 1945 til ca. 60 mill. pesos i 1955) og priserne gik kraftigt i vejret.

Tabel 4. Priser og lønninger.

	Leveomkostninger			Lønnens andel af nettonational-indkomsten
	Pristal	årlig stigning	Realløn	
	1946 = 100	%	1946 = 100	%
1946	100	20	100	47
1947	113	13	114	48
1948	128	13	143	52
1949	168	31	136	59
1950	212	26	132	61
1951	289	36	112	57
1952	400	38	107	61
1953	417	4	107	58
1954	432	4	121	60
1955	505	17	106	...

Kilde: IMF Staff-papers, Economic Bulletin for Latin America og United Nations statistical Yearbook.

11. Tabel 4 viser, at *priserne* i de første efterkrigsår steg overordentlig kraftigt trods regeringens mange forsøg på at holde leveomkostningerne nede ved hjælp af en omfattende priskontrol. Til stor fornøjelse for *descamisados,* d.v.s. de »skjorteløse« eller byernes dårligst stillede arbejdere, og til skræk og advarsel for andre udtog Perón-regimet med mellemrum en række erhvervsdrivende, undersøgte deres forhold og idømte dem hårde

bøde- og fængselsstraffe for overtrædelse af prislovgivningen. Så længe efterspørgslen udvidedes, og lønningerne steg, kunne kontrolapparatet og de hårde domme dog ikke hindre prisniveauets bevægelse opad.

Regeringens støtte til fagforeningerne bevirkede i første omgang, at *reallønnen* steg kraftigt samtidig med, at lønmodtagernes andel i nettonationalindkomsten voksede fra 47 pct. til ca. 60 pct. Da lønandelen var nået op på dette niveau, syntes den ikke at kunne komme videre, og reallønsudviklingen blev i højere grad afhængig af udviklingen i nationalindkomsten.

SOCIALPOLITIKEN

12. Under ledelse af præsidentens hustru, *Eva Perón*[1]), der var både smuk, energisk og intelligent, men samtidig ambitiøs og intrigant, udformedes Argentinas socialpolitik. *Arbejdstiden* i byerhvervene nedsattes til 40 timer ugentlig, og alle arbejdere fik adgang til *ferie med løn*. Der gennemførtes en klækkelig *arbejdsløshedsunderstøttelse* og rundhåndede erstatninger til arbejdere, som kom til skade under arbejdet. *Mødre med børn* fik særlige lettelser, og der sattes snævre grænser for anvendelsen af børn og ganske unge mennesker i industrien. *Hospitalerne* forbedredes betydeligt, og befolkningen sikredes *fri eller billig lægehjælp*.

Ved siden af den offentlige forsorg drev Eva Perón en privat *social hjælpefond*. Midlerne skaffedes dels fra fagforeningerne, som hun kontrollerede, dels fra store erhvervsvirksomheder, der ikke turde modsætte sig præsidentfruens kraftige anmodninger. Gennem den sociale hjælpefond uddelte hun under pressens behørige opmærksomhed klæder, fødevarer, medicin og penge til mennesker, som havde hjælp behov.

13. Den mest betydende sociale foranstaltning, som gennemførtes i Perón-perioden, var uden tvivl *folkepensioneringen*. I første omgang omfattede den udelukkende arbejdere i byerhvervene, men i 1955 udvidedes den til hele befolkningen. Herefter kunne alle omkring 55-års alderen opnå en værdifast pension, som dog blev større, hvis vedkommende ventede til det 60. år. Bidragene til folkepensionen sattes imidlertid så højt, at indtægterne langt oversteg udgifterne. I 1954 var pensionsvæsenets indtægter 9,6 mld. pesos, medens udbetalingerne kun androg 3,2 mld. pesos. Overskuddet placeredes i statsobligationer. Gennem folkepensioneringen opnåede Perónregimet således både æren af en virkelig social foranstaltning og midler til at dække statens finansieringsbehov.

[1] Død i 1952 i en alder af 33 år.

Figur 1. Bytteforholdet, eksportmængden, importmængden og eksportens købekraft. 1945–54.
(1950 = 100)

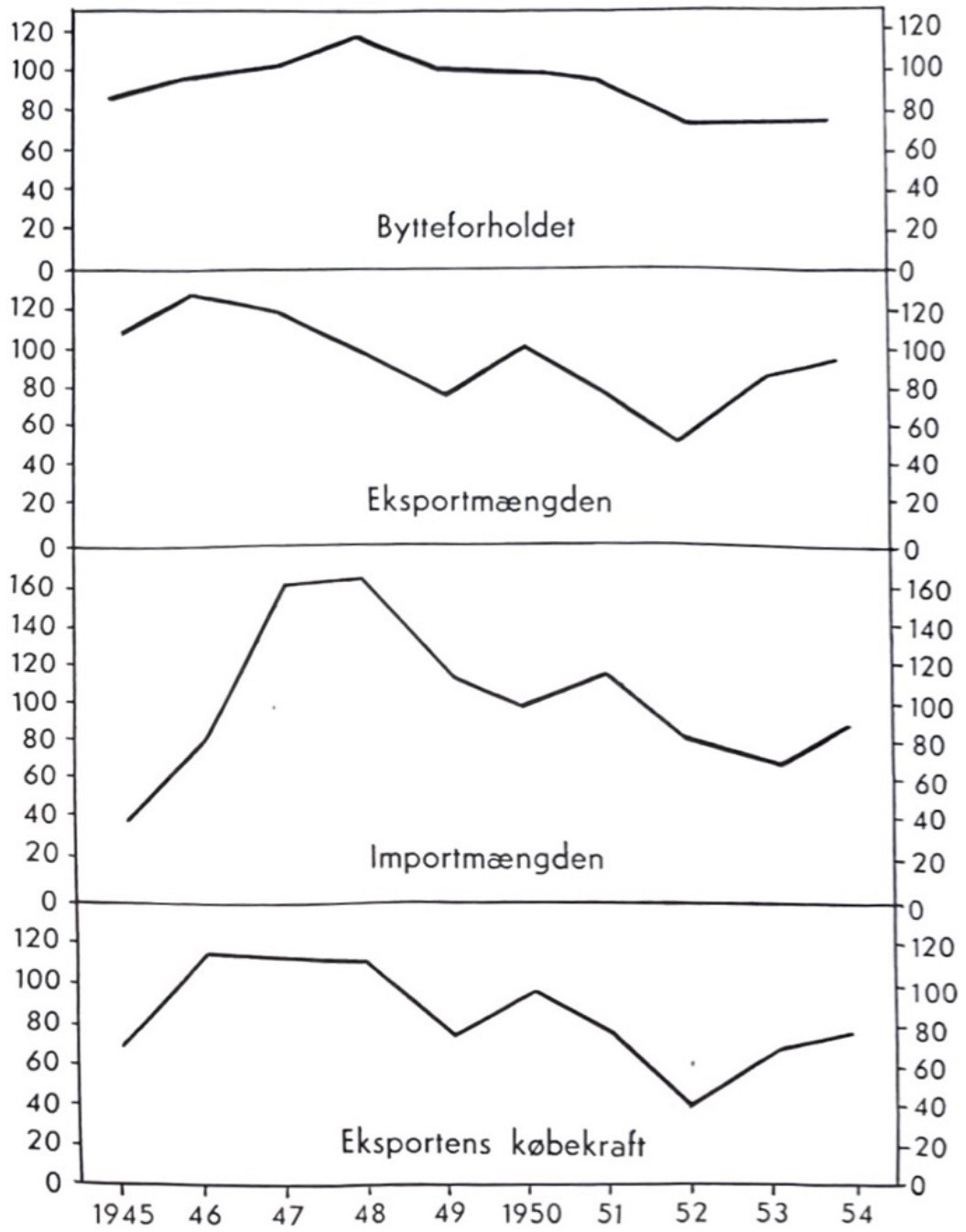

Kilde: Economic Bulletin for Latin America, Vol. I, No. 1, 1956, p. 30, Santiago, Chile, Januar 1956.

HANDELSPOLITIKEN

14. I de første efterkrigsår skabte levnedsmiddelsituationen i Europa overordentlig gunstige afsætningsvilkår for eksporten. De argentinske

landbrugsvarer kunne afsættes til meget høje priser, der delvis skulle erlægges i dollars, og denne *dollarindtjening* samt de under krigen opsamlede dollartilgodehavender muliggjorde import af dollarvarer i et meget betydeligt omfang.

Fra 1948 blev U.S.A.s og Canadas overskudsproduktion af korn tilstrækkelig til at dække de europæiske landes importbehov, og dette korn – som var væsentligt billigere end det argentinske – kunne købes over Marshall-planen. Argentinas priser på det europæiske marked måtte derfor nedsættes, og dollarbetalinger kunne der ikke blive tale om. Da Argentinas dollarreserver i 1949 udtømtes, blev landet tvunget til at revidere sin handelspolitik. Gennem en række *bilaterale aftaler* med de europæiske og latinamerikanske lande søgte Argentina at begrænse sit dollarbehov ved omlægning af importen, at forbedre sit bytteforhold og at opnå kreditter som kompensation for den mereksport, Argentina skaffede disse lande.

15. Eksporten var i stort omfang overdraget I.A.P.I., og importen reguleredes strengt. Lande uden bilaterale handels- og betalingsaftaler med Argentina blev genstand for en hårdhændet *forskelsbehandling*, og importens sammensætning bestemtes udfra hensynet til industrialiseringen.

Der opretholdtes et kompliceret *valutakurssystem*, hvorefter im- og eksport afregnedes til kurser, der varierede med de pågældende varers nødvendighed. Trods den kraftige stigning i prisniveauet forblev valutakurserne uændrede fra august 1950.

16. Udviklingen i Argentinas bytteforhold, eksportmængden, importmængden og eksportens købekraft illustreres grafisk i figur 1. Figuren viser tydeligt den nedadgående linie siden 1948 samt virkningerne af Koreakonjunkturen, af den meget dårlige høst i 1952 og af de noget bedre vilkår i 1953 og 1954.

KATASTROFEÅRET 1952 OG PERÓNS NYE ØKONOMISKE POLITIK

17. I 1952 ramtes det argentinske landbrug af en *langvarig tørke*. Produktionen faldt katastrofalt, og eksportmængden reduceredes på et tidspunkt, hvor bytteforholdet udviklede sig ugunstigt. Resultatet blev et betydeligt *træk på de argentinske valutareserver*. For at imødegå denne udvikling gennemførte regeringen en betydelig *stramning af den økonomiske politik*. Statsudgifterne reduceredes, og der blev sat snævre grænser for bankernes udlånsvirksomhed. Man gennemførte et to-årigt lønstop, og priskontrollen skærpedes meget væsentligt. Samtidig lagde Perón imidlertid sin al-

mindelige økonomiske politik om. Med den anden femårsplan indledte Perón-regimet en politik, der i mange henseender udgør en parallel til den sovjetrussiske NEP-politik fra 1921.

18. Under indtryk af erfaringerne erkendte man nødvendigheden af en betydelig landbrugseksport, som kunne skabe det valutariske grundlag for industrialiseringen. *Landbruget* fik derfor en fremskudt position i den anden femårsplan. Landbrugspriserne blev sat i vejret og kreditten til landbrugerne udvidet på byerhvervenes bekostning. Landbruget fik en betydelig andel af de importerede kapitalgoder, og det industrielle udviklingsprogram kom til at omfatte produktion af landbrugsmaskiner. I 1952 tilsigtede regeringen bevidst en industriel depression bl. a. med det formål, at tvinge en del af den arbejdsstyrke, industrien havde fået fra landbruget, til at vende tilbage, hvor den var kommet fra.

Industrien måtte tage til takke med noget ringere prisrelationer, men til gengæld bestræbte man sig for at koncentrere investeringerne omkring flaskehalsene. Både petroleums- og elektricitetsproduktionen søgtes kraftigt udvidet, og der blev planlagt betydelige forbedringer indenfor transportvæsenet. Programmets gennemførelse krævede imidlertid – specielt indenfor petroleumsindustrien – tilførsel af udenlandsk kapital og teknisk viden. Perón måtte derfor revidere sin indstilling til *udenlandske investeringer,* og i 1953 vedtoges en lov, som åbnede adgang herfor. Af hensyn til den argentinske nationalisme udformedes bestemmelserne således, at de udenlandske selskaber hverken blev ejere af oliekilderne eller af de færdige produkter, men udelukkende optrådte som mellemmænd, der udførte et arbejde for regeringen mod en kontraktlig fastsat betaling.

På *arbejdsmarkedet* ophørte regeringens kraftige støtte til fagforeningerne. For at danne modvægt mod de manuelle arbejderes stærke indflydelse, skabtes nye fagforeninger for handels- og kontormedhjælpere, og regeringen tilskyndede til dannelse af arbejdsgiverforeninger. Den officielle begrundelse var, at arbejderne som følge af Peróns indsats nu var tilstrækkelig stærke til selv at varetage deres interesser gennem kollektive forhandlinger med arbejdsgiverne. Den reelle baggrund var frygten for, at en stærk arbejderbevægelse uden jævnbyrdige modstandere skulle være i stand til at gennembryde lønstoppet og dermed forstærke de inflatoriske kræfter.

Endelig indtog Perón en ændret holdning i spørgsmålet om *statsdrift.* I den anden femårsplan blev det statens opgave at støtte det private initiativ, hvor det i den første femårsplan havde været dens opgave at erstatte det. Herudover nævnte præsidenten i flere taler, at mange nationaliserede industrier, når de havde nået en vis økonomisk udvikling, skulle overgå i privat eje.

Figur 2. Bruttonationalproduktet pr. indbygger målt i pesos til 1950 priser.
(logaritmisk skala)

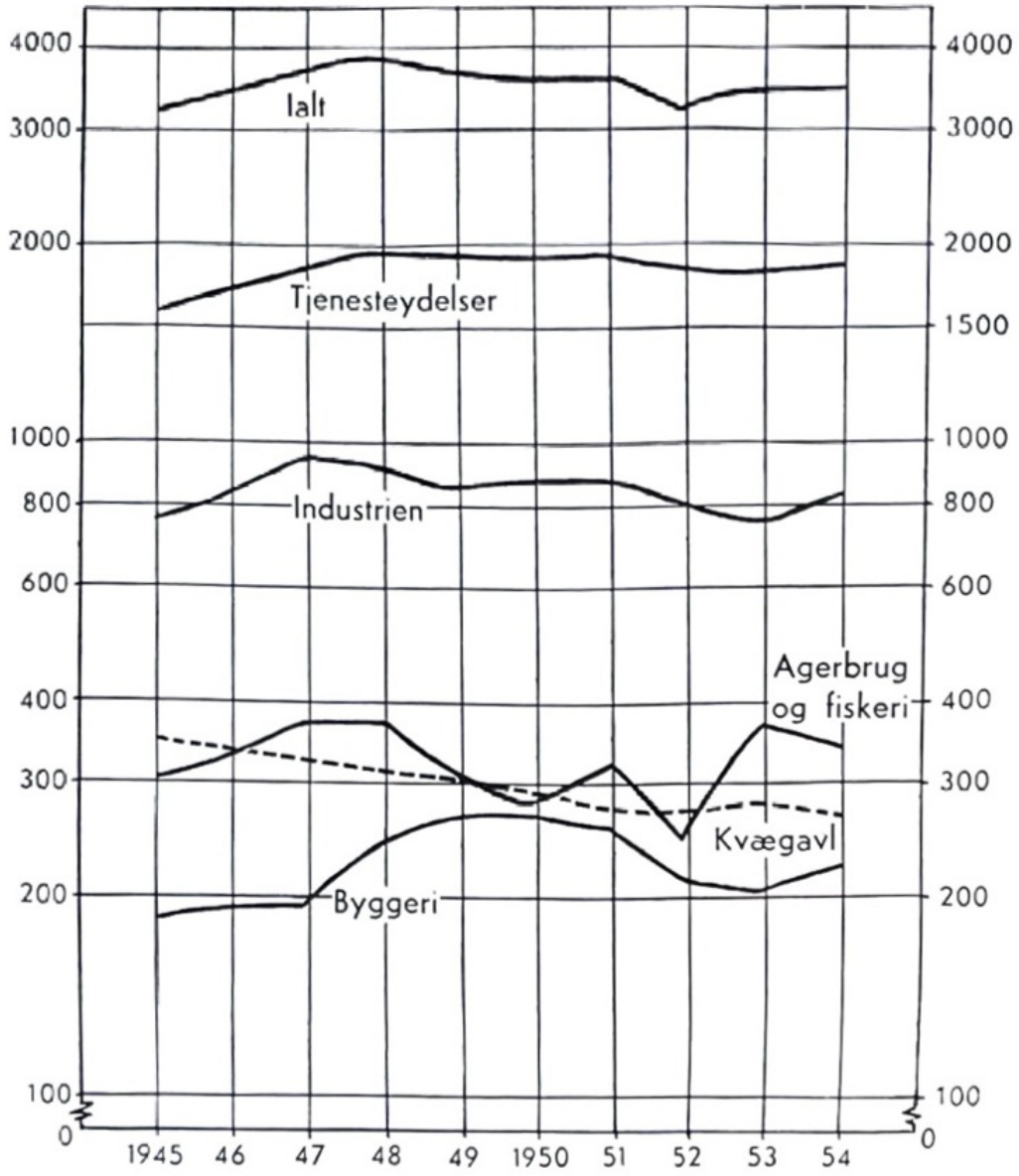

Kilde: Economic Bulletin for Latin America, Vol. I, No. 1, 1956, p. 31, Santiago, Chile, Januar 1956.

19. Denne kovending i præsidentens politik var ikke lige let at acceptere for hans hidtidige tilhængere. Perón og hans ideologiske rådgiver, *Raúl Mende,* kunne imidlertid begrunde den ved en henvisning til den perónistiske ideologi, *justicialismen.* Ifølge denne er der i samfundet fire kræfter i stadig konflikt. Materialismen og idealismen, individualismen og kollektivismen. Hver kraft har sin særlige funktion, og det er statsmagtens opgave at sikre, at ingen af de fire kræfter bliver dominerende, og ingen undertrykt. En særdeles bekvem ideologi for en diktator, som ønsker at

holde sig ved magten ved skiftevis at spille den ene interessegruppe ud mod den anden.

20. Peróns nye økonomiske politik – hjulpet af en meget stor høst i 1953 og en god høst i 1954 – medførte nogen bedring i den økonomiske situation. Bruttonationalproduktet pr. indbygger blev dog kun 3,5 pct. højere i 1954 end i 1946. I forhold til 1948 var der tale om en nedgang på ca. 13 pct. I figur 2 vises udviklingen i bruttonationalproduktet pr. indbygger indenfor forskellige erhvervsgrene i årene 1945–54.

PERÓNS FALD

21. Den 19. september 1955 styrtedes Perón ved en militær opstand, støttet af den katolske kirke, *estancieros* og byernes mellemklasse, hvem det perónistiske diktatur var blevet for utiltalende. Den støtte, Perón skulle have haft fra arbejderne kom ikke i stand, dels fordi Perón ikke hidkaldte den på det taktisk rigtige tidspunkt, dels fordi der siden 1952 havde været visse modsætninger mellem regeringen og fagbevægelsen.

General *Eduardo Lonardi* blev udnævnt til provisorisk præsident, men allerede i november 1955 udskiftedes han med general *Pedro E. Aramburu,* bl. a. fordi han ikke havde været hurtig nok til at fjerne perónistiske elementer fra administrationen.

DEN FØRSTE PREBISCH-RAPPORT

22. De nye magthavere tilbød omgående finansministerposten til dr. *Raúl Prebisch,* tidligere generaldirektør for den argentinske centralbank og nu leder af De forenede Nationers økonomiske kommission for Latin-Amerika. Prebisch afslog, men indvilgede i at udarbejde en analyse af Argentinas økonomiske situation og retningslinierne for en ny økonomisk politik. Den 24. oktober 1955 forelå Prebisch-rapporten.

23. Indledningsvis fastslår Prebisch, at man må regne med, at der vil gå lang tid, før man kan nå til en fuld udnyttelse af landets økonomiske muligheder. *For det første* er det ikke muligt at importere råvarer og brændsel i det fornødne omfang. *For det andet* kræver en produktionsforøgelse på flere områder import af maskiner og redskaber, som der ikke kan skaffes valuta til. *For det tredje* ville der ikke være elektrisk kraft til at drive maskinerne, selv om de kunne importeres, og *for det fjerde* ville den forøgede produktion ikke kunne transporteres på grund af transportvæsenets forfald.

Skylden for denne udvikling lægger Prebisch først og fremmest på landbrugspolitiken, som har ført til produktionsfald, nedgang i eksporten og

valutavanskeligheder. Hertil kom, at Argentinas valutareserver blev anvendt galt. I stedet for at skaffe nye kapitalgoder til landet, købte man dem, der allerede var i Argentina. Endelig slog den statsdirigerede investeringspolitik fejl, så der opstod flaskehalse indenfor energiforsyning og transport; bankkreditten udvidedes for kraftigt, og lønningerne steg mere end produktivitetsudviklingen berettigede. Prebisch's analyse afslører således i og for sig ikke noget overraskende nyt; men den giver et klart udtryk for, hvad Perón havde indset i 1952. Prebisch indrømmer, at der i den seneste tid var taget skridt til at rette fejlene, men det var alt for lidt, der var gjort. Situationen krævede derfor en række økonomisk-politiske forholdsregler, hvoraf visse burde gennemføres straks, andre når en nøjere undersøgelse havde fundet sted.

24. Først og fremmest måtte der gennemføres en *devaluering* af den argentinske valuta. Eksportpriserne målt i pesos ville herved stige, og I. A. P. I.'s underskud, som var en væsentlig inflationskilde, ville forsvinde. Organisationen burde hurtigst muligt opløses, og landbrugerne skulle have verdensmarkedspriserne for deres produkter. Incitamentet til at forøge landbrugsproduktionen ville herved blive forstærket, og mulighederne for at finansiere de påkrævede investeringer forbedret.

Dernæst måtte der skabes et *frit valutamarked* ved siden af det officielle. Her skulle en del af eksportprovenuet for de traditionelle eksportvarer samt hele det indtjente valutabeløb for andre eksportvarer kunne afsættes. Over dette marked skulle landbrug og industri kunne købe valuta til import af varer – specielt kapitalgoder – som der ikke kunne bevilges valuta til over det officielle marked. Oprettelsen af det frie marked, mente Prebisch, ville kvæle den sorte børs, stimulere ny eksport og bidrage til frigørelse af importen.

Den *industrielle udvikling* skulle befordres ved afvikling af flaskehalsene som led i en konsekvent genopbygningspolitik. De nærmere retningslinier lovede Prebisch at udforme i et særligt genopbygningsprogram.

Prebisch stillede ligeledes i udsigt, at han ville udarbejde en speciel rapport om en *anti-inflations-politik*. Han fremhævede dog straks, at der ikke kunne blive tale om at yde lønmodtagerne dækning for de prisstigninger, devalueringen ville medføre. Kun enkelte, meget dårligt stillede grupper kunne få nogen kompensation. Hensigten med devalueringen skulle bl. a. være at overføre realindkomst til landbruget fra de øvrige erhverv for – til gavn for alle – at stimulere landbrugsproduktionen. Søgte de andre erhverv at kompensere devalueringens indkomstvirkninger ved løn- og avanceforhøjelser, ville en ny devaluering blive nødvendig.

Endelig tog Prebisch kraftigt til orde for en gradvis *afvikling af planøkonomien*.

DET ØKONOMISKE GENOPBYGNINGSPROGRAM

25. Prebisch's økonomiske genopbygningsprogram forelå den 7. januar 1956. Det indeholder en række tekniske detaljer om landbrugets, industriens og transportvæsenets udbygning samt en beskrivelse af hovedtrækkene i den økonomiske udenrigspolitik, planøkonomiens afvikling, bankpolitiken, skattepolitiken og lønpolitiken.

Prebisch foreslår, at der udsendes en *finansdelegation* til U.S.A. og een til Europa, begge for at optage lån. Den europæiske delegation bør endvidere søge Argentinas tosidige gæld konsolideret, og tilstræbe dannelsen af et *flersidigt handels- og betalingssystem* Argentina og de vesteuropæiske lande imellem. Endvidere bør man bestræbe sig for at gøre privat *kapitalimport* mere tillokkende, og Argentina skal søge optagelse i Den internationale Bank og Den internationale Valutafond.

Statens direkte indflydelse på det økonomiske liv ønsker Prebisch afviklet ved salg af de fleste nationaliserede virksomheder, lempelse af priskontrollen og gradvis afskaffelse af valutareguleringen. Det private initiativ og den frie konkurrence må opmuntres b.l a. ved en effektiv anti-trust lovgivning.

Prebisch går endvidere ind for, at *centralbanken* gøres uafhængig af staten og de private banker af centralbanken. Denne skal dog udøve en vis kontrolvirksomhed, og i pengepolitisk øjemed kunne ændre kravene til de private bankers kassereserver.

De direkte *skatter* bør efter Prebisch's opfattelse sættes i vejret for de højere indkomster, og skattesnyderiet bør begrænses. Herved skulle man bl. a. tilfredsstille lønmodtagerne, som den økonomiske politik iøvrigt ville pålægge byrder. For at fremme opsparing og investering ønsker Prebisch skattelettelser for opsparing og gunstige afskrivningsregler.

Den første rapports modstand mod *lønforhøjelser* modificeredes. Prebisch erklærer sig nu indforstået med, at arbejdere og arbejdsgivere indenfor det private erhvervsliv forhandler sig til rette om lønforhøjelser, der kan mildne devalueringens virkninger for lønmodtagerne. Betingelsen er dog, at lønforhøjelserne ikke væltes over på priserne. Kontrollen hermed ønsker Prebisch varetaget af arbejdsgivernes organisationer. For statens tjenestemænd, som var hårdt ramt af inflationen, ønsker Prebisch et øjeblikkeligt løntillæg. Herudover ønsker han antallet af tjenestemænd nedbragt ved, at man ikke besætter ledigblevne stillinger. Besparelserne herved skal så anvendes til nye løntillæg.

ANTI-INFLATIONS-POLITIKEN

26. Den sidste Prebisch-rapport præciserer, at pengeværdien bør sikres ved en *konstruktiv politik* modsat en deflatorisk. Denne målsætning af-

stikker imidlertid snævre grænser for de midler, regeringen kan anvende i kampen mod inflationen. Statens driftsudgifter kan ikke nedbringes ved masseafskedigelser, skønt store dele af administrationens personale er overflødigt. Statens investeringsprogram kan dårligt nedskæres, fordi offentlige investeringer i vidt omfang er nødvendige, for at de private erhverv kan udvide produktionen. Statens udlån til byggeriet bør af beskæftigelsesmæssige hensyn heller ikke begrænses, før byggeriet har fået private finansieringsmuligheder. Den almindelige kreditpolitik kan lige så lidt strammes, fordi hensynet til produktion og beskæftigelse taler herimod. Tilbage bliver kun løn- og avancestop, og i hvert fald lønstoppet lader sig af politiske grunde ikke gennemføre. Efter devalueringen tvinges regeringen til at tillade lønforhøjelser, men Prebisch fastslår, som allerede nævnt, at disse forhøjelser ikke må væltes over på priserne, samt at dette må være »den sidste lønforhøjelse, som ikke modsvares af en stigning i produktiviteten«. Følgen af en konsekvent gennemførelse af tanken om, at lønforhøjelserne ikke må føre til prisstigninger, bliver iøvrigt, at de erhvervsdrivende i byerne kommer til at bære det meste af byrden i forbindelse med den nye indkomstfordeling, hvilket næppe kan undgå at få uheldige virkninger på den private opsparing og muligvis også vil påvirke initiativet i ugunstig retning. På den anden side rummer det argentinske erhvervsliv så mange muligheder for produktivitetsforbedringer, jfr. tabel 1, at det er ligeså sandsynligt, at de erhvervsdrivende reagerer på indsnævringen af deres profitmargin ved at forøge produktiviteten.

27. Alle de nævnte forhold taget i betragtning imødeser Prebisch i 1956 nettoudbetalinger over *statsfinanserne* på ca. 11 milliarder pesos, hvoraf 2 mld. formentlig opsuges af banksystemet. *Pengemængden* vil således stige ca. 9 mld. pesos eller 15 pct. Det er dog Prebisch's opfattelse, at prisniveauet kan bevares, hvis blot produktionen stiger 10 pct. i 1956. Og dette anser han for muligt, hvis regeringen følger hans øvrige forslag med hensyn til den økonomiske politik. I så fald vil forøgelsen i pengemængden ikke være væsentlig større end, hvad der kræves til at dække det med den højere økonomiske aktivitet og den voksende omsætning følgende behov for betalingsmidler ved uforandret prisniveau.

PREBISCH-POLITIKENS MULIGHEDER

28. Det er endnu for tidligt at dømme Prebisch-politiken, men man kan dog danne sig et rimeligt skøn over mulighederne for at nå tre af Prebisch's mål: Normalisering af forholdet til udlandet, forøgelse af produktionen og stabilisering af pengeværdien.

Det første mål er meget nær sin virkeliggørelse. I oktober 1955 *devalueredes* peso'en fra 5–7,50 (og undtagelsesvis 14) pesos pr. dollar til 18 pesos pr. dollar. Samtidig blev der oprettet et *frit valutamarked*, hvor kursen kom til at ligge omkring 40 pesos pr. dollar. Importvarerne blev efter deres nødvendighed opdelt i tre grupper. Een, som kunne betales over det officielle valutamarked; een, der skulle afregnes efter det frie markeds kurs, og een, som yderligere belagdes med en importafgift. Varehandel og varebetaling blev således betydeligt forenklet.

Den 2. juli 1956 iværksattes et *flersidigt handels- og betalingssystem* med en række vesteuropæiske lande, hvoriblandt Danmark. De argentinske importtilladelser udstedes nu for alle disse lande under eet. Den argentinske importør kan så placere sine indkøb, hvor han finder priser og salgsbetingelser bedst. De argentinske tilgodehavender i et hvilket som helst af de vesteuropæiske lande, der er tilsluttet systemet, kan tilsvarende overføres til et hvilket som helst andet land indenfor systemet.

Tilførslen af *udenlandsk kapital* har taget fart, omend de argentinske lånebehov langt fra er blevet dækket. I februar 1956 opnåede Argentina et lån på 60 mill. $ hos den amerikanske Export-Import Bank til opførelse af et stålværk, og der vil i 1956 formentlig blive tale om private udenlandske investeringer på godt 40 mill. $. Mulighederne for flere amerikanske lån til næste år må anses for gunstige, ikke mindst fordi man i U.S.A. med glæde har set Perón-regimet afløst af et, der mindre kraftigt bestrider U.S.A.'s lederstilling på det amerikanske kontinent. Argentinas gæld til en række europæiske lande opnåedes der i realiteten enighed om at konsolidere under forsommerens forhandlinger om det flersidige handels- og betalingssystem.

Den 20. september 1956 blev Argentina medlem af *Den internationale Valutafond* med en kvote på 150 mill. $ samt af *Den internationale Bank for Genopbygning og Udvikling* med et aktiebeløb på ligeledes 150 mill. $. Disse to organer havde Perón af politiske grunde holdt landet udenfor.

29. Det kan anses for givet, at *landbrugsproduktionen* vil stige som følge af de bedre prisrelationer og den større tilgang af landbrugsmaskiner og gødningsstoffer m.v. Afgrøderne i 1956 vil dog ikke være påvirket af den nye landbrugspolitik, fordi såningen allerede var tilendebragt, da prisforhøjelserne vedtoges. Der foreligger imidlertid vidnesbyrd om, at de tilsåede arealer i 1956 er en del større end året før.

En energisk industripolitik fra regeringens side i forbindelse med øgede tilførsler af udenlandsk kapital og teknisk viden vil uden tvivl kunne stimulere *industriproduktionen*. Der vil dog mindst gå 4–5 år, før energiforsyningen bliver tilstrækkelig, og det vil vare endnu længere, før transportvæsenet er bragt op på en antagelig standard.

30. *Inflationen* får regeringen næppe bugt med i denne omgang. I februar 1956 gennemførtes den lønforhøjelse, som skulle give lønmodtagerne delvis kompensation for devalueringens prisstigninger. Forhøjelsen måtte ganske vist ikke væltes over på priserne, men da kontrollen hermed, som nævnt, i vidt omfang er blevet overladt arbejdsgiverne, tør man måske drage dens effektivitet i tvivl. De seneste budskaber fra Argentina melder om fortsatte pris- og lønstigninger. Dette skyldes i nogen grad, at regeringen af politiske grunde ikke tør gå hårdt imod fagforeningerne, som med vemod mindes deres storhedsdage under Perón. Den væsentligste årsag er dog, at det ikke på samme tid er lykkedes at føre en produktionsfremmende politik og at holde den effektive efterspørgsel i ave.

KONKLUSION

31. Den nuværende argentinske regering fører i realiteten den samme økonomiske politik, som Perón slog ind på i 1952. Den kan imidlertid gøre det bedre. Dels har den ikke tidligere ført en stik modsat politik, dels kan den lettere slække på de nationale prestigehensyn, som har hindret udenlandske kapitaltilførsler. Får regimet lov til at bestå, tyder alt derfor på, at det i sine tre første år vil nå betydeligt bedre resultater end Perón nåede fra 1952 til 1955.

ANVENDT LITERATUR:

Erik Bach: »Latin-Amerika«, Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, København 1949.

Hubert Herring: »A History of Latin-America from the Beginning to the Present«, London 1955.

George Pendle: »Argentina« Royal Institute of International Affairs«, London 1955.

Raúl Prebisch: »Report to the President« Gengivet i The Review of the River Plate, November 1955.

Raúl Prebisch: »Economic Recovery Programme« and »Final Report«. Gengivet i The Review of the River Plate, 20. Januar 1956.

Edison Zayas: »Review of the Argentine Economy«. IMF Staff-papers EB/CM/Argentine /56/1.

Economic Survey of Latin-America, 1948, 1949, 1951–52, 1953 og 1954, Economic Commission for Latin-America, Santiago, Chile.

Economic Bulletin for Latin-America 1956, Vol. I, No. 1, Santiago, Chile.

The Review of the River Plate, 10-dages tidsskrift, Buenos Aires.

Hispanic-American Review, månedstidsskrift, Stanford University, California, U.S.A.

United Nations Statistical Yearbook 1955, New York 1955.

EN OVERSIGT OVER DE SVENSKE SKOVINDUSTRIER

GÖSTA WALLDÉN

Den økonomiske forskning har påpeget, at udviklingen indenfor samfundsøkonomien yderst sjældent sker i spring. I de fleste tilfælde viser en nøjere undersøgelse, at foreteelser, som tilsyneladende bryder eksplosionsagtigt frem, har haft en begyndelsesfase, hvor det nye møjsommeligt har måttet bane sig vej. Ordet revolution er derfor sjældent dækkende. Til trods herfor har man i Sveriges økonomiske historie dateret det industrielle gennembrud til 1850-erne. Grunden hertil er, at den norrlandske savværksindustri i løbet af nogle år udvikledes meget hurtigt. En række store dampsavværker byggedes nede ved kysten, og eksporten af gavntræ fra Norrland til England og kontinentet tog fart.

Studerer man årsagssammenhængen nærmere, opdager man imidlertid, at det hastigt øgede behov for træprodukter, især i England, allerede nogle år før havde lokket de värmlandske fabrikanter – som direkte eller via deres handelsforbindelser i Göteborg havde de bedste kontakter med det engelske marked – til at interessere sig for at fremstille og sælge træprodukter til England. Dette foregik imidlertid i al stilfærdighed, fordi råvaren, skoven, fra gammel tid havde været udnyttet indenfor jernindustrien til fremstilling af trækul, og fordi arbejdskraft og driftsformer allerede eksisterede. Udførslen fra Vestsverige – som var den naturlige vej til England – havde længe fundet sted, da de engelske toldmure på een gang gav efter for det tryk, som øvedes af det stadig stigende behov for træ. Derved droges Norrland ind i den kreds, indenfor hvilken det var muligt med fordel at drive savværksindustri i stor skala. Da udviklingen kom til at foregå i et område, som tidligere var praktisk talt uberørt af industrivirksomhed, lagde man mærke til den, herunder blandt andet til dens sociale konsekvenser.

Eksportsavværkernes fremkomst var begyndelsen til en ofte dramatisk udvikling, som har indebåret en stadig mere intensiv forædling af en stadigt større del af de svenske skoves produktion. Det har i dag ført til, at skovindustriprodukterne udgør mere end 43 % af den samlede sven-

ske eksport. I det følgende skal søges skildret nogle af de vigtigste træk i denne udvikling og gøres særlig rede for de problemer, der i øjeblikket er de vigtigste.

RÅVARESITUATIONEN

I den aktuelle erhvervspolitiske debat tiltrækker skovbrugsspørgsmålet sig stor interesse. Senest nu i foråret har et lovforslag af forhenværende finansminister P. E. Sköld vakt livlig diskussion inden- og udenfor Riksdagen. For nogle år siden blev det foreslået, at man skulle udnævne en særlig »skovbrugsminister«, og man har krævet øgede bevillinger til forskning og undervisning på dette område. Disse og mange andre spørgsmål, som angår skoven, er med rette trukket frem i rampelyset; men de må ikke tolkes som en nymodens interesse for et tidligere upåagtet spørgsmål.

Man kan tværtimod århundreder tilbage følge, hvorledes skovbrugsproblemerne stadig har været fulgt med opmærksomhed af regeringerne. Baggrunden herfor er naturligvis, at skoven altid har udgjort et vigtigt indslag både i den private og i den samfundsmæssige husholdning i Sverige. Først og fremmest gælder dette grube- og jernværksvirksomheden, som dækkede sit brændselsbehov i form af træ og trækul fra skovene. Rædslen for rovdrift på skoven begrundede de drastiske forholdsregler, som statsmagten gennemførte allerede i det 17. århundrede, og som forbød anlæggelse af jernværker indenfor de egentlige grubedistrikter. Derved fik man en stedlig spredning af jernindustrien, som har bestået lige til vore dage.

Det er muligt, at det var berettiget at gribe til forbud mod en alt for intensiv hugst i begrænsede områder, blandt andet fordi datidens primitive transportteknik kun tillod brændselstilførsler til værkerne fra den nærmeste omegn. Betegnende er det imidlertid, at man kun handlede efter løse formodninger – man vidste ingenting med sikkerhed. Samme sorgløshed prægede endog indstillingen i slutningen af det 19. århundrede, da den egentlige skovindustri allerede havde taget fart. Mærkværdig nok varede det lige til 1920-erne, før man kunne få et mere definitivt svar på, hvor store skovressourcerne i Sverige var, og hvor meget man kunne tillade sig at hugge om året uden at skade landets forsyning på langt sigt.

Man plejer at sammenligne skoven med en kapital, hvis rente er den årlige tilvækst. Ligesom det for kapitalisten er af største vigtighed at vide, hvor stor hans formue er, og hvor meget den giver i årligt udbytte, så han kan indrette sin livsførelse derefter, er disse kendsgerninger væsentlige for en rigtig skovpolitik. Tager man af kapitalen, formindsker man

udbyttet, og dermed kommer man let ind i en svikmølle, som hurtigt fører til sammenbrud.

For at få svar på det mere og mere brændende spørgsmål om, hvor store råvareressourcerne var, fandt man efterhånden frem til en anvendelig stikprøvemetode til vurdering af det samlede vedforråd i skovene. I årene 1923–29 gennemførtes den første rigsskovtaksering. Den fulgtes allerede 1938 af den anden rigsskovtaksering, som afsluttedes 1953. Dermed havde man med et mellemrum på 15 til 20 år fået alle de oplysninger, som man behøvede for sikrere at kunne bedømme den skovpolitik, der var blevet ført i de mellemliggende år, og hvilke følger den havde haft. Jeg skal ikke gå i detailler ved redegørelsen for resultaterne, men blot antyde nogle væsentlige kendsgerninger. En sammenligning mellem den første og den anden rigsskovtaksering viste, at træforrådet var formindsket ret kraftigt i det nordlige Sverige. I Mellem- og Sydsverige var forrådet derimod steget stærkt, og denne forøgelse mere end erstattede formindskelsen nordpå. I hele landet blev forøgelsen derfor ca. 6%. I Norrland blev følgen, at visse skovindustrier nedlagdes, og man blev tvunget til at gennemføre en tilpasning til den forandrede råvaresituation.

Ændringerne i træforrådets størrelse indebærer dog ikke, at man umiddelbart kan forøge tømmerhugsten i samme målestok. Problemet om skovens fordeling på aldersklasser kommer her ind i billedet. I Øvre Norrland var store arealer bevokset med ældgammel skov, som ikke fremviste nogen tilvækst. Disse arealer måtte erstattes med yngre, mere livskraftige skovgenerationer, og industriens vanskeligheder lå især i at måtte afvente denne fornyelsesproces.

I Mellem- og Sydsverige var træforrådet kraftigt øget; men forøgelsen stammede fra aldersklasser, som endnu ikke var hugstmodne. Allerede nu kan man imidlertid konstatere, at industriens kapacitet indenfor området ikke var tilstrækkelig stor til at kunne udnytte de disponible råvareressourcer. I de første 15–20 år kan de disponible skovforsyninger ventes at ville stige yderligere. Fra statens side er man opmærksom på denne forskydning i råvarebasen og har nedsat en kommission, som nærmere skal undersøge, hvad der bør gøres.

ÆNDREDE BETINGELSER FOR SKOVBRUGET

Manglen på arbejdskraft i landet og ændrede tekniske og økonomiske betingelser har i løbet af et tiår skabt en helt ny situation for skovbruget. Der har fundet en vældig udvikling sted og er sket mange nydannelser; men fremstillingen her kan ikke blive udtømmende. Kun de hovedpunkter, som præger dagens debat, vil blive berørt.

Det første spørgsmål drejer sig om, hvem der ejer skoven. Stort set ejer bønderne halvdelen af den svenske skov, stat og kommune en fjerdedel og aktieselskaberne den resterende fjerdedel. Variationerne er naturligvis store i de forskellige dele af landet. De nye metoder, som nu bringes i anvendelse indenfor skovbruget, har i høj grad aktualiseret problemet om, hvorvidt denne fordeling er formålstjenlig, og om f. eks. bønderne har samme mulighed som de store selskaber for at anvende rationelle metoder ved skovens drift og ved tømmerhugsten. Det er blevet hævdet, blandt andet af fagbevægelsen, at dette ikke er tilfældet, og at selskaberne burde have større muligheder for at skabe sammenhængende skovbesiddelser.

For at forstå problemstillingen må man kende lidt til den historiske baggrund. Da skovindustrien voksede frem i slutningen af det 19. århundrede, købte savværksejerne først hugstrettighederne af bønderne, og efterhånden som det blev klart, at rationel industridrift krævede en sikrere råvarebasis, også gårde og hele landsbyer. De sociale følger af disse køb medførte en debat, som endte med, at det ved den såkaldte Norrlandslovgivning 1906 blev forbudt selskaberne at erhverve fast ejendom i Nordsverige. Siden er denne lovgivning blevet udstrakt til også at gælde for Sydsverige. Selskaberne har således ikke kunnet købe jord hos bønderne, efter at denne lovgivning er trådt i kraft. Deres eneste mulighed for at udvide råvaregrundlaget har været at købe fabrikker med skovbesiddelser.

Ejendomsrettens spredning på mange småbrugere, som ikke er blevet mindre udtalt ved en tendens til at lægge skov til urentable landbrug, fremtræder som en stor ulempe for et mekaniseret skovbrug. Motordrevne save, afbarkningsmaskiner, traktorer og biler har holdt deres indtog i skoven, og denne indsats af mekaniske hjælpemidler kræver koncentration til sammenhængende hugstområder. Det bliver for dyrt bestandigt at flytte fra det ene lille brug til det andet. Arbejdskraften kommer i stadig højere grad til at bestå af fastansatte skovarbejdere, der om vinteren og om foråret er beskæftiget med skovhugst og resten af året med rydning og plantning. Borte er den usle bræddehytte. Arbejderne bor i tidssvarende bebyggelser eller moderne parcelhuse og køres til deres arbejde i bil eller bus.

Stadig større mængder gavntræ transporteres med bil til fabrikkerne. Dette hænger tildels sammen med, at løvtræstømmer også bliver anvendt af træmassefabrikkerne. Dette tømmer er vanskeligt at flåde og har en stor nedsynkningsprocent. En anden årsag er, at flådningsvejene, som endnu tegner sig for det vigtigste transportarbejde, bliver for dyre. Store summer må anvendes til vedligeholdelse, og desuden har det vist sig, at man binder en meget stor kapital med rentetab til følge. Træet bliver liggende i lang tid og venter på vårflommen, og vældige mængder må

holdes på lager i fabrikkerne om vinteren, når der ikke kan ske tilførsler ad flådningsvejene. Hele dette problem er ved at blive undersøgt, og meget afhænger af, i hvilket tempo man kan få lavet et tilstrækkelig forgrenet net af automobilveje i skoven.

SAVVÆRKSINDUSTRIEN

I de første år i 1850-erne anlagdes ved kysten i det mellemste Norrland en række dampsavværker, oprettet med henblik på eksport, og de fulgtes snart af flere langs hele Den botniske Bugt. Konjunkturerne var stort set gunstige. Kapital blev trukket ind i savværkerne, og blev derfra pumpet videre til andre områder indenfor næringslivet. Savværksindustrien bidrog herved til en forøgelse af den økonomiske fremskridtstakt.

I tiden omkring gennembruddet måtte man i høj grad sætte sin lid til de faglige erfaringer, som var høstet af det värmlandske skovbrug. Arbejdere drog i store skarer til de nye savværksdistrikter omkring Sundsvall og ud mod Ångermanelvens munding som sæsonarbejdere. Lidt efter lidt fik bebyggelsen en mere varig karakter, og byerne voksede op. Den ældre type såkaldte vandsavværker, som fandtes inde i landet, tegnede sig fortsat for en væsentlig del af den samlede produktion; men henimod århundredskiftet havde kystdistrikterne helt overfløjet værkerne inde i landet.

Produktionen var til at begynde med indrettet på mere uforarbejdede produkter som minetræ, bjælker, spær, sveller m. m.; men efterhånden fik brædder og planker, uhøvlede eller høvlede, stadig større betydning. Eksporten rettede sig mod hele det europæiske kontinent, men var især koncentreret om England og de nærmestliggende markeder. De norrlandske havne sydede af liv og bevægelse på grund af de mange sejlskibe. Skibsværftindustrien blev stimuleret og fik i perioder stor betydning.

Kvantitativt kulminerede savværkseksporten omkring århundredskiftet. Efter den tid sætter konkurrencen om råvaren ind, i første række fra træmasseindustrien. Efterspørgslen skifter karakter, og dens svigten fører til nedlæggelse af de dårligst stillede savværker. Produktionen koncentreres på færre enheder, som tvinges til stadigvæk at rationalisere for at kunne hævde sig.

Ved forsavning sker ingen ændring i træets struktur, men man udnytter dets iboende konstruktive egenskaber. De vigtigste anvendelsesområder var de traditionelle, byggevirksomhed og emballage i forskellige former, såsom kasser, tønder og dritler o.s.v. På disse felter indtraf efterhånden forandringer, som formindskede efterspørgslen. Grubedriften stagnerede, jernbanebygningsepoken ebbede ud, og andet bygningsmateriale fortrængte træet. Cement og jernbeton kom til at betyde mere

i byggeriet. Papir, pap og karton slog de hævdvundne træindpakninger ud. Hertil kom, at den nye teknik, især bilerne og elektriciteten, begunstigede en helt ny slags savværker, rundsavene.

RUNDSAVENES TID

De ændrede markedsbetingelser har krævet en omstilling indenfor svensk savværksindustri, der satte ind i 1920-erne og 1930-erne, og som stadig fortsætter. Variationerne var naturligvis mange, da det gjaldt om at imødegå vanskelighederne. Nogle tendenser kan dog antydes. Eet af resultaterne var en omfattende nedlæggelse af savværker, der særlig gik ud over ramsavene. Samtidig tager imidlertid nyanlæggelsen af mindre savværker fart. Denne udvikling har indebåret en strukturforskydning, som har medført, at Sydsverige er kommet til at spille en stadig mere fremtrædende rolle for det samlede produktionsresultat. Forløbet fremgår klart af tabel 1.

Tabel 1.

Den beregnede totalproduktion af savskåret tømmer af fyr og gran fordelt efter områder.[1])

År	Götaland		Østre Svealand		Mellemsverige		Øvre og mellemste Norrland		Hele riget	
	1.000 stds	%	1.000 stds	%	1.000 stds	%	1.000 stds	%	1.000 stds	%
1927.....	256	16	216	14	430	28	646	42	1.548	100
1929.....	274	16	241	14	448	27	714	43	1.677	100
1939.....	316	22	185	13	395	28	521	37	1.417	100
1949.....	441	31	207	15	385	27	382	27	1.415	100
1950.....	490	33	213	14	388	26	401	27	1.492	100
1951.....	514	34	219	14	398	26	401	26	1.532	100
1953.....	538	35	227	15	393	25	381	25	1.539	100

[1] Områdeinddeling: *Götaland*, omfatter samtlige len i Götaland, *Østre Svealand*, omfatter Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Örebro og Västmanlands len, *Mellemsverige*, omfatter Värmlands, Kopparbergs og Gävleborgs len, *Øvre og mellemste Norrland*, omfatter de fire nordligste len i riget.

Götaland har siden slutningen af 20-erne mere end fordoblet sin andel. Med hensyn til det samlede produktionsresultat bør man lægge mærke til den stagnation eller tilbagegang, der har fundet sted. Først i årene 1954 og 1955 nåede produktionen højere op end i slutningen af 20-erne. Eksportandelen, som i den første periode var så høj som 70 à 80 %, sank efterhånden. Hjemmemarkedet krævede særlig under krigen større mængder gavntræ til erstatning for andre bygningsmaterialer, som det var svært at skaffe. Selv om Norrland har formindsket sin andel af produk-

tionen kraftigt, har landsdelen bevaret sin koncentration om eksportproduktionen, medens Sydsverige først og fremmest forsyner hjemmemarkedet.

Rundsavenes betydning fremgår endnu klarere af tabel 2.

Tabel 2.

Salgssavværkernes produktion (fyr og gran) 1948 fordelt efter områder og på ramsave og rundsave.

Område	Ramsave		Rundsave				ialt		Produktion ialt	
			faststående		flyttelige					
	1.000 stds	%	1.000 stds	%	1.000 stds	%	1.000 stds	%	1.000 stds	%
Götaland	111,1	31	213,1	60	29,1	9	242,2	69	353,3	100
Østre Svealand	143,3	82	29,5	17	2,6	1	32,1	18	175,4	100
Mellemsverige	272,3	90	28,5	10	0,9	0	29,4	10	301,7	100
Øvre og mellemste Norrland	241,2	77	60,9	19	11,1	4	72,0	23	313,2	100
Hele riget	767,9	67	332,0	29	43,7	4	375,7	33	1.143,6	100
Hele riget (1953)	961,5	65					522,9	35	1.484,4	100

Godt en tredjedel af alt omsat træ i Sverige udsaves med rundsave. Disse save er trods deres faststående karakter gennemgående af beskedent format. Halvdelen af alt det rundsavede træ kommer fra save med en årlig produktion på kun 60–300 standards. Heroverfor kan man stille fabrikationen med ramsavene i øvre og mellemste Norrland. Mere end halvdelen af dette områdes produktion kommer fra save med en årlig kapacitet på over 10.000 standards.

Ramsavene adskiller sig i teknisk henseende principielt fra rundsavene derved, at ramsavene har flere lodret stående savblade, som bevæger sig op og ned med meget stor hastighed. Afstanden mellem savklingerne kan varieres; men man bestræber sig på at save stammer af ensartet tykkelse i rækkefølge, om muligt gennem et helt skifte. Træet sorteres derfor efter tykkelse før savningen, så man undgår unødige tidstab ved ustandselig at skulle stille bladene om. Ramsavningen indebærer en stor målenøjagtighed og et første klasses snit. Rundsaven har en roterende klinge, som gør det muligt at save stammer af vekslende tykkelse i rækkefølge. Til gengæld er det sværere at opnå nøjagtige mål og høj kvalitet, selv om der er gjort meget for at forbedre teknikken ved rundsavningen.

Forklaringen på rundsavenes hurtige udbredelse er dels af teknisk og dels af økonomisk art. Elektrificeringen af landdistrikterne har gjort det muligt at drive en rundsav praktisk talt hvor som helst. Råvaren og færdigvaren fragtes hurtigt og bekvemt til og fra pladsen med bil. Det er

let at opstille en rundsav i tilslutning til et lokalt marked eller til et område med råvareoverskud. Endvidere kræver anlægget kun en meget beskeden kapital. Det koster kun lidt at »nedlægge butikken«, hvis tiderne skulle gå hen og blive dårlige. Udsavningen kan smidigt tilpasses de i øjeblikket rådende konjunkturer. Behovet for arbejdskraft er ringe, de sociale omkostninger nærmest forsvindende og lønningerne ofte lavere end efter aftalerne. Der går kortere tid fra fremstilling til salg, og kapitalen bindes ikke over så lange tidsrum, hvad der igen skaber bedre likviditet og lavere renteomkostninger.

DET GÆLDER OM AT FÅ UDNYTTET AFFALDET FRA SAVENE

Normalt har man kun glæde af omkring halvdelen af savtømmeret i form af færdige trævarer. Af hensyn til råvaresituationen er det magtpåliggende, at man forsøger at få så meget som muligt ud af de disponible træmængder. På de større savværker – især ramsavene – har man løst problemet ved at kombinere dem med en sulfat- eller fiberpladeindustri. Disse kombinationer blev redningen for mange savværker, da konkurrencen blev hårdere. En øget udnyttelse af affaldet – i form af sulfatflis – forudsætter imidlertid, at træet befries for bark. De store savværker eller sammensatte industrier har anskaffet barkmaskiner, men for småsavværkerne ville dette være en alt for stor investering.

Problemet med at få anvendt affaldet er mest brændende i Sydsverige, hvor savværkernes gennemsnitlige størrelse er mindst, og hvor den stedlige spredning er stor. Det bliver alt for kostbart at samle affaldet sammen og transportere det fra de spredte enheder, og desuden har den industri, som skulle benytte sulfatfliset, en forholdsvis begrænset kapacitet. Det gælder derfor om i fremtiden at søge at opnå en større kapacitet for rundsavene sydpå, samtidig med at man sikrer en rationel anvendelse af affaldet. Problemet er af en betydelig størrelsesorden. Man kan regne ud, at ca. 2 mill. m^3 ville kunne tilføres andre forædlingsindustrier, hvis alt affaldet kunne udnyttes. Med henblik på den forøgelse af savværksindustrien i Sydsverige, som synes at være mulig – ca. 20 % – får spørgsmålet endnu større vægt.

RATIONALISERINGEN I EKSPORTSAVVÆRKERNE

Tabel 1 viser, at nedlæggelsen af savværker medførte en produktionsnedgang på næsten halvdelen i Norrland. Dette indebærer ikke, at de resterende save fører en hensygnende tilværelse. Der er tværtimod blevet gennemført en omfattende rationalisering, som har øget de tilbageværende ramsaves konkurrenceevne. Udviklingen begyndte allerede i

1920-erne med en række forbedringer indenfor den egentlige savteknik. Man fik nye og bedre metoder til afbarkning, og samtidig indførtes brokraner og transportanordninger, som lettede det førhen så tunge arbejde på tømmerpladsen. Den vanskeligste flaskehals viste sig at være selve tørringen af de færdige trævarer.

På de arealkrævende tømmerpladser lagredes træet nemlig i tre til fire måneder for at tørre. Men samtidig udsattes brædderstablerne for vind og vejr med risiko for at blive plettede og rådne. Løsningen bestod i, at man på kunstig vis damptørrede træet. De udsavede partier føres nu direkte på vogne til tørrehuset, hvor en nøje kontrolleret luftstrøm tørrer hele partiet på tre-fire dage. Det sker også, at yderbrædderne, som er fugtigst, centrifugeres og bliver tørre på nogle timer. Ved denne fremgangsmåde har man opnået mange fordele. Man binder ikke længere store summer i halve år i lagre med risiko for værdiforringelse ved skader, men kapitalen kan hurtigere omsættes. Det tørrede træ opbevares letilgængeligt i særlige magasiner, hvorfra det i mange tilfælde kan lastes direkte i skib. Man kan sælge de frigjorte industriarealer, når tømmerpladserne forsvinder. Trucks, kraner og andre former for mekanisering har mindsket behovet for arbejdskraft, som er opsuget i andre industrier. Resultatet af alt dette er blevet høj produktion pr. savværk til lavere omkostninger. Rentabiliteten er forbedret, og man kan med held konkurrere på verdensmarkedet.

Konjunkturerne for savværksindustrien, som tidligere ikke var så lyse, bedømmes nu med en vis optimisme. Afsætningen på hjemmemarkedet bæres oppe af en høj boligproduktion; men der er ingen grund til at regne med en yderligere ekspansion. Træforbruget i byggeriet viser nemlig en nedadgående tendens.

På de vigtigste udenlandske markeder i Europa gør en lignende udvikling sig gældende. De prognoser, man har stillet, tyder dog på, at en almindelig forhøjelse af levestandarden og et øget forbrug på andre områder end boligbyggeriets vil skabe et større behov for gavntræ i fremtiden. Allerede nu er der visse vanskeligheder ved at dække efterspørgslen, og spændingen kan ventes forøget henimod 1970. Medvirkende hertil er, at kontinentets skove blev udnyttet alt for hårdt under og efter krigen. De øgede mængder savet træ, som Sverige kan forventes at ville levere, bør derfor kunne afsættes til lønnende priser. Som altid ved en bedømmelse af de fremtidige konjunkturer er usikkerheden stor, og det er særlig vanskeligt at overse situationen indenfor østblokken.

Resultatet i 1955 afkræfter ikke disse formodninger. Dette år oversteg eksporten af savede og høvlede trævarer for første gang siden 1920-erne 1 mill. standards (ca. 5 mill. m^3) til en værdi af 1,1 mild. svenske kroner. De to foregående år bevægede eksporten sig omkring 0,9 mill. standards

mod knap 0,8 i slutningen af 1930-erne. Nærved halvdelen af 1956's eksport gik til England med Nederlandene og Vesttyskland på anden- og tredjepladsen. Handelspolitiske forholdsregler og konjunkturbilledet i det hele taget i Storbritannien spiller en vigtig rolle for udfaldet af den svenske træeksport.

DEN ØVRIGE TRÆINDUSTRI

Jeg skal kort berøre udviklingen i de andre industrier, der bearbejder træet til forædlede produkter, men under bibeholdelse af dets naturlige struktur. De vigtigste grupper udgøres af møbel- og snedkerindustrien samt af træhusfabrikationen. Ingen af dem er vigtige eksportindustrier i sammenligning med de andre skovbrugsindustrier, der helt er indrettet på salg til udlandet. De har dog interesse ved den særlige struktur, som specielt møbel- og snedkerindustrien har fået. Denne branche præges af de mange småforetagender. Nyetableringer er lige så hyppige som virksomhedsnedlæggelser, og arbejderne har siden mellemkrigstiden domineret som grundlæggere af virksomheder. Konkurrencen er hård, men rentabiliteten er dårlig, og vanskelighederne ved at gennemføre en rationalisering iøjnefaldende. Virksomhederne er koncentrerede i bestemte områder og er blevet et karakteristisk islæt i disse distrikter. Udviklingen indtil i dag har imidlertid frembudt en interessant forskydning i forskellige henseender.

Parallelt med opsvinget indenfor den svenske savværksindustri begyndte man omkring 1850-erne at anlægge en del maskinsnedkerier i Sverige. Tilskyndelsen var kommet fra England og USA, og fabrikkerne lagdes betegnende nok i de store eksportbyer Göteborg og Stockholm. Man fabrikerede først og fremmest døre, vinduesrammer og andre detailler indenfor bygningssnedkeriet. Så sent som 1880 tegnede ti foretagender i de to byer sig for ca. $^2/_3$ af hele branchens produktionsværdi, hvoraf omtrent 70 % gik til eksport. I de følgende 30 år skete der et omsving. Smålandslenene, som i 1880 kun repræsenterede en ubetydelig andel i fabrikationen, tegnede sig i 1910 for ca. $^1/_3$ af produktionsværdien. Baggrunden for denne forandring var den industrielle ekspansion over en bredere front, som i Sverige satte ind henimod slutningen af det 19. århundrede, og som trak en voldsom forøgelse af bybefolkningen med sig. I løbet af en 30-årsperiode fordobledes byernes indbyggerantal. Hjemmemarkedet kom til at spille en stadig vigtigere rolle for afsætningen af maskinsnedkeriernes produkter. Dermed tabte eksporten efterhånden i relativ betydning.

I stedet begyndte man at fremstille, først på håndværksmæssig og lidt efter lidt på industriel basis, en række produkter, som bondesamfundet

tidligere havde lavet i form af husflid. Specialiseringen indenfor erhvervslivet skabte efterhånden et marked for en selvstændig træforædling. Grundlaget for disse nye industrier var den håndværksmæssige fremstilling, som allerede længe havde eksisteret i de fattige smålandske landsbyer, hvor markerne var alt for magre til at kunne give deres brugere et tilstrækkeligt udkomme. Ved hjælp af simple, ofte hjemmelavede maskiner begyndte man at fremstille en række artikler som pindestole, spoler, trådruller, tændstiksmateriale, skoploekker m. m. Fra det lille stoleværksted udviklede sig ofte en møbelfabrik. Også salget, som i begyndelsen hovedsagelig foregik ved, at »fabrikanten« selv rejste rundt med sine varer, blev i begyndelsen af det 20. århundrede lagt i fastere rammer. Tendensen gik i retning af, at en stadig større del af møbelproduktionen solgtes gennem møbelhandlere, ofte således at hver fabrik specialiserede sig i en eller anden detaille, som et senere led føjede sammen til komplette møblementer; et system af underleverandører af »natur«træsmøbler tog form. Den kvantitative udvikling fremgår af figur 1 både med hensyn til møbelfabrikationen og nogle andre vigtige delbrancher indenfor træforædlingsindustrien.

Ved siden af de specialiserede eksportsnedkerier voksede snart en stor mængde foretagender op, hver beskæftiget med en mangeartet produktion. Deres mangesidige produktionsprogram var en naturlig følge af, at fabrikationen ofte var kombineret med bygmestervirksomhed. Denne gruppe af uspecialiserede foretagender havde betydning i 1920-ernes begyndelse og lever stadigvæk. Der findes nemlig som altid en modstand, der skal overvindes, hos arkitekter, bygmestre og andre indenfor byggeriet, mod den standardisering, som er en nødvendig forudsætning for øget specialisering og større produktion. Bestræbelserne for at rationalisere bygningssnedkeriernes fabrikationsprogram har dog haft betydelig fremgang i det sidste tiår. Træhusfabrikationen kan, om man vil, betragtes som et skridt i denne retning, selv om de fleste foretagender nu har frigjort sig fra anden snedkerivirksomhed.

Fremstillingen af monteringsfærdige træhuse i moderne betydning påbegyndtes i 1920-erne og begunstigedes af den HSB[1]-bevægelse, der voksede frem i det følgende tiår, og af statens boligpolitik, som støttede byggeriet af enfamiliehuse. Byggeelementerne er standardiserede og gjort mindre materialekrævende, mekaniseringen er vidt fremskreden. Mange af de nye fabrikker anlagdes i det østlige Småland, hvor de gav stødet til en kreds af mindre bygningssnedkerier, som fremstillede inventar til træhusene. Samtidig fremkom dog en del træhusfabrikker i tilslutning til ældre savværker, hovedsagelig i Norrland. Konjunkturerne for branchen

[1] HSB (Hyregästernas Sparkasse- och Byggnadsförening): d.e. Lejernes Sparekasse- og Byggeforening.

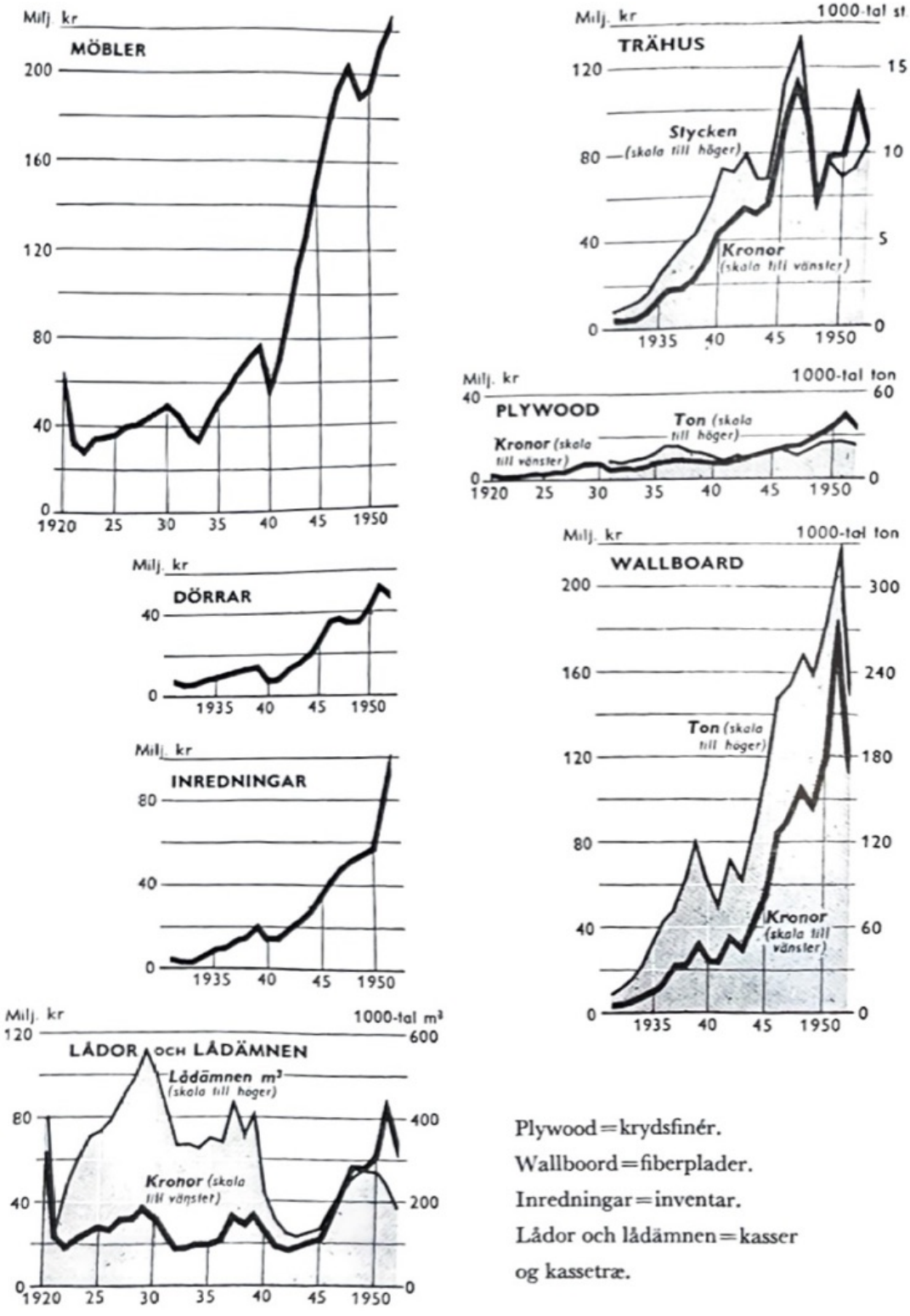

Plywood = krydsfinér.
Wallboord = fiberplader.
Inredningar = inventar.
Lådor och lådämnen = kasser og kassetræ.

Figur 1. Produktionen af nogle typiske træfordelingsprodukter i mellemkrigstiden.

har været vekslende. Krigsårene skabte en stor efterspørgsel fra militær side, og toppen nåedes 1946, da en stor del af hjælpen til de krigshærgede lande skete i form af træhuseksport. Derefter fulgte en svækkelse og senere en fornyet fremgang for de ca. 50 foretagender i branchen, der har en sammenlagt kapacitet på godt 9000 huse.

Den øgede boligproduktion og fornyelse af inventardele, medførte ikke bare en større produktion af inventar, døre og andet snedkerarbejde, men ledte også til en kraftig kapacitetsforøgelse i krydsfinér- og fiberpladeindustrierne. Eksporten kom rigtignok til at spille en større rolle for disse delbranchers udvikling end for snedkerindustrien iøvrigt; men hjemmemarkedet var langtfra betydningsløst. Den første træfiberfabrik i Sverige anlagdes i 1929, da man på licens begyndte at fremstille såkaldt masonit. Derefter er der sket en meget hurtig udvikling, og produktionskapaciteten nærmer sig 500.000 tons. En række forskellige mærker konkurrerer på markedet, som de sidste år er udvidet betydeligt gennem mere omfattende frilister. Eksporten nåede 1955 rekordtallet 260.000 tons til en værdi af 125 mill. sv. kroner. Forbruget af fiberplader stiger i de fleste lande, og markedsudsigterne er lyse, til trods for at mange brugerlande udbygger deres hjemlige industrier.

CELLULOSEINDUSTRIEN

Beretningen om fiberpladefabrikationen har ført os frem til den vigtigste måde, hvorpå den svenske skov udnyttes. Træets naturlige struktur har ikke længere nogen betydning, men man vil i stedet for have fat i cellulosefibrene. Ved fiberpladefremstillingen trækkes eller sprænges fibrene særlig ved hurtige trykforandringer, hvorefter de på ny presses sammen i de ønskede kvaliteter. Allerede omkring midten af det 19. århundrede opdagede man, at træfibrene havde en evne til at klæbe sammen, og at man kunne fremstille papir af ved. I sin enkleste form foregik dette, ved at stammer, behandlet på hensigtsmæssig vis, pressedes ind imod en roterende slibesten. Træslibfabrikationen i Sverige tog fart henimod 1860-ernes slutning og blev i mange tilfælde redningen for de små mellemsvenske jernværker, som ikke kunne hævde sig under den omstilling, som nye metoder tvang frem indenfor jernfremstillingen. Jernværkernes skove, vandfald og arbejdskraft kunne udnyttes på dette nye virksomhedsområde, og en række træsliberier voksede op.

I det 20. århundrede har træsliberierne gennemlevet en omstillingsperiode, som har medført, at de små og dårligst beliggende er blevet slået ud i konkurrencen, og at de resterende er gået over til produktionsteknik, som kræver store, kraftslugende anlæg. Ialt fremstilles for øjeblikket godt 875.000 tons træslib, hvoraf 385.000 tons eksporteredes i 1955

mod gennemsnitlig 321.000 tons i slutningen af 1930-erne. De største sliberier er kombinerede med de velkendte svenske avispapirmøller Kvarnsveden og Holmens Bruk, men der findes også betydelige selvstændige anlæg indrettet på eksport.

Det færdige træslib indeholder praktisk talt alle de substanser, der indgår i veddet, hvad der medfører et stort udbytte. Til gengæld bliver kvaliteten ringere i de fleste anvendelser, end hvis papirmassen fremstilledes ved en af de kemiske metoder. De repræsenterede næste trin på udviklingsstigen. De kemiske processer indebærer kort fortalt, at de forskellige bestanddele i veddet udskilles ved kogning med visse syrer. Fortsætter man kogningen meget længe, kan man nå frem til praktisk talt ren cellulose, den såkaldte ædelcellulose. Fibrene bliver ganske vist så svækkede, at de ikke kan bruges til papirfremstilling, men dette spiller en mindre rolle, da formålet er at fremstille kunstsilke eller andre celluloseprodukter. Ved den gennemførte forædling glider papirmasseindustrien over til at blive en ren kemisk industri baseret på kæmpemolekylet cellulosens store anvendelighed. Der er ingen anledning til at gå ind i tekniske udredninger i denne sammenhæng. Det bør blot nævnes, at ved den såkaldte sulfitmetode, som tidligere udelukkende var baseret på gran som råvare, kan man fremstille et meget rigt varieret slutprodukt fra papirmasse til ædelcellulose. Ved den anden metode, sulfatmetoden, sker udskillelsen af cellulose mere momentant, og slutproduktet kan ikke varieres i samme høje grad.

Sulfatfabrikationen kom igang i Sverige under højkonjunkturen i begyndelsen af 1870-erne. Man prøvede sig frem til bedre og bedre produktionsmetoder, og nogen forskning i moderne forstand fandtes ikke. Udviklingen gik imidlertid mod stordrift, og anlæggene blev stadig mere kapitalkrævende. En af grundene til, at man med en sådan energi tilegnede sig de nye metoder, var den, at pionererne indenfor savværksindustrien havde opkøbt store skovarealer og også var interesseret i at udnytte de mere spinkle træer. De kapitaler, som samledes i savværksbranchen gik ofte til udbygning af nye træmassefabrikker. Tyngdepunktet lå i en periode på sulfit, i en følgende på sulfat. 1920-erne repræsenterede den seneste udvidelsesfase, hvor ikke mindre end 11 nye fabrikker kom til, ofte af betydelig størrelse og sædvanligvis indrettede på sulfatfremstilling. Dermed havde man stort set opnået den kapacitet, som råvareforsyningen tillod, og først i 1950-erne er nye massefabrikker blevet aktuelle i Syd- og Mellemsverige. Skønt der ikke er blevet bygget nye anlæg, er den tekniske nyskabelse fortsat. Målbevidst forskning har givet forbedrede resultater på alle trin i produktionsprocessen. Man koncentrerede sig om transportproblemerne, træets afbarkning, varmespørgsmål, filtrering, tørring og blegning af cellulosen samt udvinding af biprodukter.

Indenfor sulfitindustrien slog blegningen igennem allerede i 1920-erne, og eksporten af kunstsilkemasse tog fart. I øjeblikket bleges ca. halvdelen af den producerede sulfitmasse. I sulfatindustrien var det sværere at løse blegningsproblemet, og først henimod slutningen af 1930-erne var man kommet over eksperimentstadiet. Man kan nu ved hjælp af klordioxyd fremstille »bleget sulfatcellulose« med en god styrke og stor hvidhed, fortrinsvis egnet til fremstilling af indpakningspapir og anden emballage. Når det behandles på en bestemt måde, kan man dog af sulfat fremstille en masse, der er egnet for kunstsilkefiberfabrikationen. Man nærmer sig med andre ord sulfittens domæner. Også i andre henseender begynder grænserne mellem de to metoder at udviskes. Tidligere kunne man ikke fremstille sulfitmasse af fyrrebrænde. Nu har man imidlertid løst det problem hos Stora Kopparberga Bergslags AB. I koncernens fabrikker i Skutskär fremstilles ca. 30.000 tons sulfit af fyr, hvad der umiddelbart har fået følger på andre områder. Eftersom råvaremanglen er mest udpræget, når det drejer sig om gran, er dette en gunstig udvikling. Den har med ført, at gran kan frigøres til en øget produktion i Kvarnsvedens papirmølle, som nu udbygges betydeligt. Bestræbelserne har naturligvis altid gået ud på at mindske forbruget af træ pr. ton produceret masse og det kan anses for givet, at der i forhold til 1920'erne er sket store besparelser af træ ved at anvende teknisk affiling af produktionen.

Også på andre felter har man arbejdet på at forbedre driftsøkonomien. De virksomme kemikalier kan nu, i hvert fald indenfor sulfatindustrien, vende tilbage og udnyttes i et kontinuerligt kredsløb. De organiske stoffer i kogevædsken – ca. halvdelen af det, der fandtes i veddet – forbrændes i store dampgeneratorer. På denne måde opnår man en god brændselsøkonomi og får den fornødne damp til inddampning, kogning og kraftfrembringelse. Sulfatfabrikkerne kan i denne henseende betragtes som selvforsynende enheder. Udnyttelsen af biprodukterne ved massefremstillingen er et andet område, hvor forskerne har arbejdet intensivt. Resultatet kan allerede spores i den rigdom af forskellige produkter, som udvindes af sulfitalkohol, terpentin og tallolie (en art fyrreolie). Regnet efter værdi dominerer sulfitalkoholen, ca. 26 mill. sv. kroner 1953, med tallolien, af hvilken man blandt andet fremstiller sæbe m.v., på andenpladsen med 9 mill. sv. kroner. Det store problem, som har beskæftiget forskerne i årtier, drejer sig imidlertid om det såkaldte lignin (eller træstof) – selve bindemidlet i cellulosefibrene – som udgør næsten en trediedel af veddet. Endnu er det ikke lykkedes at fremstille et salgbart produkt, men dets kemiske gåde er løst, og dermed håber man så, at det efterhånden bliver muligt at bruge ligninet på en mere fordelagtig måde end ved blot at brænde det op. Selvfølgelig griber også tekniske forbedringer på andre områder ind og letter massefremstillingen. Det rustfri stål gav

mere fuldendte kogekedler, som forøgede udbyttet, og dette, ligesom helt nye typer kogekedler, hvor man slipper for indmuring med ildfast tegl, bidrager til en bedre driftsøkonomi.

KONJUNKTURVARIATIONERNE

Alle de tekniske forholdsregler, som her blot har kunnet antydes, udgør tilsammen en tilskyndelse til stadig forbedret konkurrenceevne hos de forskellige virksomheder. De økonomiske virkninger, som på langt sigt er betydningsfulde, kan dog i perioder tilintetgøres ved omslag i prisdannelsen på verdensmarkedet. For den svenske økonomi har det været af stor betydning, at skovprodukterne hidtil er blevet stadig mere efterspurgt rundt om i verden. Behovet for papir og pap er bestandig steget. Man behøver bare at tænke på pressens øgede betydning – intimt forbundet med reklamens fremmarch – emballage og mærkevarepakninger, bedre kontororganisation, øget læselyst og meget andet for at indse, at markedet har en stor opsugningsevne. Forbruget af papir og pap i USA, det førende land, er fordoblet siden 1930 og bevæger sig nu omkring 180 kg pro persona om året mod ca. 60 i Danmark og godt 80 i Sverige. Forbruget tenderer mod en forøgelse i de fleste lande, og prisudviklingen på langt sigt har været gunstig for Sverige og har bidraget til at øge takten i velstandsstigningen. Det lyse billede forstyrres dog af de konjunktursvingninger, som fra tid til anden har ramt branchen. Afsætningsvanskelighederne under krisen i 1930-erne skabte store bekymringer i skovindustriområderne og førte til en omfattende arbejdsløshed. Koreakrigen virkede i modsat retning gennem en voldsom prisstigning på papirmasse, der forstærkede inflationstendenserne i en allerede anstrengt økonomi og skabte problemer for statsmagten.

En medvirkende årsag til disse konjunkturvariationer er verdensmarkedets udformning med hensyn til papirmasse. Godt $^2/_3$ af hele verdens papirmasse produceres og forbruges i Nordamerika. Det er endvidere karakteristisk, at denne verdensdel har fordoblet sin produktion fra 1937 til 1950, medens Europa stort set ikke har forøget sin kapacitet siden før krigen. Sverige, som tidligere var den vigtigste eksportør af papirmasse, må, hvad råvaresituationen angår, regne med, – at ekspansionen kommer til at foregå i Nordamerika og andre lande, og at den svenske andel vil falde. Konjunktursituationen, først og fremmest i USA, spiller derfor en afgørende rolle for prisfastsættelsen på masse, og Sverige kan ikke med sine 10 % af verdensproduktionen udøve nogen bestemmende indflydelse på prisdannelsen. En nedgang på ca. 1 % i efterspørgslen efter masse i USA, hvad der let kan indtræffe under en konjunkturnedgang, modsvarer stort set hele den svenske masseeksport. Sker dette, frigøres

store mængder i USA, som kan søge til Europa og skærpe konkurrencen på dette marked og presse priserne. Den svenske eksport, som tidligere i høj grad var indrettet på USA, har på grund af udbygningen af USA's og Canada's egen papirmasseproduktion i stedet rettet sig mod mere nærliggende markeder, og kun visse særlig fine kvaliteter eksporteres stadig til USA.

Af denne og andre årsager må man i Sverige akceptere den prisdannelse, der foregår på verdensmarkedet, og indrette sin handlemåde derefter. Erfaringerne fra Koreakrigen er i denne forbindelse oplysende. Den strategiske oplagring af vigtige råvarer, som skete dengang – blandt andet af masse – medførte, at amerikanske storforbrugere kunne tillade sig at betale kraftige overpriser for de ekstra tilførsler som var nødvendige for at imødekomme den øgede efterspørgsel. En oversigt over eksporten af kemisk masse og de indtægter, den gav i de pågældende år, viser, hvor store svingningerne var.

	Eksport af kemisk masse Mill tons	Pris pr. ton sv. kr.	Eksportindtægt ialt Mill. sv. kr.
1950.....	1,81	575	1.039
1951.....	1,71	1.420	2.432
1952.....	1,36	1.050	1.428
1953.....	1,85	650	1.193
1954.....	1,87	700	1.319

Den måde, hvorpå distributionen af masse sædvanligvis sker, er også medvirkende til store lagervariationer, som atter skaber vanskeligheder for producenterne. Hertil kommer, at omslagene i træpriserne på uberegnelig vis anstrenger likviditeten, da den skov, som købes det ene år, ikke bliver færdig masse førend to år efter, hvor konjunkturerne kan være helt andre.

Disse svingninger, som naturligvis har mange ulemper, synes vanskelige at forhindre. Da ca. 85–90 % af de svenske massefabrikkers produktion går til eksport, kan man ikke gøre sig uafhængig af verdensmarkedet. Lige så klart er det imidlertid, at man med tanke på denne industris vigtige bidrag til økonomien søger at gøre alt for at formindske skaden ved disse fluktuationer. Gevinsterne i de gode år henlægges til dårligere tider. Med hensyn til arbejdskraften er det et vigtigt princip, at man stræber efter at gennemføre tekniske omlægninger m. v. under lavkonjunkturerne for at undgå afskedigelser.

Til slut nogle tal til belysning af masseindustriens udvikling. Selv om råvaresituationen kan forbedres efterhånden, kommer man aldrig til at opleve en kvantitativ ekspansion mage til den, der gik for sig indtil slut-

ningen af 1930-erne. Bestræbelserne rettes i stedet mod en stadig større forædling af produkterne. Som led i denne udvikling kan man se den mere almindelige tendens til at kombinere massefabrikkerne – især i Norrland – med papirmøller. Denne og andre udvidelser gør de allerede forinden meget kapitalkrævende massefabrikker endnu større. Værdien pr. arbejder af anlæggene indenfor masse- og papirindustrierne ligger i gennemsnit dobbelt så højt som indenfor den øvrige svenske industri. Dette har begrundet den overgang til døgndrift, som med arbejdernes godkendelse er i færd med at blive gennemført i Sverige. En del af produktionsforøgelsen i det sidste år kan henføres til dette forhold.

Tabel 3. Udviklingen indenfor masseindustrien.

År	Produktion		Eksport	
	Sulfit 1.000 tons tørvægt	Sulfat 1.000 tons tørvægt	Sulfit, Sulfat og træslib 1.000 tons tørvægt	Mill. sv. kr.
1937/39.....	1.511	1.027	2.288	368
1953.....	1.353	1.087	2.166	1.298
1954.....	1.499	1.244	2.229	1.442
1955.....	1.610	1.325	2.302	1.553

PAPIRINDUSTRIEN

Den svenske papirindustri, som har gamle aner, udvikledes meget hurtigt i det 20. århundrede. Fra 1900 til 1950 tidobledes produktionen rundt regnet, uden at antallet af papirmøller øgedes nævneværdigt. Omkring 80 % af møllerne får deres masse fra egne fabrikker. Integrationen er et karakteristisk træk. Man er enten gået ud fra en eksisterende papirmølle eller fra en massefabrik, som er blevet kombineret med papirfremstilling. Ved at pumpe massen direkte til møllen sparer man omkostninger ved tørring, emballage og fragt af halvfabrikatet. Man kan desuden holde en mere ensartet kvalitet og bliver ikke så afhængig af forholdene på det åbne marked. Produktionsstigningen i papirmøllerne er resultatet af øget mekanisering og en mere effektiv udnyttelse af produktionsfaktorerne i det hele taget. De kostbare papirmaskiner er blevet bredere, og hastigheden er bestandig forøget.

Dette gælder i særdeleshed avispapirfremstillingen. I Sverige, Canada og de øvrige vigtigste avispapirproducerende lande har man særligt i perioden 1946–55 kunnet opnå en betydelig kapacitetsforøgelse ved forbedring af de eksisterende maskiner. Markedet og råvaresituationen muliggør nu ifølge de sagkyndige, en indsats i helt nye anlæg, som ventes at blive konkurrencedygtige trods den store byrde, som det enorme til-

skud af ny kapital betyder. Rundt om i verden har man netop besluttet at anlægge eller er i færd med at bygge helt nye papirmøller, som forventes at ville give $^1/_3$ større kapacitet til fremstilling af avispapir i 1960 sammenlignet med 1955. En ny teknik, den såkaldte vakuumselvoptagning af papirbanen fra virepartiet, giver endnu større maskinhastighed end tidligere og muliggør en forøget produktivitet. Maskinerne bygges endvidere således, at de bedre kan tilpasses til forskydninger i efterspørgslen. De moderne enheder kan fremstille både avispapir og papir til ugeblade.

Denne udvikling kan spores i tabellen over papirmøllernes produktion. Papirsektoren har været den mest ekspansive gren af træforædlingsindustrien siden slutningen af 1930-erne. Eksporten af avispapir opviser en påfaldende stabilitet.

Tabel 4. Papirmøllernes produktion fordelt på varearter.

	Produktion					Eksport	
	Indpakningspapir	Avis- og ugebladspapir	Fint papir	Andet papir	Pap og karton	Papir og pap	
År	1.000 tons	1.000 tons	1.000 tons	1.000 tons	1.000 tons	1.000 tons	Mill. sv.kr.
1937/39	364	302	73	22	118	539	131
1953	487	379	112	61	187	714	613
1954	572	390	124	73	236	771	693
1955	609	422	141	83	240	825	785

Den mængdemæssige tilbagegang, der fulgte efter Koreakrigen, og som ramte eksporten af de øvrige skovprodukter, mærkedes ikke for avispapiret. Så længe et relativt frit varemarked med et normalt islæt af reklame kan bestå, så længe kan forbruget af avispapir – som har mindre med læseevnen at gøre – ventes at ville stige i det lange løb.

Tabel 4 viser, at produktionen af forskellige slags indpakningspapir er forøget meget kraftigt i Sverige siden slutningen af 1930-erne. Ligesom når det gælder pap og karton er de nye distributionsformer med selvbetjeningsforretninger, nye typer emballage m.m. de vigtigste forklaringer på det udvidede marked. De stedfindende udbygninger i Sverige antyder, at man regner med at ville finde gode afsætningsmuligheder for disse produkter også i fremtiden.

DET BRITISKE KABINETSSTYRES ARBEJDSFORMER I DET 20. AARHUNDREDE

ERIK RASMUSSEN

Hensigten med denne artikel er at give en fremstilling af under hvilke former det britiske kabinetsstyre har tilpasset sig de krav som den forløbne del af det 20. århundrede har stillet til den udøvende magt i snart sagt ethvert land; ganske kort vil der blive peget på i hvilken udstrækning der foreligger danske paralleller til den britiske udvikling.

Det er i denne forbindelse tilstrækkeligt at minde om at staten i 70'erne og 80'erne af forrige århundrede opfattede sin opgave som snævert afgrænset, og hertil havde den toneangivende offentligheds samtykke. Dens sociale opgaver indskrænkede sig til undervisningsvæsenet og det egentlige fattigvæsen, og det økonomiske liv beskæftigede den sig kun med ud fra finansielle og, i ringe grad, protektionistiske synspunkter. En engelsk nationaløkonom har ganske træffende sammenlignet datidens økonomiske system som det opfattedes af tiden selv, med de forunderligt indviklede bygningsværker som bævere og myrer opfører pr. instinkt – og der var almindelig enighed om at derved skulde menneskefingre ikke pille.

Det er ikke nødvendigt at gøre rede for hvorledes denne opfattelse nu om dage omtrent er slået over i sin modsætning. Der er, i Storbritannien som i Danmark, næsten ikke det område af samfundslivet hvor borgerne ikke venter at staten skal gribe ind når de føler deres velfærd truet. Følgelig er de opgaver det politiske liv skal beskæftige sig med, mangedoblet i antal og omfang i løbet af det sidste halve århundrede, hvortil naturligvis også bidrager folketallets vækst og det moderne samfunds i sig selv stadig mere komplicerede natur og forandringernes øgede tempo.

MINISTRE I OG UDENFOR KABINETTET

Det siger sig selv, at det nævnte pres har været voldsommere i Storbritannien end i Danmark, dels fordi landet er så meget større, dels fordi dets stilling som verdensmagt og dets koloniale problemer frembyder et arbejdsfelt hvormed danske spørgsmål af tilsvarende art slet ikke lader sig sammenligne.

I Danmark har presset kunnet imødegås ad to veje: en forøgelse af ministrenes tal og en forlængelse af deres arbejdstid. Begge veje er naturligvis også blevet fulgt i Storbritannien. Der kendes eksempler nok, både dér og her, på at arbejdspresset har nedbrudt en mands helbred og almindeligt er blevet betragtet som årsag til hans tidlige død. Dette er de ekstreme tilfælde. Men der er i England en stærk følelse af at presset i det hele taget medfører alvorlig fare for systemets effektivitet ved at det hæmmer den enkelte ministers fremsyn og initiativ, og der diskuteres ivrigt om de bedste midler til aflastning af statens øverste ledere.

Som nævnt er man gået den vej at øge fagministrenes tal. Her hjemme var der før den 1. verdenskrig almindeligvis 8–9 ministre, nu er 14–15 det sædvanlige tal. Endnu er ministeriet ikke derved blevet større end at det, fast ledet, kan bevare sin beslutningsevne og sin handlekraft. Anderledes i Storbritannien. *Disraeli's* regering 1874–80 rummede kun 7–8 egentlige fagministre, den liberale regering af 1906 havde 13–14, *Baldwins* regering 1935 nåede op på 17–18; disse tal er ikke i sig selv overvældende store, men når man erindrer sig at der traditionelt i britiske kabinetter sidder 3–4 ministre, hvis egentlige embedsområder er lidet krævende, men som varetager vigtige politiske opgaver på anden måde, f. eks. som ledere af Overhus og Underhus, kommer man op på sådanne tal (henholdsvis 12, 19 og 22) at man forstår det spørgsmål trængte sig på hvorledes antallet af kabinetsmedlemmer kunde holdes nede. Så store kabinetter som der efterhånden var blevet tale om, mistede let karakteren af forretningsudvalg og løb fare for at ligne små diskussionsklubber.

Allerede Disraeli havde holdt enkelte fagministre, deriblandt handelsministeren *(the President of the Board of Trade)*, udenfor sit kabinet, i øvrigt med vanskeligheder til følge. Det er den udvej man siden, først tøvende men efterhånden konsekvent, har fulgt. Hvis alle egentlige ministre i *Attlees* regering af 1945 skulde have haft sæde i kabinettet, vilde det alt i alt være kommet op på over 30 medlemmer; i stedet fik det kun 17. De øvrige var ministre med fuldt ministeransvar men uden del i kabinettets rådslagninger på områder som ikke berørte deres særlige anliggender; blandt disse *Ministers not in the Cabinet* var f. eks. cheferne for de tre militære ministerier og for trafik-, social- og levnedsmiddelministerierne.

For en dansk betragtning kan det synes overraskende at ledere af vigtige ministerier ikke har sæde i regeringen. At det rent praktisk kan lade sig gøre, bunder i den udvikling af kabinettets forretningsgang for hvilken der vil blive redegjort nøjere nedenfor. Men dertil kommer den forklaring som ligger i britiske traditioner, idet kabinettet *(the Cabinet)* og ministeriet *(the Government)* aldrig har været identiske. Disraelis kabinet havde som nævnt 12 medlemmer, men det samlede antal politiske udnævnelser ved hans regeringsdannelse var 47; heraf var en del hofcharger,

andre vedrørte Irlands særlige forhold, men tilbage stod en snes politiske embeder i almindelig forstand, først og fremmest de forskellige understatssekretærers, men også poster som handelsministerens og andre der efterhånden skulle udvikle sig til ministerier. Grænsen opefter mod kabinetsmedlemmerne var altså allerede dengang flydende, således at den tanke at holde et større antal fagministre udenfor kabinettet kunde siges at ligge nær.

Understatssekretærerne *(Parliamentary Secretaries* og *Under-Secretaries of State)* er en art juniorministre tilknyttet de forskellige ministerier. Deres funktion var ikke så meget den at aflaste ministrene i deres arbejde som at tale på deres vegne i det hus hvori den pågældende minister ikke havde sæde og derfor efter britisk skik heller ikke kunde tage ordet. Disse stillinger besættes ofte med unge lovende politikere, der på denne måde får lejlighed til at skaffe sig en administrativ og parlamentarisk erfaring som siden kan komme dem til gode på mere selvstændige poster.

KABINETTETS ARBEJDSFORM OMKRING 1900

Forøgelsen af ministrenes antal og den mere intensive udnyttelse af deres arbejdskraft er ikke de eneste fornyelser der er sket inden for det britiske kabinetsstyre. De interessanteste er gennemtvunget af krigene, og helt eller delvis fastholdt efter dem fordi de viste sig at svare også til »normale« tiders behov. For at forstå deres betydning er det nødvendigt at betragte kabinettets klassiske arbejdsformer som de var i slutningen af det 19. århundrede.

Kabinettets leder var premierministeren. Han var den der formidlede dets forbindelse med dronningen, hvem han sendte en skriftlig beretning om dets forhandlinger; til det brug plejede han at gøre nogle notater efter hver sags behandling i kabinetsmøderne, og af beretningen beholdt han en kopi, der imidlertid ikke kom andre for øje. Nogle premierministre, som *Gladstone,* gjorde rapporten summarisk, andre, som Disraeli, dækkede ikke over eventuelle modsætninger indenfor kabinettet. Premierministeren udpegede selv sine ministre; om end han måtte tage visse hensyn til forskellige grupper indenfor sit ofte ret uensartede parti, havde han dog temmelig frie hænder. I sit forhold til ministeriet var han i realiteten mere end førstemand blandt ligemænd. Derfor afhang, også hvad forretningsgangen angik, meget af premierministerens personlige egenskaber. Det meste af det her anførte har stadig gyldighed.

Kabinetsmøderne var meget formløse. Der var ikke nogen dagsorden, og bortset fra at udenrigspolitiske spørgsmål som regel blev behandlet først, var der ikke nogen fast rækkefølge for sagerne. De enkelte ministre kunde nævne for premierministeren hvilke sager de ønskede at forelægge

til drøftelse, men der blev almindeligvis ikke givet nogen forhåndsmeddelelse derom til de andre ministre, heller ikke til dem hvis embedsområde det pågældende spørgsmål kunde have berøring med; ofte måtte en sag derfor henskydes til senere afgørelse. Det kunde være vanskeligt for den enkelte minister at få sin sag ført frem under den almindelige drøftelse.

Kabinettet er en helhed med kollektivt ansvar; derfor skrider man meget nødigt til en afstemning, men nøjes med at lade premierministeren fastslå hvad der er den fremherskende opfattelse. Under en leder uden tilstrækkelig sans for klarhed eller i en situation hvor det af politiske grunde kunde være belejligt at lade meningsforskelle brydes uden egentlig afgørelse, kunde det hænde at ministre forlod mødet i den tro at have opnået tilslutning til en politik som det måske, når de iværksatte den, viste sig at deres kolleger aldeles ikke mente at have billiget. Det berømteste eksempel er fra 1903, dengang *Joseph Chamberlain* søgte at vinde kabinettet *Balfour* for sin præferencetoldpolitik. Han rejste til Afrika i den tro at han havde hele kabinettet med én undtagelse bag sig, og blev meget fortørnet da han erfarede at man hjemme traf beslutninger der gik på tværs af hans planer. En af kollegerne svarede på hans bebrejdelser: »Som De ved, er jeg temmelig døv og somme tider, er jeg bange for, uopmærksom. Jeg har i hvert fald slet ikke forstået ... at der skulde være taget en beslutning, selv blot en midlertidig, af en sådan rækkevidde som den De refererer til, og den må være taget efter en meget kort drøftelse«. Hvor meget komediespil der end kan have været på begge sider i denne forunderlige korrespondance, er episoden særdeles illustrerende, ikke mindst i betragtning af at dette spørgsmål førte til Chamberlains udtræden af regeringen og sluttelig til de Konservatives alvorlige nederlag i 1906. Oven i købet havde Balfour ord for at være en usædvanlig klar forhandlingsleder. Under *Asquith* måtte ministrene ofte lade deres privatsekretærer ringe til premierministerens privatsekretær for at få fastslået hvilken beslutning kabinettet var kommet til, og det samme hændte også under andre premierministre.

På denne måde arbejdede de forskellige kabinetter helt op til den 1. verdenskrig. Det hændte at der blev nedsat udvalg indenfor kabinettet til at beskæftige sig med særlige sagers forberedelse, men de fleste sådanne udvalg arbejdede under lige så løse former som kabinettet selv. Fornyelsen kom fra det militære område.

OMDANNELSEN UNDER KRIGENES PRES

Boerkrigen havde vist at samarbejdet mellem de forskellige militære instanser var utilfredsstillende. Dette førte til at der, efter forskellige tilløb, i 1904 blev nedsat et Udvalg vedr. Imperiets Forsvar *(the Committee of*

Imperial Defence). Premierministeren var formand, og i møderne deltog almindeligvis gehejmerådspræsidenten *(the Lord President of the Council)*, krigsministeren *(the Secretary of State for War)*, marineministeren *(the First Lord of the Admiralty)*, finansministeren *(the Chancellor of the Exchequer)*, udenrigsministeren, Indien-ministeren og koloniministeren *(the Secretaries of State for Foreign Affairs, India* og *the Colonies)* samt hærs og flådes øverstbefalende og cheferne for deres efterretningstjenester; dertil kom lejlighedsvis andre ministre hvis embedsområder berørtes af de militære forberedelser i videste forstand.

Forsvarsudvalget havde ingen besluttende myndighed. Men dets henstillinger havde afgørende virkning, fordi de kom fra en kreds af ministre hvis indflydelse var bestemmende i kabinettet, og som forholdene udviklede sig, fik forsvarsudvalgets dispositioner vidtrækkende betydning; de berømte militære aftaler med Frankrig, som faktisk bandt Storbritannien til deltagelse i krigen mod Tyskland, blev truffet uden at kabinettet som helhed havde kendskab dertil.

Det i denne forbindelse væsentlige er imidlertid den arbejdsform Forsvarsudvalget udviklede. For det første nedsatte det et betydeligt antal stående og midlertidige underudvalg til at løse de enkelte opgaver. For det andet opbyggede det et fast sekretariat der betjente såvel udvalget selv som underudvalgene; sekretariatet, hvis leder var Sir *Maurice Hankey*, udsendte dagsordener for møderne og materiale vedr. de spørgsmål, der skulde behandles, tog referater, som omsendtes til godkendelse og derefter, omhyggeligt forsynet med krydshenvisninger og registre, udsendtes til alle deltagere i de pågældende forhandlinger, ligesom der blev sendt uddrag til de ministerier hvis embedsområder berørtes. Ubundet af traditioner udviklede Forsvarsudvalget således et apparat hvis praktiske anvendelighed ikke undlod at gøre indtryk.

Krigsudbrudet 1914 medførte ikke nogen øjeblikkelig ændring i den måde hvorpå kabinettet fungerede. I november blev Udvalget vedr. Imperiets Forsvar omdannet til et udvalg under kabinettet *(the War Council*, senere *the War Committee)*, men det fik ingen besluttende myndighed; premierminister Asquith lagde megen vægt på at opretholde kabinettets fælles ansvar for alle beslutninger, men det medførte dobbelt drøftelse af mange hastesager, til skade for krigsførelsens effektivitet. Af nævnte hensyn gjorde Asquith også Krigsudvalget temmelig stort, hvilket især mærkedes efter at den liberale regering i maj 1915 var omdannet til en samlingsregering.

Der opstod efterhånden en sådan utilfredshed at den liberale rustningsminister *Lloyd George* i forståelse med den konservative leder *Bonar Law* stillede krav om et krigsudvalg med fuld besluttende myndighed, i virkeligheden et forsøg på at fratage Asquith ledelsen af krigsanliggen-

derne. I december 1916 demissionerede Asquith, der ikke vilde bøje sig, og Lloyd George dannede den nye regering.

Lloyd George brød radikalt med hævdvundne traditioner, og kunde gøre det fordi frygten for nederlag bragte offentligheden til at forstå nødvendigheden deraf. Al ledelse af krigsanliggender blev samlet i et krigskabinet *(the War Cabinet)* på kun 5 medlemmer, deriblandt premierministeren som øverste leder, og bortset fra finansministeren havde intet af medlemmerne fagministerier; de skulde, som Lloyd George har udtrykt det, »kunde ofre al deres tid og alle deres tanker på de afgørende spørgsmål som var forbundet med at føre en verdenskrig til sejrrig afslutning«.

Krigskabinettet mødtes hver morgen, ofte også eftermiddag eller aften. Hvert møde begyndte med en gennemgang af rapporter om den foregående dags krigsførelse i videste forstand. Undertiden fortsatte man med en drøftelse af de linier som skulde følges på længere sigt. Ellers gik man over til at træffe bestemmelse i alle de spørgsmål der forelå til afgørelse. Hertil var indkaldt de ministre hvis embedsområder berørtes, og de embedsmænd eller særligt sagkyndige de ønskede at bringe med sig. Ofte var 20–30 personer til stede under den enkelte sags behandling, men afgørelsen lå alene hos krigskabinettets fem medlemmer. Dem påhvilede også det fælles kabinetsansvar i snævrere forstand.

Ligesom Forsvarsudvalget, men efter endnu større målestok, betjente krigskabinettet sig af udvalg og underudvalg. De lededes af et medlem af krigskabinettet, der i kraft af sin frihed for fagministerielt arbejde havde både tid og tilstrækkelig uhildethed til at kunne dirigere samarbejdet mellem de fagministre og andre hvoraf udvalgene i øvrigt var sammensat. Derigennem sikrede man sig også et kyndigt skøn over hvilke sager udvalget kunde afgøre på egen hånd, og i hvilke der måtte ske indstilling til krigskabinettet; dettes kræfter sparedes således til de virkelig afgørende spørgsmål.

Det var helt igennem arbejdet i førkrigstidens Forsvarsudvalg der dannede forbilledet for krigskabinettets. Ganske selvfølgeligt overtoges også dets sekretariat, som i mellemtiden havde betjent Asquith-regeringens Krigsudvalg. Den tanke at kabinettets forhandlinger var fortrolige rådslagninger hvis enkeltheder og resultater intetsteds burde nedtegnes, fejedes til side som et forældet dogme. Det vilde også være vanskeligt at forestille sig at det ellers havde været muligt at holde sammen på det hele.

Der har siden været overvejende enighed om at krigskabinettet løste sin opgave på fortræffelig vis. Noget andet var at den næsten diktatoriske magt det sad inde med, ønskede kun de færreste ført under fredelige tilstande. Især var fagministrene utilfredse med ikke at have del i alle vigtige overvejelser og afgørelser, så meget mere som Lloyd George skabte sin egen embedsstab (den berømte *Garden Suburb*), ved hvis hjælp han

greb ind bag sine ministres ryg. Krigskabinettet blev derfor i november 1919 afløst af et almindeligt kabinet på ca. 20 medlemmer, stadig en koalitionsregering under Lloyd George, som i videst muligt omfang fastholdt dets arbejdsmetoder. Da Bonar Law i 1922 dannede sin rent konservative regering, overvejede han at afskaffe kabinetssekretariatet, men dets praktiske værdi var, som en kommissionsundersøgelse *(the Haldane Report* 1918*)* havde vist, for almindeligt anerkendt til at dette udslag af trangen til at vende tilbage til »normale« tilstande lod sig praktisere. Sekretariatet er forblevet et karakteristisk led i britisk regeringsvirksomhed, og næppe nogen har siden tænkt sig det fjernet.

Det forberedende forsvarsarbejde overgik atter til et Udvalg vedr. Imperiets Forsvar, og hvor lidt vægt man i 20'erne lagde på forsvarsspørgsmål, fremgår af at premierministeren i en længere periode overlod andre at fungere som dets formand. I øvrigt tog anvendelsen af kabinetsudvalg af. Under *MacDonalds* regering 1929–31 var der således kun ét stående udvalg, hvis arbejde indskrænkede sig til gennemgang af lovforslag før deres forelæggelse, og heller ikke midlertidige udvalg fandt nogen omfattende anvendelse. Noget lignende synes forholdene at have formet sig under den følgende tids »nationale« regeringer, indtil den økonomiske krise og især den voksende internationale spænding tvang til stigende anvendelse af udvalgsarbejde. Selve kabinettet forblev uændret og havde op til 23 medlemmer. Den vigtigste nyskabelse var en i 1936 oprettet post som minister for koordination af forsvaret *(Minister for Co-ordination of Defence)*, men uden et særligt ministerium til hans rådighed syntes hans arbejde i nogen grad at blive uden faste holdepunkter. Da en ny krig i foråret og sommeren 1939 syntes uundgåelig, blev der oprettet et levnedsmiddel- og et rustningsministerium.

Straks ved krigsudbruddet 1929 dannede *Neville Chamberlain* et krigskabinet. Det adskilte sig fra Lloyd Georges ved at være på 9 medlemmer, deraf 5 fagministre, nemlig finansministeren, udenrigsministeren og ministrene for de tre forsvarsgrene. Heraf var der adskillig kritik, der til dels overså at forskellen mellem de to krigskabinetformer indbyrdes var væsentlig mindre end forskellen mellem dem på den ene side og almindelige fredstidskabinetter på den anden side. Svagheden ved Chamberlains krigskabinet var snarere den rent praktiske at det, skønt det nedsatte en mængde udvalg, havde svært ved at lægge afgørelsen af ikke helt væsentlige spørgsmål ud til underinstanserne og ved at trække klare grænser mellem disses områder.

I foråret 1940 blev det klart at en samlingsregering var nødvendig, og da Arbejderpartiet ikke havde tillid til Chamberlains ledelse, kom *Winston Churchill* til at danne det nye ministerium, ejendommeligt nok samme dag, den 10. maj, som tyskerne satte deres angreb ind på vestfronten. Fra

dette øjeblik blev Churchill den øverste leder af alle krigsanliggender, hvilket fik sit ydre udtryk i at han tog posten som forsvarsminister *(Minister of Defence)*. Ministrene for de tre forsvarsgrene forblev ansvarlige for den daglige forretningsgang, mens de større linier fastlagdes af forsvarsministeren, støttet af to forsvarsudvalg *(the Defence Committee (Operations)* og *the Defence Committee (Supply))*, hvoraf de militære såvel som flere andre ministre naturligvis var medlemmer, men hvor vægten ikke mindst kom til at ligge på drøftelserne med stabscheferne. Med vilje gav man aldrig i ord nogen definition af forholdet, men lod det udforme sig i praksis under den gensidige vilje til imødekommenhed som landets alvorlige situation så stærkt fremmede.

De militære ministre behøvede således ikke mere at have plads i krigskabinettet. Alligevel omfattede dette gennemgående ca. 8 medlemmer, hvoraf en del var fagministre. Til Lloyd Georges kabinetstype vendte altså heller ikke Churchill tilbage. I øvrigt spillede hensynet til partierne og til enkeltpersoner, som så ofte, en vis rolle ved sammensætningen. Udvalg og underudvalg anvendtes i større udstrækning end nogensinde før.

EFTERKRIGSTIDENS KABINETSFORM

Valgene i juli 1945 bragte Arbejderpartiet til magten, Attlee dannede regering. Krigen mod Tyskland var forbi, Japans nederlag indenfor synsvidde. Under disse omstændigheder opgav Attlee krigskabinetstypen, men vendte heller ikke tilbage til førkrigstypen. Han havde før krigen behandlet styreformens problematik i sin bog *The Labour Party in Perspective,* og kom efter fornyede drøftelser med sin nærmeste medarbejder *Herbert Morrison* til det resultat at et kabinet på 16–18 medlemmer, deriblandt de vigtigste fagministre og 3–4 ikke-fagministre, vilde være den rigtigste form til løsning af de betydelige omlægnings- og socialiseringsopgaver hans regering stod overfor. I store træk er Attlees fremgangsmåde blevet normgivende for efterkrigstidens kabinetter. Da en regerings arbejdsform, hvad enkeltheder angår, betragtes som en politisk hemmelighed så længe den sidder, mens der bagefter tales ret frit derom, har man bedre kendskab til Attlees fremgangsmåde end til fremgangsmåden i Churchills sidste og i *Edens* regering. I det væsentlige har der dog, med en enkelt undtagelse, utvivlsomt været overensstemmelser. Detaljer i det følgende tager sigte på Attlees regeringer.

Ovenstående skitse af det historiske forløb viser at det britiske kabinet har imødekommet tidens krav ad fire veje: 1. Forøgelse af den enkelte misters såvel som af det samlede kabinets arbejdsbyrde; 2. Udvidelse af fagministrenes kreds fra 12–13 til over 30, hvilket har medført at omkring halvdelen af dem ikke mere er medlemmer af kabinettet og kun deltager

i dets forhandlinger når dem vedkommende emner behandles; 3. Stigende anvendelse af juniorministre, deriblandt fra den sidste krigs tid de såkaldte *Ministers of State* med særlige opgaver, f. eks. repræsentationen i F.N.; 4. Rationalisering af kabinettets arbejde, især ved hjælp af dets sekretariat og gennem udvalgsarbejde.

Til de to første punkter foreligger der tydelige paralleller i den danske udvikling, blot har de mindre forhold gjort det muligt at opretholde samtlige ministres deltagelse i ministermøder og statsråd. Hvad det tredie punkt angår, har den britiske praksis ofte været fremhævet som efterlignelsesværdig, og med redaktør *Ernst Christiansens* udnævnelse 30.8. 1955 til minister uden porteføljе med henblik på udenrigspolitiske spørgsmål er noget lignende første gang forsøgt, idet det er naturligt at se bort fra den af ganske specielle omstændigheder fremkaldte stilling som Venstres og Det konservative Folkepartis repræsentanter i ministeriet Stauning indtog i tiden april–juli 1940. – Det fjerde punkt er det hvortil interessen især knytter sig.

KABINETTETS SEKRETARIAT

Ovenfor er nævnt, hvorledes kabinettets sekretariat *(the Cabinet Secretariat)* bygger på den af Forsvarsudvalget før den 1. verdenskrig skabte praksis, som Lloyd George overførte til kabinettets arbejde i 1916, og som siden i sine hovedtræk er blevet bevaret. Dets virke er nøglen til forståelse af den rationalisering af kabinettets arbejde som siden har fundet sted.

Efter den 2. verdenskrig holdes der to ordinære kabinetsmøder om ugen; premierministeren kan efter ønske indkalde til ekstraordinære møder. Dagsordenen *(the Cabinet Agenda)* opsættes af kabinetssekretariatet i samarbejde med premierministeren, der skønner om de sager de enkelte ministre ønsker behandlet, er modne til drøftelse. I almindelighed skal sagerne først være gennemdrøftet med andre ministre hvis områder de berører, alle udgiftsforårsagende forslag således altid med finansministeriet, så kabinettets tid ikke beslaglægges unødigt, og der skal gennem sekretariatet være udsendt et memorandum med bilag og resumé mindst to hele dage før det pågældende møde; ethvert memorandum skal være så vejledende som muligt, også med hensyn til mulige vanskeligheder eller betænkeligheder; i øvrigt har andre ministre lejlighed til at lade bemærkninger til forslaget rundsende ad samme vej. Med premierministerens tilladelse kan sager undtagelsesvis fremføres med kortere frist eller helt uden memorandum, ligesom han i presserende tilfælde kan tage spørgsmål op til drøftelse uanset at de ikke er opført på dagsordenen. Ministrenes memoranda rundsendes så snart de foreligger, ved slutningen af hver uge udsendes en oversigt over hvad der vil blive behandlet i den kommende

uges kabinetsmøder, og 1 à 2 dage før mødet udgår den egentlige dagsorden; herpå anføres hvilke personer udenfor kabinettet der er tilsagt til drøftelsen af de forskellige punkter. Når ikke særlige hensyn til hemmeligholdelse gør sig gældende, sendes papirerne til samtlige ministre uanset om de har sæde i kabinettet. Enhver minister kan således have et sikkert overblik over hvad der foregår, og kun på den måde lader det kollektive ministeransvar sig opretholde. På ganske tilsvarende vis betjener sekretariatet de forskellige kabinetsudvalg, kun at det her er udvalgsformanden der træffer bestemmelse om dagsordenens sammensætning m.m.

Kabinetsmøderne ledes af premierministeren eller, ved hans forfald, af vicepremierministeren. Formen afhænger stadig i mangt og meget af lederens personlige egenskaber. Det er velkendt hvorledes under sidste krig ministrene forlod møderne med følelsen af at have taget verdenshistoriske beslutninger når Churchill ledede dem, mens de når Attlee vikarierede, ganske uhøjtideligt nåede lige så meget på kortere tid.

Takket være den omhyggelige tilrettelæggelse kan møder med en dagsorden på måske 15 punkter oftest gennemføres på et par timer. Det fremgår heraf at overflødig tale er bandlyst. Lloyd George ytrede engang, lidt paradoksalt, at enhver minister som holdt taler på fem minutter eller mere, af sine kabinetskolleger blev betragtet som en plage. Tonen vil normalt være rent forretningsmæssig. Utilstrækkeligt opklarede spørgsmål hvor meningerne divergerer, vil hurtigt blive henvist til gennemdrøftelse i et udvalg.

Til højre for premierministeren sidder sekretæren og en af hans hjælpere; de gør omhyggelige notater i folioprotokoller, på grundlag af hvilke kabinetsmødereferaterne *(the Cabinet Conclusions* eller, i daglig tale, *the Cabinet Minutes)* straks efter mødet udarbejdes. Referaterne skal være kortfattede. De gengiver hovedpunkterne i de forelagte memoranda, anfører kort de vigtigste synspunkter som er blevet anlagt, oftest uden at andre end premierministeren og den eller de ministre som fremfører sagen, bliver nævnt ved navn, og refererer omhyggeligt den tagne beslutning. Foreløbige referater rundsendes hurtigst muligt; i de sjældne tilfælde hvor referatets rigtighed bliver bestridt, er premierministeren opmand. De endelige referater sendes, når ikke særlige hensyn til hemmeligholdelse gør sig gældende, til den samme kreds som modtager dagsordenen; de er strengt fortrolige og afleveres ved bud i forseglede konvolutter. I 1934 blev det bestemt at ministre ved deres afgang skal aflevere alle kabinetspapirer de ligger inde med. Et eksemplar tilstilles dronningen, et andet opbevares i kabinettets arkiv.

Sekretærernes tilstedeværelse under kabinetsmøder er et brud med gammel praksis. Der foreligger ingen tilfælde af at de ikke har overholdt deres diskretionspligt. Alligevel har forholdet nok i nogen grad ændret

kabinetsmødernes karakter, så de er blevet mere sagligt, mindre politisk betonede. Herbert Morrison har f. eks. givet udtryk for at spørgsmål om opløsning af Underhuset ikke vil blive drøftet i kabinetsmøde før beslutningen reelt er taget. Premierministeren kan, hvis han vil, afholde kabinetsmøder uden sekretærers medvirken. Langt oftere vil afgørelser af partipolitisk art blive truffet under uformelle samtaler mellem premierministeren og en snævrere kreds af særligt indflydelsesrige ministre; det er dog værd at pointere at denne praksis også, og i høj grad, har været fulgt før kabinetssekretariatets tid.

Protokolleringsspørgsmålet har formet sig forskelligt i Storbritannien og i Danmark, fordi den britiske forfatning ikke kender den danskes skelnen mellem *statsråd* (jvf. grundlovens § 17) og *ministerråd* (jvf. grundlovens § 18) som begge protokolleres, på den ene side og det uformelle *ministermøde* på den anden side, idet kabinetsmødet formelt har været lige så uofficielt som et dansk ministermøde. Behovet for protokollering af ministermøder har derfor været størst i England. Imidlertid er statsrådsbehandling i Danmark blevet en formel foreteelse, hvilket ses af at også i tilfælde hvor en virkelig drøftelse af sagforhold finder sted mellem konge og ministre, som f. eks. den 5. august 1914, træffes den egentlige beslutning forud for statsrådet; ved nævnte lejlighed kunne således udenrigsministeren være borte fra statsrådet, skønt det drejede sig om et i egentligste forstand udenrigspolitisk spørgsmål, minespærring af Storebælt. Desuden skal kun »alle love og vigtige regeringsforanstaltninger« forhandles i statsråd, resp. ministerråd. Det politisk udslaggivende forum bliver således ministermødet, som i England kabinettet. Man må derfor formode at protokolleringsbehovet også har gjort sig stærkt gældende her hjemme.

Da ministeriet *Zahle* i 1916 blev suppleret med repræsentanter for de andre partier, de såkaldte kontrolministre, førte kirkeminister *Th. Povlsen* en omhyggelig protokol, hvor de enkeltes standpunkter refereredes, og som blev oplæst til godkendelse i det følgende møde, men da Venstres og Det konservative Folkepartis repræsentanter udtrådte i 1918, synes protokolleringen ophørt. Under ministeriet *Neergaard* 1920–24 blev der vistnok ført en protokol. Behovet var naturligvis stærkest når ministeriet ikke var udgået af ét parti. Under regeringen *Stauning-Munch* 1929–40 nedskrev en af ministrene, i begyndelsen handelsminister *Hauge,* senere forsvarsminister *Alsing Andersen,* forholdsvis kortfattede referater, men de blev ikke forelagt til godkendelse. Hvorledes praksis har været før og siden, synes der ikke at foreligge vidnesbyrd om. Dog kan det efter forespørgsel oplyses at der under ministeriet *Eriksen-Kraft* 1950–53 blev ført en protokol af statsministerens sekretær, som altså var til stede ved møderne; protokollatet blev ikke forelagt til godkendelse. Ligeledes er det offentligheden

ubekendt hvorledes ministerierne i tidens løb har forholdt sig med hensyn til opstilling af dagsorden, om nogen art af materiale på forhånd tilstilles ministrene, o.s.v. Det er en naturlig ting at en siddende regering betragter sin fremgangsmåde som en hemmelighed, ligesom tilfældet er i England, men desuagtet er det forbavsende så stor en forskel der er på offentlighedens viden dér og her om nyere praksis. Enkelte oplysninger kan fremdrages af memoirer og lignende litteratur, men vi har intet der svarer til de bøger om det politiske livs former og problematik, som adskillige engelske politikere har offentliggjort.

KABINETSUDVALGENE

Kabinettets sekretariat betjener som nævnt også kabinetsudvalgene. Det er gennem dem en så vidtgående rationalisering af kabinettets arbejde har kunnet finde sted. Blandt de spørgsmål som enhver fagminister skønner ikke at kunne afgøre på egen hånd, er der adskillige som vel kræver samråd med ledende kolleger, men som ikke nødvendigvis behøver at behandles af kabinettet som sådant, hvis tid således frigøres til kabinetsarbejde i snævreste forstand. Om andre spørgsmål, f. eks. forberedelse af lovgivning på vigtige områder, gælder at den endelige afgørelse vel må træffes af kabinettet, men at megen tid kan spares ved at de gennemprøves på et lavere trin. Det er disse opgaver der løses gennem kabinetsudvalgene. Under Attlees regering var der til stadighed omkring 15 stående udvalg *(Standing Committees)* hvortil fremkommende spørgsmål indenfor området kunde henvises, og en række midlertidige *(Temporary* eller *Special Committees)* der nedsattes med mere øjeblikkelige opgaver for øje. Ofte nedsætter et udvalg underudvalg. Det synes som om Churchills og Edens regeringer har fulgt samme fremgangsmåde.

I nogle af de vigtigste udvalg er premierministeren selv formand. Men i almindelighed er det andre kabinetsministre, og særligt benyttes her de ministre som ikke har egentlige embedsområder, f. eks. gehejmerådspræsidenten *(the Lord President of the Council)* og lordseglbevareren *(the Lord Privy Seal)*. Der findes også udvalg hvor en minister udenfor kabinettet virker som formand, og i mindre vigtige udvalg eller underudvalg kan man lade juniorministre fungere som formænd, med henblik på den erfaring hvervet giver lejlighed til at høste, og på hvad det kan vise om en mands kvalifikationer. Udvalgsledelsen stiller betydelige krav til smidighed og effektivitet og til en vis menneskelig bredde; formanden, har Herbert Morrison sagt, skal være en forstående ven. I udvalgene sidder først og fremmest de ministre, i eller udenfor kabinettet, hvis embedsområder berøres, hvorved alle drages med ind under det kollektive ansvar, men også ofte ministre der som mere eller mindre udenforstående

har mulighed for at gøre almene synspunkter gældende når fagministerielle særinteresser brydes. Hyppigt drages embedsmænd og særligt sagkyndige ind i arbejdet, mest dog i underudvalgene. I øvrigt kan ministre medbringe specialister i udvalgene og i selve kabinettet, men kun med formandens, resp. premierministerens tilladelse. Nogle udvalg mødes regelmæssigt, op til 1 à 2 gange om ugen, og kan, som Geheimerådspræsidentens Udvalg, der under Attlees regering beskæftigede sig med den politiske planlægning, næsten få karakter af små kabinetter, andre indkaldes mere lejlighedsvis når der er brug for dem. Man lægger vægt på at udvalgsarbejdet ikke stivner i én gang fastlagte former, men til stadighed føjer sig efter foreliggende behov.

Man må formode at også danske ministerier bruger at lade en gruppe af ministre forberede en sag til behandling i ministermøde. Men om en udstrakt systematisk anvendelse af udvalgsarbejde foreligger der ikke vidnesbyrd. Et klart og officielt meddelt eksempel forekom ved *Hans Hedtofts* regeringsdannelse i november 1947 da *Vilh. Buhl* blev udnævnt til minister uden portefølje med den opgave at forestå samordningen af retningslinierne for den økonomiske politik og samtidig blev formand for et Økonomi- og Forsyningsudvalg, hvis øvrige medlemmer var stats-, udenrigs-, finans-, handels-, landbrugs- og boligministrene. Til dette udvalg knyttedes Det økonomiske Sekretariat. Tilsvarende nedsatte regeringen Eriksen-Kraft ved sin dannelse i oktober 1950 et Økonomiudvalg med finansminister *Thorkil Kristensen* som formand og landbrugs-, indenrigs-, handels- og fiskeriministrene som medlemmer, men ellers benyttede den sig ikke systematisk af forberedende udvalgsarbejde. Ved Hedtofts regeringsdannelse i september 1953 blev *J. O. Krag* udnævnt til minister uden portefølje med særligt henblik på udenrigshandel og økonomisk samordning, og den 1. november blev han udnævnt til økonomi- og arbejdsminister, men der blev intet meddelt om nedsættelse af et økonomiudvalg. Et sådant består dog; økonomi- og arbejdsministeren er formand, og de øvrige medlemmer er: stats- og udenrigsministeren, finans-, handels-, bolig-, landbrugs-, fiskeri- og forsvarsministrene samt ministeren for offentlige arbejder.

Andre faste ministerudvalg synes der ikke at være. Men det gælder også på dette punkt at den danske offentlighed kun har et beskedent kendskab til regeringernes arbejdsmetoder.

KABINETSSTYRETS ARBEJDSFORM UNDER DEBAT

Anvendelsen af udvalg har som nævnt medført at man under de to verdenskrige har kunnet nøjes med ganske små kabinetter, og Lloyd Georges krigskabinet bestod næsten udelukkende af ikke-fagministre.

Efter begge krige vendte man imidlertid tilbage til større kabinetter, i mellemkrigstiden til den gamle type hvor næsten alle fagministre var kabinetsministre, efter den sidste krig til en lidt mindre type hvor et betydeligt antal fagministre udelukkedes men alle de vigtigste bevarede deres sæde i kabinettet.

Eksemplerne fra krigene er imidlertid ikke glemt og har givet anledning til forslag om radikale ændringer af kabinetssystemet, ligesom hele regeringsmaskineriet har været underkastet kommissionsundersøgelser. Den betydeligste repræsentant for de radikale anskuelser er den konservative *L. S. Amery,* der allerede forud for regeringsomdannelsen i 1916 hørte til dem der tilskyndede Lloyd George til ændringer efter forbillede af Forsvarsudvalget. Med mange års ministererfaring bag sig førte Amery sidst og fyldigst sine reformtanker frem i bogen *Thoughts on the Constitution* (1947). Hans anke mod fredstidskabinetterne er først og fremmest den at de drukner i aktuelle ministerielle anliggender, mens fremsynet planlægning forsømmes. Derfor er han heller ikke tilfreds med, som omtrent samtidig en anden fremtrædende fhv. minister, Sir *John Anderson (The Machinery of Government),* at tilråde en systematisk udbygning af udvalgsarbejdet, hvad Attlee-regeringen jo virkeliggjorde, men forlanger Lloyd Georges kabinetstype gennemført betingelsesløst: 5–6 ikke-fagministre skal udgøre kabinettet og som udvalgsformænd koordinere og kontrollere det samlede ministeriums arbejde, men også holde regelmæssige møder som alene er viet den politiske planlægning.

Hvor megen tilslutning Amerys teorier end har fundet i dele af offentligheden, har ingen premierminister ment det klogt at følge dem i fredstid. Herbert Morrison *(Government and Parliament,* 1954) mener de ser bort fra de mange hensyn der ved en regeringsdannelse må tages til personer, til ligelig repræsentation af partiets forskellige afskygninger, hvis forlangender kun i nationale farestunder kan skydes i baggrunden, og til forskellige grupper i befolkningen, samt fra værdien ved at de vigtigste fagministres daglige erfaringer umiddelbart kan drages til nytte af den højeste udøvende myndighed.

I én henseende blev der forsøgt en tilnærmelse til Amerys system da Churchill dannede regering i 1951, idet gehejmerådspræsidenten skulle være ansvarlig for koordination af landbrugs- og levnedsmiddelministeriernes arbejde og en ny minister for koordination af trafik og brændsels- og kraftforsyning *(Secretary of State for the Co-ordination of Transport, Fuel and Power)* indtage en lignende stilling i forhold til de derhen hørende ministerier; begge havde sæde i kabinettet, mens de pågældende fagministre ikke havde det. De blev straks stemplet som *overlords* og arrangementet heftigt angrebet af oppositionen, der hævdede at det forflygtigede det parlamentariske ansvar, idet den ikke vidste hvem den skulle

holde sig til, de egentlige fagministre eller de koordinerende ministre som begge havde sæde i Overhuset. Churchill hævdede at fremgangsmåden var den samme man havde anvendt under krigen, altså da Arbejderpartiet selv var med i regeringen, og bekendte sin tro på værdien af at samle ministerierne i grupper. Oppositionen svarede at vel var der sket en koordinering under krigen, men ordningen heraf var ikke blevet bekendtgjort offentligt, hvoraf fulgte at den enkelte fagminister alligevel bar det fulde ansvar; nu derimod var ansvaret ikke til at placere. Diskussionen førte ikke i sig selv til nogen afgørelse, men systemet afvikledes lidt efter lidt og blev i september 1953 bragt helt til ophør.

I det store og hele har kabinettets arbejdsform således ligget fast siden 1945. Man har i højere grad end tilfældet var i mellemkrigstiden draget nytte af erfaringerne fra krigene, hvilket formentlig finder sin forklaring i at statsopgavernes svulmen, også som følge af nationaliseringerne, nu mere end efter den første krig har gjort det indlysende nødvendigt. Men man har ikke ment at måtte slutte at det under krigsforhold bedste system uden videre lod sig anvende på fredsforhold. Under alle omstændigheder vidner det sidste halve århundredes udvikling om kabinetssystemets meget store tilpasningsevne.

(Foruden til de i teksten omtalte arbejder henvises til den vigtigste videnskabelige behandling i W. Ivor Jennings' *Cabinet Government*, 2. udg. (1951), som har fyldige litteraturhenvisninger, og til Gunnar Heckschers *Parlamentarism och demokrati i England* (1937).

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

U.S.A.

Den frygt for et forestående økonomisk tilbageslag, som prægede mange bedømmelser af udviklingen i U.S.A. i begyndelsen af indeværende år, synes nu i det store og hele at være overvundet og afløst af en *behersket optimisme*. I grove træk kan situationen i årets første tre kvartaler – når der ses bort fra virkningerne af stålstrejken i juli – siges at være karakteriseret af stagnerende aktivitet, omend udviklingslinierne ikke har været parallelle på alle områder.

Industriproduktionen viste som helhed svagt nedadgående tendens fra omkring årsskiftet til maj-juni. Stålstrejken medførte derefter i juli en nedgang i totalindekset på 3–4 pct. Men dette fald skyldtes så godt som udelukkende bortfaldet af produktionen inden for stålindustriens egne virksomheder, idet de stålforbrugende industrier havde tilstrækkeligt store lagre til at klare sig igennem uden omfattende produktionsstandsninger. I august kom stålfremstillingen atter i gang, og indeks for den samlede industriproduktion nåede op på 142 (1947–49 = 100) eller samme niveau som i første halvår. Midt i september arbejdede stålindustrien atter med 100 pct. kapacitetsudnyttelse, og for september som helhed nåedes en ny produktionsrekord med et indekstal på 144.

Boligbyggeriet, der – målt med antallet af påbegyndte lejligheder – var gået stærkt tilbage siden sommeren 1955, har fra marts-april udvist en ret stabil udvikling, idet der i hver måned siden dette tidspunkt er påbegyndt godt 90.000 lejligheder (sæsonudjævnet) svarende til omkring 1.1 mill. pr. år. Den *samlede bygge- og anlægsvirksomhed* har ligeledes været præget af overordentlig stor stabilitet. Svingningerne i værdien af færdiggjorte anlæg og bygninger har ikke i nogen enkelt måned inden for det sidste år afveget mere end 1 ½ pct. fra det sæsonudjævnede gennemsnit, der ligger på godt 3.6 milld. $ pr. måned. Hovedtendensen har været svagt stigende – ca. 2 ½ pct. forøgelse i løbet af det sidste år; men da byggeomkostningerne samtidig er gået op med omkring 5 pct., er der i realiteten tale om en nedgang på 2–3 pct.

Som følge af stålstrejken gik antallet af *beskæftigede* uden for landbruget i juli ned med 600.000 til 51 mill. (sæsonudjævnede tal). Men i august skete der atter en stigning, som bragte beskæftigelsen op på samme højde

U. S. A.s industriproduktion 1955–56

(1947–49 = 100; sæsonudjævnet).

	Varige goder	Ikke-varige goder	Mineraler	Ialt
1955.....	155	126	122	139
1956 1. kvt.....	158	129	130	142
— 2. –	158	128	130	142
— juli.....	148	127	122	136
— aug.....	159	128	128	142
— sept.....	163	129	—	144

Kilde: »Survey of Current Business«. Sept. 1956.

som i juni, og *arbejdsløshedstallet* var i september ca. 150.000 lavere end året før til trods for, at den samlede civile arbejdsstyrke var gået i vejret med 1.2 mill. mand til godt 68 mill. (incl. landbrugsarbejdere og selvstændige erhvervsdrivende), og til trods for at beskæftigelsen i landbruget i samme tidsrum var reduceret med 270.000. Ledighedsprocenten var som følge heraf i september i år kun 2.9 mod 3.2 et år tidligere.

Også i *de personlige indkomsters udvikling* sporer man virkningerne af stålstrejken, idet disse efter en stigning fra 317 milld. $ i januar til 325 milld. $ i juni (sæsonudjævnede årstal omregnet til årsrate) udviste en lille nedgang med ca. 0.5 milld. fra juni til juli.

Dette fald gav sig imidlertid intet udslag i *detailhandelens omsætning*, der fortsatte den fremgang, der indledtes tidligt på foråret, omend kun i beskedent tempo. Det sæsonudjævnede detailsalg ligger nu på godt 16 milld. $ mod 15.5 milld. $ i gennemsnit for 1955. Omtrent halvdelen af denne stigning skyldes dog *højere priser*. Set fra arbejdernes synspunkt er prisniveauets forhøjelse dog mere end opvejet af lønforbedringer. I industrien er *timelønnen* nu nået op på lige ved 2.00 $.

Foruden den tilsyneladende støtte, omend kun svage stigning i detailsalget frembyder industriens og det øvrige erhvervslivs *investeringsplaner* en aktivitetsstimulerende faktor i udviklingen. Omstående tabel viser tydeligt, at der siden 1. kvartal 1955, da et lavpunkt nåedes, er foregået en meget stærk stigning i investeringsomfanget inden for samtlige hovederhvervsområder, samt at denne fremgang ventes fortsat også i den sidste del af indeværende år.

På kapitalmarkedet giver den voksende investeringsefterspørgsel sig udslag i *stigende rentesatser*. Den gennemsnitlige effektive rente af obligationer udstedt af erhvervsforetagender er alene siden årsskiftet gået op fra 3.3 pct. til 3.8 pct. i slutningen af september. Denne udvikling synes dog ikke at have haft nogen nævneværdigt dæmpende indflydelse på in-

vesteringsplanerne. Tværtimod er de anførte plantal højere, end de var for et halvt år siden. Men det er muligt, at planerne ikke fuldt ud kan realiseres, simpelthen på grund af materialemangel og fordi de industrier, der skal levere investeringsgoderne, har vanskeligt ved at imødekomme efterspørgselen. Af samme årsag har de faktiske investeringsudgifter i første halvdel af 1956 været lidt lavere end planlagt.

Til belysning af udviklingen pa U.S.A.s betalingsbalance i tiden op til midten af 1956 anføres omstående tabel. Som man kunne vente i betragtning af den tendens til stagnerende aktivitet, som var fremherskende i den sidste del af 1955 og de første kvartaler i år, har vareimporten været ret konstant siden 4. kvartal 1955. Derimod har eksporten været stærkt ekspanderende, hvilket formentlig hænger sammen med den fortsatte højkonjunktur i det meste af Vesteuropa såvel som i andre dele af verden. Den modsvarende stigning i overskuddet på U.S.A.s vare- og

Amerikanske konjunkturtal.

	Pristal, 1947-49 = 100			Industriproduktion[1]	Bygge- og anlægsvirksomhed[2] 1947-49 = 100		Arbejdsmarked			Detailomsætning[6] Mld. $	Udenrigshandel[7]		Aktiekurser[8] 1935 = 39–100	Personlige indkomster[9] Mld. $	Bruttonationalprodukt[9] Mld. $
	Engrospriser		Leveomkostn. 1947-49 = 100												
	Samlet indeks	Landbrugsprodukt			Ialt	Boligbyggeri	Beskæftigede[3] Mill.	Arbejdsløshed[4] Mill.	Arbejdsløn[5] Cents		Import Mill. $	Eksport Mill. $			
1938	51	38	60	48	35	27	28.9	10.4	63	3.5	163	258	88	68	85
1950	103	98	103	112	159	185	44.7	3.1	147	12.0	747	857	146	226	285
1951	115	113	111	120	171	170	47.3	1.9	159	13.2	923	1253	177	254	328
1952	112	107	114	124	183	181	48.3	1.7	167	13.7	899	1267	188	268	345
1953	110	97	114	134	192	177	49.7	1.5	177	14.2	914	1315	193	286	365
1954	110	96	115	125	216	232	48.3	3.2	181	14.2	858	1259	229	287	361
1955	111	90	115	139	261	278	49.4	2.7	188	15.5	948	1294	301	306	391
1. kvt. 1955	110	93	114	133	260	292	48.5	3.3	185	14.9	913	1250	275	296	378
2. kvt. —	110	92	114	138	250	285	49.2	2.7	187	15.3	922	1301	291	304	388
3. kvt. —	111	89	115	140	255	277	49.7	2.3	189	15.7	930	1252	320	309	396
4. kvt. —	111	85	115	143	277	259	50.1	2.3	192	15.8	1030	1370	318	316	402
1. kvt. 1956	112	86	115	142	298	308	51.1	2.9	194	15.6	1074	1402	331	317	403
2. kvt. —	114	90	116	142	263	290	51.5	2.7	197	15.8	1037	1631	345	323	408
Juli —	114	90	117	136	255	265	51.0	2.8	197	16.0	1051	1612	357	324	
Aug. —	115	89	117	142			51.6	2.2	198	16.0		1516	357	128	
Sept. —	115	90		144				2.0		16.2			347		

Kilde: »Survey of Current Business«, udg. af U.S. Department of Commerce.
Tallene refererer til måneder eller til gennemsnit for 12, henholdsvis 3 måneder.
[1] Sæsonudjævnet. [2] Værdien af byggekontrakter; sæsonudjævnet. [3] Antal beskæftigede (»employees«) uden for landbruget ifl. Dept. of Labor. Beregningsgrundlaget ændret fra jan. 1956 [4] Beregningsgrundlaget noget udvidet fra 1954. [5] Gennemsnitlig timefortjeneste i fabriksindustrien. [6] Udjævnet for sæsonsvingninger. Beregningsgrundlaget noget udvidet fra 1951. [7] Generalhandel. [8] Standard and Poor's Corp. omfatter 480 industri-, jernbane- og »public utility« selskaber. [9] Udjævnet for sæsonsvingninger og omregnet til helårsbasis.

Udgifter til nye anlæg, maskiner m. v. i U.S.A.s erhvervsliv 1954–56

(milld $, sæsonudjævnet årsrate).

	Industri							
	Varige goder	Ikke-varige goder	Mine-drift	Jern-baner	Anden transport	Off. for-synings-virks.	Handel m. v.	Ialt
1954	5.1	5.9	1.0	0.9	1.5	4.2	8.2	26.8
1955 1. kvt.	4.8	5.4	0.8	0.7	1.5	4.0	8.5	25.6
— 2. –	5.1	5.8	0.9	0.8	1.6	4.1	8.9	27.2
— 3. –	5.8	6.2	1.0	1.0	1.6	4.4	9.7	29.7
— 4. –	6.0	6.5	1.1	1.2	1.7	4.5	10.5	31.5
1956 1. kvt.	6.6	6.9	1.1	1.2	1.6	4.6	10.8	32.8
— 2. –	7.4	7.3	1.3	1.2	1.6	4.6	11.1	34.5
— 3. – [1]	8.2	7.6	1.3	1.3	1.9	5.2	10.8	36.3
— 4. – [1]	8.6	8.2	1.3	1.5	2.0	5.3	11.0	38.0

[1] Planer.
Kilde: »Survey of Current Business«. Sept. 1956.

tjenestebalance over for udlandet er navnlig blevet dækket ved øget privat kapitaleksport. Størrelsen af denne i forbindelse med offentlige lån og gaver har fortsat været så betydelig, at udlandet har kunnet forøge sine bruttotilgodehavender i U.S.A. — navnlig kortfristede banktilgodehavender — i ret stort omfang.

U. S. A.s betalingsbalance 1955–56. milld. $.

(sæsonudjævnet og excl. militære gaveydelser).

	1955				1956	
	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.
Vareeksport	3.48	3.43	3.67	3.69	3.95	4.24
Eksport af tjenesteydelser	1.38	1.36	1.44	1.48	1.50	1.55
Vareimport	2.69	2.76	2.92	3.15	3.15	3.11
Import af tjenesteydelser	1.52	1.62	1.63	1.64	1.78	1.76
Saldo på varer og tjenester	0.64	0.41	0.56	0.38	0.52	0.91
Pensioner og private gaver	÷0.15	÷0.15	÷0.15	÷0.15	÷0.15	÷0.16
Off. gaver m. v.	÷0.67	÷0.57	÷0.47	÷0.42	÷0.45	÷0.52
Kapitaleksport	÷0.07	÷0.45	÷0.31	÷0.38	÷0.56	÷0.72
Forøgelse af udenl. tilgodehavender samt guldeksport	0.13	0.67	0.36	0.32	0.53	0.52
Fejl og udeladelser	0.11	0.08	0.00	0.26	0.11	÷0.04

Kilde: »Survey of Current Business«. Sept. 1956.

VESTEUROPA

Med få undtagelser er de vesteuropæiske lande stadig inde i en kraftig økonomisk opgangsperiode, der bl.a. kommer til udtryk i en fortsat vækst i *industriproduktionen,* således som det er vist i tabellen nedenfor. Blandt undtagelserne er – foruden Danmark – først og fremmest England, ligesom fremgangen har været ret beskeden i Sverige. Den mest udprægede højkonjunktur finder man vedblivende i Vesttyskland og Frankrig. Også Italien og Belgien har haft stærkt voksende industriproduktion.

Industriproduktionen i nogle vesteuropæiske lande i 1956

(pct.vis ændring i forhold til samme periode 1955).

	1. kvartal	april	maj	juni
England	0	+ 1	+ 4	+ 3
Vesttyskland	+10	+13	+10	+ 6
Frankrig	+ 9	+10	+10	+10
Italien	+ 5	+ 7	+ 9	..
Belgien	+ 6	+ 8	+11	..
Holland	+ 5	+ 6	+ 4	+ 3
Østrig	+ 7	+ 5	+ 2	..
Danmark	+ 4[1]	+12[1]	+ 1	+ 1
Norge	+ 4	+12	+ 1	+ 4
Sverige	+ 3	0	+ 4	+ 2
Finland	+13[1]	+12	+11	+ 8

[1] Påvirket af strejker.
Kilder: »Economic Bulletin for Europe«, Aug. 1956, samt »Monthly Bulletin of Statistics«. Sept. 1956.

Ikke blot mellem de enkelte lande er der forskelle i udviklingens styrke. Der er ligeledes betydelig uensartethed at spore fra den ene industrigren til den anden. Stærkest har fremgangen været i de metalforarbejdende industrier. Omkring midten af 1956 lå disse industriers produktion for de kontinentale lande i Vesteuropa taget under eet 46 pct. højere end i 1953, og i forhold til niveauet et år tidligere var der tale om en fremgang på 12–13 pct. De kemiske industrier havde på samme tidspunkt en produktion svarende til 139 pct. af 1953-gennemsnittet, og fra 2. kvt. 1955 til 2. kvt. 1956 var der sket en stigning på henved 6 pct. For textilindustriernes vedkommende androg produktionsforøgelsen fra 1953 til 1955 kun 6–7 pct., men i løbet af første halvdel af indeværende år er der foregået en ret kraftig fremgang, der har bragt produktionen op med yderligere 7 pct.

Baggrunden for de forskelligartede tendenser i de enkelte landes økonomiske aktivitet finder man i efterspørgselsudviklingen. Som det vil

fremgå af nedenstående tabel, har *detailsalgets udvikling* formet sig højst forskelligt fra land til land. Navnlig i Holland, Vesttyskland og Frankrig er der sket en stærk fremgang i løbet af de sidste år, hvorimod der i Danmark har været en betydelig tilbagegang. Også for Englands vedkommende indtrådte der et vist fald i første halvår af 1956. I begge lande er denne udvikling til dels resultatet af en bevidst aktivitetsdæmpende politik motiveret ved betalingsbalancehensyn. For så vidt angår den indenlandske efterspørgsel til investeringsformål, foreligger der ikke pålidelige og sammenlignelige målestokke. Men der kan næppe herske tvivl om, at der også på dette område forekommer væsentlige forskelle fra land til land.

Detailsalgets udvikling i nogle vesteuropæiske lande.

(pct.vis ændring i omsat mængde i forhold til samme periode året for).

	1955				1956	
	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.
England	+ 4	+ 2	+ 3	+ 1	0	÷ 1
Vesttyskland	+ 8	+ 9	+ 9	+11	+14	+ 6
Frankrig (tobak)	+ 1	+ 3	+ 4	+ 5	+11	+ 6[1]
— (beklædn.)	+ 3	+ 2	+ 9	+ 9	+ 8	+ 5[1]
Holland	+ 6	+10	+ 8	+11	+14	+11[1]
Østrig	+11	+12	+11	+11	+12	÷ 1[2]
Schweiz	+ 4	+ 5	+ 7	+ 7	+11	+ 4
Danmark	+ 5	÷ 4	÷ 8	÷ 5	÷ 5	0
Norge	+ 3	+ 4	+ 5	+ 5	+ 9	÷ 3[2]
Sverige	+ 4	+ 4	0	÷ 1	+ 4	..

[1] Marts-april. [2] April-maj.
Kilde: »Economic Bulletin for Europe«, Aug. 1956.

I tabellen nedenfor er endelig gengivet nogle oplysninger vedrørende *handelsbalancens udvikling* og ændringerne i *guld- og valutabeholdningerne*. Medens lande som Vesttyskland, Frankrig, Belgien, Holland og Italien, for så vidt angår produktionsudviklingen, udviste nogenlunde samme tendens, er der betydelige forskelle mellem dem, når talen er om ændringerne i betalingsbalancens stilling. Vesttyskland har i 1955 og 1956 haft et stort og stadigt voksende overskud på handelsbalancen og har kunnet styrke sin i forvejen gunstige valutastilling yderligere. Belgien har i 1956 formået at ændre en merimport til mereksport og har ligeledes øget guld- og valutabeholdningerne. For Frankrigs vedkommende er det gået lige modsat, idet der i 1956 er opstået et meget betydeligt underskud på handelsbalancen ledsaget af en kraftig forringelse af valutastillingen. Også Holland har haft voksende merimport og har måttet se sine valutabeholdninger svinde ind, men disse befinder sig dog fortsat på et højt niveau.

For så vidt angår de lande, hvis aktivitet har været stagnerende, gælder det, at England har reduceret importoverskuddet kraftigt, hvorved dets (eller rettere sterlingområdets) valutabeholdninger har kunnet bringes i vejret. Danmark har oplevet en vis stigning i merimporten, men valutastillingen er dog bl.a. på grund af øgede skibsfartsindtægter ikke forringet afgørende i løbet af 1955 og første halvdel af 1956. Sverige har haft et ret stort handelsbalancedeficit i de første måneder af 1956 og nogen forringelse af valutabeholdningerne; her må det dog erindres, at den svenske eksport er ret stærkt sæsonbetonet.

Når der forefindes så store forskelle selv mellem lande med ensartet aktivitetsudvikling, beror det navnlig på, at den *udenlandske efterspørgsel* efter de enkelte landes eksportprodukter har udviklet sig på forskellig vis. For Vesttysklands – og i noget mindre grad – Belgiens vedkommende har der foreligget en stærkt voksende efterspørgsel fra udlandets side, som

Nogle vesteuropæiske landes handelsbalance og valutastilling 1955–56.

(mill. $, kvartalsgennemsnit).

	Handelsbalance[1]				Ændring i guld- og valutastilling[2]				Guld- og valutabeholdn.[2] ult. juni 1956
	1955 1. halvår	1955 2. halvår	1956 1. halvår	1956 2. halvår	1955 1. halvår	1955 2. halvår	1956 1. kvt.	1956 2. kvt.	
England	÷644	÷589	÷474	÷395	÷41	÷280	+157	+108	2385[3]
Vesttyskland	+ 88	+ 67	+102	+240	+ 93	+126	+134	+360	3618
Frankrig	+ 12	+ 45	÷186	÷303	+193	+ 40	÷151	÷111	1858
Italien	÷239	÷194	÷235	÷291	+ 29	+ 69	+ 4	+ 21	1262
Belgien	÷ 16	÷ 19	+ 4	+ 24	+ 16	+ 34	+ 46	+ 18	1210
Holland	÷145	÷115	÷183	÷168	÷ 3	+ 10	+ 7	÷ 72	1224
Østrig	÷ 47	÷ 48	÷ 33	÷ 30	÷ 17	÷ 11	÷ 12	+ 12	357
Danmark	÷ 36	÷ 29	÷ 29	÷ 61	÷ 10	+ 5	+ 9	÷ 8	135
Norge	÷123	÷119	÷ 91	÷151	+ 3	+ 10	÷ 4	÷ 1	162
Sverige	÷ 95	÷ 35	÷117	÷ 67	÷ 19	+ 15	÷ 16	÷ 19	435
Finland	÷ 20	+ 30	÷ 60	÷ 37	+ 1	+ 13	÷ 15	÷ 25	179

[1] Eksport f.o.b. — import c.i.f. [2] Centralbankers og statsinstitutioners bruttobeholdninger.
[3] Sterlingområdets guld- og dollarbeholdninger.
Kilder: »Economic Bulletin for Europe«, Aug. 1956, og »International Financial Statistics«. Sept. 1956.

har været den vigtigste ekspansionsfremmende faktor, og som samtidig har muliggjort forbedring af valutastillingen. I Holland har derimod den øgede indenlandske efterspørgsel været af større betydning for aktivitetsfremgangen, og importen er steget stærkere end eksporten, idet fuld kapacitetsudnyttelse synes at være nået på en række punkter, således at fortsat vækst i efterspørgselen i tiltagende grad må imødekommes med import.

Noget lignende gælder endnu mere udpræget i Frankrigs tilfælde. Her spiller dog også den hårde vinters indflydelse på fødevareforsyningerne en rolle.

For Englands vedkommende er handelsbalancens forbedring hovedsagelig et resultat af stigende eksportmængde i forbindelse med nogenlunde konstant importkvantum, en udvikling, der atter kan føres tilbage til den disinflatoriske politik, der er ført, og som har bidraget til at overføre produktionsfaktorer til eksporterhvervene samtidig med, at en stigning i importen ikke har været påkrævet. Dertil kommer en svag forbedring af bytteforholdet, og endelig har større skibsfartsindtægter medvirket til at øge valutareserverne.

28.10.1956.
P. W.

Engelske konjunkturtal.

	Priser				Arbejdsmarked				Udenrigshandel[6]		Valutastilling		
	Engrospriser[1] Juni 1949 = 100	Leveomkostninger Juni 1947 = 100	Industriproduktion[2] 1948 = 100	Fuldført boligbyggeri 1000 lejligheder	Beskæftigede Mill.	Arbejdsløse[3] 1000	Arbejdsløn[4] Juni 1947 = 100	Privat forbrug[5] Mill. £ 1948-priser	Import c. i. f. Mill. £	Eksport f. o. b. Mill. £	Guld- og dollarbeholdning[7] Mill. $	EPU stilling Mill. $	Gæld i sterling Mill. $
1938	..	63	86	30.0	17.32	1859	61	694	77	44	3449	.	2776
1950	107	114	114	17.1	22.55	341	111	741	218	191	3300	225	10486
1951	125	125	117	16.8	22.73	281	120	736	325	226	2335	−465	10665
1952	128	136	114	20.7	22.51	463	130	728	290	227	1846	−614	9612
1953	125	140	121	27.2	22.74	380	136	757	279	224	2518	−555	10368
1954	126	143	130	29.5	23.11	318	142	794	281	231	2762	−335	10926
1955	130	149	136	27.0	23.45	265	151	818	324	252	2120	−339	10478
1. kvt. 1955	128	146	134	28.0	23.25	320	147	802	335	258	2667	−330	..
2. kvt. —	129	148	136	25.0	23.40	265	152	811	299	225	2680	−268	10822
3. kvt. —	130	150	136	26.7	23.54	225	153	825	327	253	2345	−305	..
4. kvt. —	132	153	139	28.3	23.59	248	154	831	334	272	2120	−339	10478
1. kvt. 1956	134	154	137	23.1	23.46	305	159	818	328	272	2277	−348	..
2. kvt. —	135	157	135	26.1	23.50	266	164	822	331	285	2385	−326	
Juli —	136	156	(138)	26.0	23.54	263	164		320	276	2405	−324	
Aug. —	136	157	(134)	24.8	23.58	293	164		322	262	2276	−313	
Sept. —						272			295	231	2328		

Kilder: »Economist«, »London & Cambridge Economic Service«, »International Financial Statistics« samt »Monthly Bulletin of Statistics«.

Tallene refererer til kalendermåneder eller er gennemsnit for 12, henholdsvis 3 måneder. Tallene for valutastillingen er dog altid ultimotal.

[1] Prisindeks for forarbejdede produkter bortset fra brændsel fødevarer og tobak. [2] Incl. minedrift og energiproduktion. Sæsonudjævnet af LCES. [3] Anmeldt til arbejdsanvisningen. [4] Lønsats pr. uge i hovederhvervene. [5] Sæsonudjævnet. [6] Generalhandel. [7] Sterlingsområdets beholdninger af guld samt amerikanske og canadiske dollars.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION[1]

Et vigtigt træk ved den økonomiske udvikling i den forløbne del af 1956 er den fortsatte vækst i industrieksporten. I de første 8 måneder af indeværende år har industrieksporten været ca. 16 pct. større end i samme tidsrum i 1955, og i forhold til januar–august 1954 har der været en stigning på ikke mindre end 40 pct. Denne omstændighed har været af væsentlig betydning for opretholdelsen af produktion og beskæftigelse i industrien i en periode, hvor den økonomiske politik af hensyn til valutasituationen er gået ud på at dæmpe den indenlandske efterspørgsel, bl.a. gennem formindsket boligbyggeri. Netop boligbyggeriet viser imidlertid nu på ny en opadgående kurve, og med den direkte og indirekte påvirkning, der udgår fra den forøgede byggevirksomhed, synes det rimeligt at antage, at industriproduktionen i de sidste måneder af 1956 vil komme til at ligge over niveauet på samme tid i fjor. I denne forbindelse bør det noteres, at arbejdsløsheden i den allersidste tid har været mindre end i de tilsvarende uger sidste år.

Hvad efterspørgslen efter forbrugsvarer angår, viser omsætningen i detailhandelen i sommermånederne en betydelig fremgang i sammenligning med 1955. Fremgangen er reel, for så vidt som den ikke blot skyldes prisstigning, men også er udtryk for en forøgelse af de omsatte varemængder. En del af den større omsætning repræsenterer imidlertid køb, som var blevet udsat på grund af arbejdsstandsningen i foråret, og desuden er stigningsprocenten påvirket af, at der i de tilsvarende måneder i 1955 skete en nedgang i omsætningen efter hamstringskøbene forud for indførelsen af tøjskatten m.m. i marts. Sammenligner man for de første 8 måneder af året under eet, indskrænker fremgangen i detailomsætningen fra 1955 til 1956 sig til ca. 3 pct., hvilket er mindre end stigningen i detailpristallet, men det er ikke sandsynligt, at der for 1956 som helhed bliver tale om en reel tilbagegang i detailomsætningen. Med den sidste lønregulering for arbejdere og tjenestemænd i henhold til juli-pristallet er der udløst en ny stigning i pengeindtægterne, og fremgangen i høstudbyttet i sammenligning med 1955 vil også virke i retning af at forøge den indenlandske efterspørgsel.

Efter forringelsen af valutastillingen i april og maj har der i sommer-

[1] Se også tabelbilaget bag i heftet.

månederne i det store og hele været ligevægt mellem valutaindtægter og -udgifter. Bytteforholdet over for udlandet har i den sidste tid udviklet sig i Danmarks favør, og skibsfartens valutaoverskud har været stigende. Den gode høst må også nævnes som en gunstig faktor i valutasituationen, men med en voksende økonomisk aktivitet vil der let kunne opstå nye vanskeligheder på dette område.

INDUSTRIEN

Efter at indeks for industriproduktionen i juni havde overskredet niveauet i juni i fjor med 1 point, 129 mod 128, viste juli en nedgang i sammenligning med 1955 på 3 points, fra 86 til 83, eller næsten 4 pct., men i august indsnævredes forskellen til 1 point, idet indekset for denne måned er beregnet til 126 mod 127 for august 1955. Indekset for juli er stærkt påvirket af produktionsindskrænkninger på grund af sommerferie, og sæsonbevægelsen synes at have været noget stærkere i år end i fjor.

Medens nedgangen i industriproduktionen i 1955 var mest udpræget for konsumvareindustrien, har den i år været stærkest for produktionsmiddelindustrien. Dette skyldes vel i nogen grad, at det især var produktionsmiddelindustrien, der blev ramt af forårets arbejdsstandsninger, men det kan i denne forbindelse også nævnes, at en af statistisk departement foretagen undersøgelse tyder på en ikke ubetydelig nedgang i industriens investeringer. I 1934 virksomheder, der i 1954 gennemsnitligt beskæftigede mere end 25 arbejdere, og som tilsammen råder over 80 pct. af industriens arbejdsstyrke, gik de samlede investeringer ned fra 496 mill. kr. i 1954 til 483 mill. kr. i 1955 (løbende priser). Nedgangen falder så godt som udelukkende på investeringer i værktøj og maskiner samt

Industriproduktionen.

(Procentvis forandring fra tilsvarende periode det foregående år).

	1. kvt. 1955	2. kvt. 1955	3. kvt. 1955	4. kvt. 1955	1. kvt. 1956	2.kvt. 1956	Juli-aug. 1956
Næringsmiddelindustri	+ 4	÷ 2	+ 7	+ 1	÷ 1	+ 6	÷ 4
Tekstilindustri	+ 4	÷ 3	÷ 9	÷14	÷13	÷ 9	+ 5
Fodtøjs- og beklædningsindustri	+ 2	÷ 3	÷10	÷16	÷16	÷14	÷ 3
Træindustri	+ 4	+ 2	+ 5	÷ 1	÷ 7	÷ 9	÷ 7
Papir- og grafisk industri	+ 5	+ 3	+ 3	+ 1	÷ 3	÷10	+ 1
Kemisk industri	+ 3	÷ 7	+ 2	÷ 1	+ 2	+ 7	+ 3
Sten-, ler- og glasindustri	0	÷ 9	÷ 4	÷ 8	÷10	÷ 9	÷ 4
Jern- og metalindustri	+10	+ 4	0	÷ 2	÷ 5	÷ 6	÷ 4
Transportmiddelindustri	+ 6	+ 1	+ 1	+ 1	÷ 8	÷ 8	+ 8
Industrien ialt	+ 5	÷ 1	0	÷ 3	÷ 6	÷ 5	÷ 2
Heraf:							
Konsumvareindustri	+ 4	÷ 2	0	÷ 3	÷ 4	÷ 3	÷ 1
Produktionsmiddelindustri	+ 8	+ 1	0	÷ 2	÷ 7	÷ 8	÷ 2

automobiler. En del af disse virksomheder – der i 1954 beskæftigede 63 pct. af samtlige arbejdere i industrien – har desuden givet oplysninger om deres investeringsplaner for 1956. Herefter ligger den planlagte investering i de allerfleste industrigrupper væsentlig lavere end det faktiske niveau i 1955; for alle de pågældende virksomheder under eet andrager nedgangen 14 pct. (uvejet gennemsnit) af investeringerne i fjor.

BYGGEVIRKSOMHEDEN

Opsvinget i boligbyggeriet kan måles ved, at antallet af lejligheder under opførelse i hele landet i løbet af 1. halvår 1956 forøgedes med næsten 3.200 til over 24.000. Det tilsvarende tal ved udgangen af juni i fjor var godt 23.500. For erhvervsejendomme – fabrikker og værksteder, avlsbygninger ved landbruget, kontor- og butikslokaler o.s.v. – var fremgangen i etageareal under opførelse endnu stærkere end for beboelsesejendomme, nemlig over 25 pct., hvorimod etagearealet i ikke-erhvervsejendomme formindskedes med næsten en femtedel. For alt nybyggeri under eet steg etagearealet under opførelse i 1. halvår 1956 med ca. 9 pct.

For boligbyggeriets vedkommende er fremgangen fortsat i juli kvartal. Fra slutningen af juli til slutningen af august steg antallet af lejligheder under opførelse uden for de egentlige landdistrikter fra ca. 22.400 til ca. 23.200 mod ca. 22.200 ved udgangen af august 1955.

Byggevirksomheden.

	Beboelsesejendomme		Erhvervs-ejendomme	Ikke-erhvervs-ejendomme	Tilsammen
	1000 m²	Antal lejligheder	1000 m²	1000 m²	1000 m²
Under opførelse 1. januar 1956..	1755	21067	678	616	3049
Fuldført i 1. halvår 1956.....	774	8881	338	251	1363
Påbegyndt 1. halvår 1956.....	987	12073	516	135	1638
Under opførelse 1. juli 1956.....	1968	24259	856	500	3324
Under opførelse 1. juli 1955.....	1971	23677	735	811	3517

LANDBRUGET

Med undtagelse af en enkelt måned har *husdyrproduktionen* i den forløbne del af 1956 ligget lavere end i fjor. For de første 8 måneder tilsammen andrager nedgangen 5–6 pct. Den vigtigste årsag er den formindskede *flæskeproduktion*. For juli og august tilsammen var nedgangen i flæskeproduktionen i sammenligning med den tilsvarende periode i 1955 dog ubetydelig. Ved den sidste svinetælling i begyndelsen af oktober var svinebestanden steget til over 4.9 mill. stk., hvilket var godt 200.000 flere end i oktober i fjor. Antallet af søer var 514.000 mod 453.000 og af første gang drægtige søer 117.000 mod 81.000, og også antallet af pattegrise var steget

stærkt. Man må derfor vente, at slagtningerne om nogle måneder vil komme til at ligge højere end det foregående år.

Mælkeproduktionen var i 1. halvår af samme størrelse som i 1. halvår 1955, men i juli kvartal var mælkeydelsen stærkt påvirket af den sparsomme græsning, og der blev på mejerierne kun indvejet 1181 mill. kg mælk mod 1283 mill. kg i juli kvartal 1955, en nedgang på 8 pct. Den tilsvarende nedgang i smør- og osteproduktionen var henholdsvis 6.6 og 5.3 pct. I 1. halvår 1956 var smørproduktionen noget større og osteproduktionen lidt mindre end i 1. halvår 1955.

Trods nedgangen i de producerede mængder har værdien af husdyrproduktionen været lidt større end i fjor. I løbet af sommeren har afsætningsforholdene for dansk smør på de udenlandske markeder og især det engelske udviklet sig i gunstig retning, og *smørnoteringen* (afregningstallet) har kunnet forhøjes betydeligt. I de fire første uger af juli kvartal var afregningstallet 575 kr. pr. 100 kg, i de fem næste uger 600 kr., derefter i to uger 650 kr. og i kvartalets to sidste uger 700 kr. Eksporten til de sekundære markeder var ret betydelig, og eksporten til England lå i det meste af kvartalet på kun ca. 1500 tons om ugen. Med en eksport af denne størrelse kunne det danske smør opnå en stadig stigende overpris i forhold til smørret fra Commonwealth-landene, og det var muligt at realisere en væsentlig del af de beholdninger, som smøreksportudvalget i det foregående kvartal havde opkøbt for at aflaste markedet.

De engelske *noteringer for dansk bacon* er i de sidste 4–5 måneder kun blevet ændret een gang, idet de i midten af juli blev nedsat med 10 sh. til henholdsvis 314, 300 og 286 sh. pr. cwt. for 1., 2. og 3. kvalitet. Disse noteringer repræsenterer de priser, som gælder for salg fra importør til grossist og indeholder altså siden den 1. oktober også den værditold på 10 pct., som fra denne dato opkræves ved import af bacon fra lande uden for det britiske statssamfund. Men det må erindres, at under den ordning, der gjaldt for det sidste år under langtidskontrakten, opnåede de danske eksportører foruden mindsteprisen på 240 sh. pr. cwt. kun forskellen mellem noteringen og 270 sh. pr. cwt., medens 30 sh. pr. cwt. (for så vidt

Udførslen af de vigtigste landbrugsprodukter.
(Mill. kg).

	Januar—september 1955	1956	Ændring i pct.
Smør	99.9	95.6	÷ 4.3
Ost	39.4	44.1	+11.9
Bacon og flæsk	222.3	175.5	÷21.1
Æg	75.9	69.3	÷ 8.7
Hornkvæg[1]	359.1	379.8	+ 5.8

[1] 1000 stk.

noteringen lå på 270 sh. og derover) tilfaldt importøren, det vil sige den engelske stat. Da bacontolden med de nuværende priser ikke overstiger 30 sh. pr. cwt., er der ikke siden 1. oktober sket nogen væsentlig ændring i den betaling, de danske eksportører har opnået på det engelske marked. Herhjemme blev andelsslagteriernes landsnotering for slagterisvin imidlertid i september nedsat med 18 øre til 446 øre pr. kg slagtet vægt. Dette svarer omtrent til noteringen på samme tid i fjor.

UDENRIGSHANDEL OG BETALINGSBALANCE

Den stærke stigning i importværdien i april kvartal skyldtes i overvejende grad en forøgelse af de importerede varemængder. Kvantumsindekset for importen er for april kvartal beregnet til 171 mod 154 i januar kvartal og 155 i april kvartal 1955. I april kvartal lå importmængden for første gang siden januar kvartal 1955 højere end det foregående år. For eksportens vedkommende steg kvantumsindekset fra 184 i januar kvartal til 194 i april kvartal; i april kvartal 1955 var det 186.

Prisudviklingen i udenrigshandelen var både i januar og april kvartal til ugunst for Danmark. Indeks for enhedsværdien af de indførte varer, der i oktober kvartal i fjor var 122, var i januar kvartal 125 og i april kvartal 128, medens de tilsvarende tal for de udførte varer var 116, 113 og 111, hvorved bytteforholdet over for udlandet forringedes fra 95 til 90 og 87. Med de priser, der i juli kvartal i år er opnået for danske landbrugsprodukter, kan man regne med, at forringelsen af bytteforholdet er standset og afløst af en ny stigning.

Trods den forøgede import i første halvdel af 1956 viser opgørelsen pr. 30. juni en nedgang i lagerbeholdningerne af råstoffer m. v. i forhold

Udenrigshandelen.

(Månedsgennemsnit i mill. kr.).

	Import	Eksport	Heraf: Landbrugsprodukter	Heraf: Industrivarer	Importoverskud
1. kvt. 1955	682	585	350	208	97
2. – –	651	580	324	232	71
3. – –	652	570	323	219	82
4. – –	714	664	380	253	50
1. kvt. 1956	671	607	334	242	64
2. – –	768	627	333	267	141
Juli–august 1956	724	604	329	249	120
Januar–august 1955	662	579	336	218	83
– 1956	721	614	332	253	107

til stillingen ved udgangen af 1955 (importværdien af de varer, der indgår i lagertællingen, udgør omkring halvdelen af landets samlede import). En sammenligning mellem lagerbeholdningerne på disse to tidspunkter er imidlertid ikke særlig oplysende, fordi lagrene normalt har en faldende tendens i årets første halvdel og en stigende i sidste halvdel. Det har større interesse at konstatere, at der i forhold til den 30. juni 1955 har været en mængdemæssig forskydning i lagerbeholdningerne på + 10 pct. Det viser sig altså, at forbedringen af valutastillingen i det pågældende tidsrum er foregået samtidig med en forøgelse af lagerbeholdningerne.

Vare- og tjenestebalancen.

(Mill. kr.).

Nettoposter	1. kvt. 1956	2. kvt. 1956	1. halvår 1956	1. halvår 1955
Vareindførsel og -udførsel (f.o.b.)	10	÷212	÷202	÷146
Søtransport	80	80	160	115
Rejser	÷ 6	5	÷ 1	÷ 21
Renter, aktieudbytte og lign.	÷10	÷ 13	÷ 23	÷ 37
Varer og tjenester i øvrigt	30	30	60	50
Varer og tjenester i alt	104	÷110	÷ 6	÷ 39

Efter den foreløbige opgørelse var der i 1. halvår 1956 omtrent ligevægt på betalingsbalancens løbende poster, idet underskuddet i april kvartal som følge af den store merimport opvejedes af et tilsvarende overskud i januar kvartal. For de 6 måneder under eet forbedredes bankernes, statens og kommunernes status over for udlandet med tilsammen 78 mill. kr. (summen af en forbedring på 169 mill. kr. i januar kvartal og en forringelse på 91 mill. kr. i april kvartal). Da underskuddet på vare- og tjenestebalancen i samme tidsrum var på 6 mill. kr., følger heraf – under forudsætning af at vare- og tjenestebalancen er rigtig opgjort –, at der på andre kapitalposter må være tilvejebragt et beløb på 84 mill. kr. fra udlandet i 1. halvår 1956. Heraf falder 29 mill. kr. på erstatninger til danske redere for sejlads i allieret tjeneste under krigen.

Hvad angår bevægelserne på kapitalposterne i juli kvartal kan det nævnes, at der i afdrag på statens og kommunernes udenlandske gæld er betalt 21 mill. kr., medens der er modtaget 25 mill. som afdrag på flygtningetilgodehavenderne i Vesttyskland. Nationalbankens udenlandske nettogæld forøgedes i juli kvartal med 2 mill. kr. og de private bankers udenlandske nettotilgodehavende med 25 mill. kr. Med mindre der på andre kapitalposter er sket større forskydninger, kan man heraf drage den slutning, at der i juli kvartal ligesom i 1. halvår har været omtrent ligevægt mellem indtægter og udgifter vedrørende varer og tjenester.

Bankernes nettotilgodehavende i udlandet[1].

(Mill. kr.).

Ultimo		E.P.U.	U.S.-doll.	Can. doll. o. sfrcs.	Andre valutaer	Internat. inst. (netto)	Ialt national-banken	Private banker	Tilsammen
Dec.	1951	÷266	267	4	106	÷ 91	20	÷54	÷ 34
Dec.	1952	÷223	494	8	156	÷103	332	÷44	288
Dec.	1953	÷432	669	8	172	÷ 91	326	÷33	293
Dec.	1954	÷673	637	8	÷59	÷ 85	÷172	÷35	÷207
Juni	1955	÷848	474	6	÷22	÷ 66	÷456	44	÷412
Juli	—	÷836	499	6	÷17	÷ 77	÷425	34	÷391
Aug.	—	÷816	506	10	÷17	÷114	÷431	51	÷380
Sept.	—	÷813	544	10	÷15	÷ 80	÷354	29	÷325
Okt.	—	÷795	520	11	÷14	÷ 93	÷371	18	÷353
Nov.	—	÷743	572	12	÷39	÷ 92	÷290	15	÷275
Dec.	—	÷732	596	12	÷40	÷ 75	÷239	21	÷218
Jan.	1956	÷682	598	11	÷40	÷ 75	÷188	26	÷162
Febr.	—	÷677	628	10	÷37	÷ 87	÷163	40	÷123
Marts	—	÷670	659	10	÷39	÷ 90	÷130	62	÷ 68
April	—	÷687	592	8	÷40	÷ 72	÷199	57	÷142
Maj	—	÷689	568	6	÷52	÷ 84	÷251	53	÷198
Juni	—	÷694	563	7	÷48	÷ 74	÷246	50	÷196
Juli	—	÷689	558	8	÷44	÷ 84	÷251	65	÷186
Aug.	—	÷674	523	7	÷38	÷120	÷302	79	÷223
Sept.	—	÷668	538	7	÷46	÷ 79	÷248	75	÷173
Okt.	—						÷168		

[1] Tallene i første kolonne angiver gælden til E. P. U. efter afregningen for den pågældende måned og tallene i den anden kolonne dollarbeholdningen med tillæg af tilgodehavende eller fradrag af skyldige dollarbetalinger til E. P. U.

PENGE- OG KAPITALMARKED

Likviditetssituationen var ved udgangen af juli kvartal omtrent uforandret i sammenligning med stillingen ved udgangen af april kvartal. For de tre måneder under eet var der som nævnt ligevægt mellem tilgang og afgang af udenlandsk valuta i nationalbanken, og hvad angår nationalbankens mellemværende med statskassen, skete der heller ikke større ændringer. I løbet af de første 9 måneder af 1956 er statens samlede gæld til nationalbanken formindsket med 125 mill. kr., medens den i samme tidsrum i 1955 forøgedes med næsten 150 mill. kr. Til gengæld er omløbet af indenlandske statsobligationer og skatkammerbeviser steget væsentlig stærkere end i fjor, nemlig med 224 mill. kr. mod 45 (pålydende værdi). På grund af nedgangen i det færdiggjorte byggeri har nettotilgangen af kredit- og hypotekforeningsobligationer derimod været mindre end i 1955,

Mill. kr.	Sept. 1955	Dec. 1955	Marts 1956	Juni 1956	Juli 1956	Aug. 1956	Sept. 1956
Nationalbanken:							
Udenlandske tilgodehavender, netto.	÷354	÷239	÷130	÷246	÷251	÷302	÷248
Nettotilgodehavende hos staten	2417	2466	2292	2377	2302	2441	2341
Obligationer og aktier.....	480	531	495	490	489	490	493
Seddelomløb.....	1959	2217	2149	2171	2096	2079	2107
Foliokonto.....	398	441	365	322	354	405	360
Tilsammen..	2357	2658	2514	2493	2450	2484	2467
Forretningsbankerne:							
Kassebeholdning.....	769	914	816	788	770	740	743
Obligationer og aktier.....	1151	1157	1294	1309	1274	1290	1266
Udlån i alt (indenlandsk).....	6062	6179	6139	6340	6321	6259	6360
Indlån i alt (indenlandsk).....	6726	6850	6934	7086	7021	7120	7129
De større sparekasser:							
Obligationer og aktier.....	1429	1416	1441	1434	1430	1450	1442
Udlån i alt.....	3659	3655	3718	3759	3784	3810	3835
Indlån i alt.....	4947	4922	5049	5148	5152	5165	5161

og den samlede nettotilgang af statsobligationer, skatkammerbeviser og kredit- og hypotekforeningsobligationer er derfor kun steget fra 471 til 578 mill. kr.

Den stabilitet, der i længere tid havde præget obligationsmarkedet, afløstes i september af et fald, der bevirkede, at indekset for obligationskurser gik ned fra 83 til 82 (1935 = 100). På aktiemarkedet fortsattes derimod kursopgangen gennem hele juli kvartal. I løbet af de sidste 12 måneder er aktiekursindekset steget med 14–15 pct., rederiaktier alene med over 28 pct.

PRISUDVIKLINGEN

Engrospriserne som helhed havde i juli og august en svagt stigende tendens, men i september faldt engrospristallet fra 369 til 366 og var dermed tilbage på samme niveau som i marts. Nedgangen var begrænset til grupperne »vegetabilske levnedsmidler«, »foderstoffer« og »kemisk-tekniske varer« og skyldtes især prisfald for kartofler, hvede og rug. I forhold til samme tidspunkt i 1955 er der nogen stigning for korn, men kraftigt prisfald for kartofler. Den eneste gruppe, der viste væsentlig prisstigning, var »animalske levnedsmidler«, der siden maj er steget fra 303 til 340 eller med ca. 12 pct. Angående enkeltheder henvises iøvrigt til nedenstående tabel.

Engrospristallet
(1935 = 100)

	Sept. 1955	Dec. 1955	Marts 1956	Juni 1956	Juli 1956	Aug. 1956	Sept. 1956	Ændring i pct. Sept. 55 –sept. 56	Ændring i pct. Dec. 55 –sept. 56
Vegetabilske levnedsmidler	343	348	361	376	374	374	346	+ 0.9	÷0.6
Animalske levnedsmidler	314	335	332	315	321	328	340	+ 8.3	+1.5
Foderstoffer	427	422	415	422	421	427	413	÷ 3.3	÷2.1
Godningsstoffer	238	239	246	250	250	255	256	+ 7.6	+7.1
Brændsel og mineralske olier	485	505	537	546	546	546	546	+12.6	+8.1
Jern, metaller og varer deraf	336	345	351	348	350	352	356	+ 6.0	+3.2
Bygningsmaterialer (undt. træ)	265	270	279	286	286	289	289	+ 9.1	+7.0
Træ og papir	498	495	500	496	496	494	491	÷ 1.4	÷0.8
Tekstil og konfektion	330	330	332	335	334	333	333	+ 0.9	+0.9
Huder, læder og skotøj	305	307	306	309	310	310	310	+ 1.6	+1.0
Kemisk-tekniske varer	248	250	251	250	250	252	249	+ 0.4	÷0.4
Engros-pristallet	353	360	366	367	368	369	366	+ 3.7	+1.7
Råvarer og halvfabrikata	412	424	435	444	444	447	438	+ 6.3	+3.3
Færdigvarer	325	330	333	331	331	333	332	+ 2.2	+0,6
Importvarer	427	432	440	441	441	442	441	+ 3.3	+2.1
Eksportvarer	326	370	343	328	334	340	347	+ 6.4	÷6.2

Medens importvarepriserne har været uforandrede i juli kvartal, er priserne for eksportvarer steget med ca. 6 pct. Forholdet mellem priserne på importvarer og eksportvarer er gunstigere end i september 1955, men ikke så gunstigt som i december i fjor.

22.-10.-1956.
C. L.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Juli 1956

1. – Den vesttyske udenrigsminister von Brentano betegner de fhv. tyske områder øst for Oder-Neisse som tysk territorium (smlgn. 5/5). – 26. erklærer den sovjetiske regeringschef Bulganin og forsvarsminister Sjukov, at disse egne for stedse er polske.

2. – Udenrigsminister Dulles erklærer, at skønt der er kræfter virksomme i U.S.S.R., der med tiden vil mindske den kommunistiske trusel, kan U.S.A. dog endnu ikke svække sit forsvar.

Israels udenrigsminister Golda Myerson hævder, at Israel har fuld frihed til at genoptage arbejdet med afledningen af Jordan-floden.

3. – Den italienske kommunistleder Togliatti tager afstand fra sin tidligere kritik af udviklingen i U.S.S.R. (se 17/7), mens den venstresocialistiske fører Nenni skriver, at de sovjetiske erklæringer er utilfredsstillende.

Det meddeles, at Syrien agter at anerkende det kommunistiske Kina.

5. – Det forbudte cypriotiske kommunistparti AKEL tager afstand fra den højreorienterede modstandsorganisation EOKA's leder, oberst Grivas.

6. – Den engelske regering erklærer sig villig til at imødekomme Ceylons krav om revision af forsvarsaftalen af 1947 (se 11. og 16/4).

7. – Den vesttyske forbundsdag vedtager en værnepligtslov.

8. – Ministeren for Polens bil- og traktorindustri, Julian Tokarski, afskediges. Tokarski førte de forhandlinger med arbejderrepræsentanter fra Poznan, hvis sammenbrud fremkaldte demonstrationer i byen (se 28/6). – 10. gives meddelelser om skattelettelser for visse arbejdergrupper i Poznan. – 20. erklærer kommunistpartiets generalsekretær, Ochab, at uroligheder ne ikke kan forklares ved provokatørers og imperialistiske agenters virksomhed, men skyldes forværrede lønforhold. Næste dag udtaler Bulganin i Warszawa, at begivenhederne var provokerede af fjendtlige agenter. – 26. oplyser premierminister Cyrankiewicz, at en toårsplan skal forbedre de dårligst lønnede arbejderes indtægter, og at lønningssystemet skal lægges om.

9. – I en artikel i »Pravda« indbydes Grækenland til økonomisk, teknisk og videnskabeligt samarbejde med U.S.S.R.

10. – Valgene til halvdelen af det japanske overhus 8. juni giver så stor socialistisk fremgang, at regeringen ikke længere råder over den til forfatningsændringer nødvendige 2/3 majoritet og derfor må opgive sine oprustningsplaner.

11. – I Moskva undertegner U.S.S.R. og en række sovjetisk orienterede stater en aftale om samarbejde om fredelig anvendelse af atomenergi.

12. – Ved et møde i FN's nedrustningskommission erklærer den sovjetiske repræsentant Gromyko sig villig til at acceptere det forslag om de væbnede styrkers omfang, som U.S.A. har fremsat.

Den engelske regering vil sende en fremtrædende jurist, lord Radcliffe, til Cypern for at udarbejde et forslag til en liberal forfatning efter forhandlinger med de berørte parter.

13. – Den tunesiske regering afbryder forhandlingerne med Frankrig. Næste dag udtaler den tunesiske regeringschef, Bourgiba, at forhandlingerne ikke vil blive genoptaget, så længe Frankrig fastholder kravet om permanent militær besættelse.

17. – Et sovjetisk-osttysk fælleskommunique udtaler, at tysk genforening kun kan ske ved direkte forhandlinger mellem Ost- og Vesttyskland.

Den ægyptiske regering meddeler, at den har besluttet at modtage U.S.A.s, Englands og Den internationale Genopbygningsbanks tilbud om finansiel støtte til opførelse af Assuan-dæmningen. – 19. meddeler det amerikanske udenrigsministerium, at det ikke under de nuværende omstændigheder er muligt for U.S.A. at deltage i finansieringen af dæmningen. Næste dag trækker også England sit tilbud tilbage. – 21. antyder den sovjetiske udenrigsminister Sjepilov, at heller ikke U.S.S.R. vil give finansiel hjælp til opførelsen. – 26. oplyser den ægyptiske præsident Nasser, at hans regering har besluttet at nationalisere Suezkanalen, således at dæmningen kan blive bygget for indtægterne. Samme dag besætter ægyptisk politi kanalselskabets bygninger i Cairo og Ismailia. Næste dag protesterer England og Frankrig mod nationaliseringen, mens kong Hussein af Jordan gratulerer Nasser. Den ægyptiske handelsminister Muhammed Abu Nosseir erklærer, at de medlemmer af kanalselskabets personalestab, der forlader deres poster uden tilladelse, vil blive idømt fængselsstraf. – 28. gratulerer Syrien Nasser. Samme dag spærrer den engelske regering kanalselskabets og Ægyptens tilgodehavender i Storbritanien, og den franske regering følger efter næste dag. – 29. indledes britisk-fransk-amerikanske Suez-forhandlinger i London. – 30. erklærer Eden, at England ikke kan anerkende nogen løsning af kanalspørgsmålet, der giver en enkelt magt kontrol over gennemsejlingen. – 31. blokeres kanalselskabets og Ægyptens tilgodehavender i U.S.A. Samme dag erklærer Nasser, at Ægypten agter at overholde alle internationale forpligtelser vedrørende kanalen, såvel i henhold til konventionen af 1888 som til den britisk-ægyptiske aftale af 1954. Samme dag udtaler den sovjetiske partileder Krushchev, at Ægypten har ret til at nationalisere kanalen.

18. – Det ungarske kommunistpartis generalsekretær Matyas Rakosi får sin afskedsansøgning bevilget af centralkomiteen (smlgn. 18/5). Han efterfølges af Ernö Gerö, der kritiserer ham skarpt. – 22. meddeles, at fhv. forsvarsminister Mihaly Farkas er udelukket af partiet. – 31. oplyses, at 23.000 personer, der var dømt for politiske forbrydelser, i den sidste tid er blevet rehabiliterede, og 4.184 frigivet fra interneringslejre.

19. – OEEC's råd forlænger de gældende regler for liberaliseringen af medlemslandenes indbyrdes handel til slutningen af 1957. Minimumsgrænsen skal fortsat være 90 pct.

21. – En ny islandsk regering dannes ved koalition af fremskridtspartiet, socialdemokraterne og folkeforbundet. Statsminister Hermann Jonasson, Fremskridtspartiet, erklærer næste dag, at kabinettet ønsker revision af forsvarsaftalen med U.S.A. (jvf. 24/6).

23. – Præsident Eisenhowers rådgiver i nedrustningsspørgsmål, Harold Stassen, meddeler, at han vil bekæmpe Richard Nixons forsøg på at blive nomineret som vicepræsidentkandidat, og foreslår Massachusetts' guvernor Christian Herter. Næste dag meddeler Herter, at han ikke selv har ønsker om nominering, men vil støtte Nixon.

26. – Sikkerhedsrådet godkender Tunis' ansøgning om optagelse i FN.

31. – Det osttyske socialistiske enhedsparti rehabiliterer en række fhv. ledere, der fjernedes fra deres poster efter arbejderopstanden i Østberlin i juni 1953. Centralkomiteen har vedtaget en beklagelse af »de falske beskyldninger« mod Jugoslaviens kommunistparti.

Japansk-russiske forhandlinger om en normalisering af forbindelserne mellem de to stater indledes i Moskva.

Burmas udenrigsministerium meddeler, at kinesiske tropper er trængt ind på burmansk territorium i Va-området nær grænsen.

August 1956

1. – Præsident Eisenhower erklærer, at forholdene omkring Suez- og Panamakanalen ikke kan sammenlignes. Dulles ankommer til London for at deltage i forhandlingerne om Suezspørgsmålet. – 2. afsluttes disse med udsendelse af en indbydelse til en række lande til konference i London 16. august. Dronning Elizabeth underskriver ordre, der muliggør indkaldelse af 400.000 reservister. Den franske nationalforsamling vedtager mod kommunisternes stemmer en resolution, der betegner Suez-kanalens nationalisering som folkeretsstridig. – 3. betoner Dulles, at U.S.A. ikke har påtaget sig nogen forpligtelser i tilfælde af, at konferencen bryder sammen. Den franske udenrigsminister Pineau meddeler, at franskejede skibe skal betale kanalafgifterne til det gamle kanalselskab. – 4. erklærer den kommunist-kinesiske regeringschef Chou En-lai, at nationaliseringen er i overensstemmelse med Ægyptens suverænitet. Den jugoslaviske avis »Borba« opfordrer Frankrig og England til at indstille militære og økonomiske foranstaltninger mod Ægypten. Næste dag appellerer Libanons præsident Camille Chamoun til vestmagterne om mådehold. Han fastholder Ægyptens nationaliseringsret. Den iraqske regering udtaler, at nationalisering er en grundlæggende ret for suveræne stater. - 8. vender Eisenhower og Nehru sig, hver for sig, mod militære løsninger i kanalstriden. – 9. forlanger den sovjetiske regering den indkaldte konference udvidet med især kommunistiske og arabiske lande. Dette krav afviser England den 11. Samme dag afslår den græske regering at deltage i Londonkonferencen, og Tito kræver Jugoslavien repræsenteret. – 12. erklærer Den arabiske Liga, at de arabiske lande i eet og alt deler Ægyptens synspunkter, og Nasser udtaler, at Ægypten ikke kan anerkende noget internationalt kontrolorgan i forbindelse med kanalen. Ægypten vil ikke deltage i London-konferencen. – 15. rejser chefen for Nassers private kabinet, Ali Sabry, til London som observator. – 16. åbnes konferencen i London med deltagelse af alle indbudte stater undtagen Ægypten og Grækenland. – 20. foreslår Dulles på konferencen en plan, der forudsætter dannelsen af et kanalråd til kontrol af driften. – 23. afsluttes konferencen med, at en 5-magtsdelegation under ledelse af den australske premierminister Menzies bemyndiges til på de 17 staters vegne, der går ind for Dulles-planen, at forelægge denne for Nasser. Samme dag antyder Khrushchev, at frivillige ville komme de arabiske stater til hjælp, hvis Frankrig-England går til militær aktion. – 28. erklærer Nasser sig rede til at modtage 5-magtsdelegationen. – 29. meddeles, at et kontingent franske tropper efter fransk-engelsk aftale skal overføres til Cypern med henblik på udviklingen i Ægypten.

3. – Det permanente atlantpagtråd anbefaler Island at opretholde forsvarsaftalen med U.S.A.

Det polske kommunistpartis ledelse fremlægger hovedlinierne for en 5-årsplan, hvorefter forsvarsudgifterne skal nedskæres væsentligt til fordel for en øget fremstilling af forbrugsvarer. – 4. meddeles, at centralkomiteen har besluttet at rehabilitere fhv. generalsekretær Wladislaw Gomulka (se 6/4). Desuden rehabiliteres fhv. forsvarsminister Zenon Kliszko og fhv. viceforsvarsminister Spychalski.

Ved de japansk-russiske forhandlinger i Moskva fremlægger den japanske udenrigsminister Shigemitsu Japans krav på tilbagelevering af de to øer i Kurilerne, Kunashiri og Etorofu. Næste dag meddeler Pravda, at sovjetregeringen ikke vil følge dette forlangende. – 13. afbryder Japan forhandlingerne.

4. – Den indonesiske regering meddeler, at den ikke længere anerkender Indonesiens gæld til Holland.

8. – Der indgås våbenstilstandsoverenskomst mellem den kongelige laotiske regering og den kommunistiske partisanbevægelse Pathet Laos.

11. – Fhv. præsident Truman går ind for nominering af Averell Harriman som demokratisk præsidentkandidat. – 16. nominerer partikonventet Adlai Stevenson, og næste dag bliver Estes Kefauver vicepræsidentkandidat. – 22. nominerer det republikanske partikonvent Eisenhower og Nixon som henholdsvis præsident- og vicepræsidentkandidat.

16. – Den cypriotiske modstandsorganisation EOKA indstiller sin virksomhed »for at give ærkebiskop Makarios mulighed for at løse Cypern-spørgsmålet«. – 22. giver dens generalguvernør Harding EOKA's medlemmer tre ugers frist til at overgive sig eller rejse til Grækenland. Næste dag afslår EOKA. – 26. offentliggør det engelske koloniministerium dokumenter, der hævdes at være uddrag af den cypriotiske modstandschef Grivas dagbog, og ifølge hvilke Makarios skal have været EOKA's egentlige leder. – 29. erklærer Grivas dokumenterne for falske, og 31. blusser terrorismen op påny.

17. – Den vesttyske forfatningsdomstol i Karlsruhe erklærer det kommunistiske parti for forfatningsstridigt og beordrer dets opløsning. – 28. Det sovjetiske kommunistparti erklærer, at forbudet mod det vesttyske kommunistparti umuliggør Tysklands genforening.

20. – Det marokkanske Istiqlal-parti forlader den marokkanske regering.

23. – Det kommunistiske Kina og Laos underskriver traktat, der forpligter Laos til neutralitet.

27. – Den italienske venstresocialistleder Pietro Nenni bekræfter, at der føres forhandlinger mellem ham og højresocialisterne om nærmere samarbejde. Nenni udtaler, at forbindelsen med kommunisterne i den senere tid er blevet dårligere.

September 1956

1. – Cyperns generalguvernør, Harding, undertegner ordrer, der tillader forlæggelse af tropper fra Frankrig, USA og Det britiske Statssamfund til Cypern. – 3. indleder den af Londonkonferencen om Suez-spørgsmålet udpegede 5-mands delegation (se 23/8) forhandlinger med præsident Nasser. Disse drøftelser afsluttes 9. uden resultat. – 10. foreslår Ægypten oprettelse af et organ til forhandling om Suez-spørgsmålet, i hvilket de synspunkter som næres af de stater, der benytter kanalen, skal være repræsenteret. Det er en forudsætning, at planerne om internationalisering skrinlægges. – 12. meddeler Eden, at den engelske regering sammen med Frankrig og USA har udformet planer om dannelse af en kanalbrugersammenslutning. Hvis Ægypten afslår samarbejde med denne organisation, vil det være en krænkelse af 1888-konventionen, og de berørte regeringer er da berettigede til at hævde deres rettigheder, gennem eller udenom FN. Næste dag lover Eden at henvise sagen til Sikkerhedsrådet, hvis Ægypten nægter samarbejde med brugerorganisationen. Samme dag erklærer Dulles, at USA vil deltage i sammenslutningen, der skal modtage gennemsejlingsafgifterne. – 14. indkalder England til en konference om brugersammenslutningen. Samme dag nedlægger 352 ikke-ægyptiske medlemmer af kanalselskabets personale arbejdet. – 15. USSR betegner den planlagte sammenslutning som en farlig provokation. De ægyptiske kanalmyndigheder meddeler, at konvojantallet indtil videre må nedsættes. Næste dag udtaler Nasser, at Ægypten ikke agter at lade brugerorganisationen træde i virksomhed i kanalen. Samme dag meddeler Danmarks, Norges og Sveriges udenrigsministre, H. C. Hansen, Halvard Lange og Östen Undén, at deres lande vil deltage i konferencen om brugersammenslutningen, men ikke på forhånd vil tage standpunkt. – 18. afvises planen af Den arabiske Ligas politiske udvalg. – 19. træder konferencen sammen i London, hvor Dulles udtaler, at medlemsskab af brugersammenslutningen ikke medfører forpligtelser. – 21. afsluttes konferencen med udsendelse af en erklæring om oprettelse af SCUA (Suez Canal Users' Association). USAs, Englands og Italiens udenrigsministre erklærer, at deres regeringer har til hensigt at tilslutte sig organisationen. Næste dag meddeler den franske regering, at også Frankrig vil indtræde. Samme dag stiller en ægyptisk-syrisk-saudi-arabisk konference sig bag Nasser. – 23. udtaler Dulles, at han vil foreslå den amerikanske finansminister at søge at formå amerikanske rederier til at indbetale kanalafgif-

terne til en spærret konto i USA i stedet for til den ægyptiske regering. – 26. ankommer Eden og udenrigsminister Selwyn Lloyd til Paris. Næste dag erklærer engelsk-fransk fælleskommunique, at Englands samarbejde med kontinentet skal styrkes og udvides. – 28. Af de 75 lande, der af Ægypten er indbudt til en kanalkonference, har 18 afslået, 32 endnu ikke svaret, deriblandt USA og England, mens bl. a. USSR og en række asiatiske og afrikanske lande har sagt ja.

3. – Et fælleskommunique fra USSRs og Ceylons regeringer meddeler, at USSR er villig til at yde Ceylon hjælp til gennemførelse af økonomiske genopbygningsplaner. Der skal oprettes diplomatiske forbindelser mellem de to lande. – 14. oplyser et fælleskommunique fra Ceylon og det kommunistiske Kina, at de to stater vil træde i diplomatisk forbindelse.

4. – Afghanistan slutter aftale om våbenleverancer fra Sovjetunionen og Tjekoslovakiet.

5. – Den polske premierminister Cyrankiewicz meddeler, at processen mod arrestanterne fra Poznan (se 28/6) bliver offentlig, og at repræsentanter for den udenlandske presse får adgang.

7. – En note og et memorandum fra den vesttyske regering til USSR foreslår en meningsudveksling mellem Vesttyskland og USSR om Tysklandsspørgsmålet. Det nævnes, at en kommende fællestysk regering til sin tid frit må kunne fastlægge Tysklands allianceforhold.

En konference mellem Jordan, Iraq, Saudi Arabien, Syrien, Libanon og Ægypten træder sammen. Den afsluttes d. 10., da enighed er nået om foranstaltninger til forsyning af den jordanske hær med alle nødvendige forsvarsmidler.

8. – Pakistans premierminister Mohamed Ali træder tilbage. Han efterfølges d. 12. af Hussein Shaheed Suhrawardy.

18. – Det bulgarske kommunistpartis centralkomite rehabiliterer den i 1949 henrettede vicepremierminister Traitjo Kostov.

Den britiske regering agter at give Guldkysten fuld uafhængighed indenfor Det britiske Statssamfund 6. marts 1957.

19. – Det sovjetiske kommunistpartis generalsekretær, Khrushchev, ankommer på privatbesøg til Jugoslavien. – 27. rejser Tito med Khrushchev tilbage til USSR, officielt på ferierejse. – 29. udtaler en jugoslavisk regeringstalsmand, at der på det ideologiske plan består meningsuoverensstemmelser. Han henviser til et brev fra det sovjetiske kommunistparti til de østeuropæiske kommunistiske partier. Efter hvad der andetsteds oplyses, advarer dette brev mod at tage Jugoslavien til forbillede.

20. – Kong Ibn-Saud og kong Feisal af Iraq mødes i den saudiarabiske by Damman. Mødet menes at indlede et bedre forhold mellem de to hidtil rivaliserende kongehuse og deres lande.

21. – Nicaraguas præsident, Anastasio Somoza, såres ved et attentat og dør dagen efter.

25. – Marokkos sultan, Muhammed ben Yusséf, kræver fredelig løsning af det algierske spørgsmål, efter at han ved den marokkansk-algierske grænse har forhandlet med algierske modstandsledere. Han antyder villighed til at virke som mægler.

27. – Sydvietnams regering fastslår, at alle kinesere, der fødes i Sydvietnam, skal være sydvietnamesiske borgere og antage Sydvietnamesiske navne.

Den vesttyske regering beslutter at ændre sit forslag om værnepligtens varighed fra 18 til 12 måneder. – 28. Det permanente Atlantpagtråd udtaler bekymring over den vesttyske nedsættelse af uddannelsestiden.

Sovjetunionen har anerkendt den såkaldte fempunktsformel om normalisering af forholdet mellem Japan og USSR, således at diskussionen om territorialspørgsmål udskydes, mens krigstilstanden ophører og diplomatiske forbindelser oprettes.

DANMARK

Juli 1956

1. – Udenrigsministeriet meddeler, at Danmark sammen med en række andre EPU-lande har tilsluttet sig en ordning, hvorefter betalingsmellemværender med Argentina afvikles på multilateral basis. Det nye system træder i kraft den 2. juli.

10. – Regeringen har besluttet at nedsætte tre udvalg om problemer vedr. den tekniske uddannelse: et mindre udvalg, der snarest skal give indstilling om de foranstaltninger, der omgående bør træffes for at øge antallet af teknikere, et udvalg, der skal beskæftige sig med den matematisk-naturvidenskabelige uddannelses karakter og omfang, samt et hovedudvalg vedr. uddannelsesproblemerne på længere sigt.

Partiet De uafhængiges hovedbestyrelse protesterer mod forliget om folkepensionen og henstiller til folketinget at lade den uværdige stemmekøbspolitik fare.

11. – Mellem Danmark og Schweiz er opnået enighed om udkast til en overenskomst om undgåelse af dobbeltbeskatning.

12. – Den vesttyske landbrugsminister Heinrich Lübke, der er på besøg i Danmark, udtaler, at man ikke foreløbig tør udsætte det tyske landbrug for fri konkurrence fra Danmark, Holland og andre europæiske lande, hvor landbrugets produktionsapparat er mere moderne end i Tyskland.

19. – Økonomi- og arbejdsminister Krag udtaler om det nu afsluttede ministerrådsmøde i OEEC, at der endnu ikke er opnået tilstrækkelige resultater m.h.t. lempelse af told- og andre hindringer for fri import af landbrugsvarer. Danmark har derfor hævdet, at 90 pct.-liberaliseringen endnu ikke kan gøres permanent, men må forlænges midlertidigt og på betingelse af, at arbejdet på en frigørelse af handelen med landbrugsvarer fortsættes. I overensstemmelse med dette standpunkt er 90 pct.-liberaliseringen forlænget til udgangen af 1957 på de hidtidige betingelser. Om dollarpræmieringsordningen udtaler ministeren, at Danmark nu er forpligtet til at nedsætte eksportpræmien fra 8 til 6 pct. fra 1. januar 1957, men der er ikke fastsat noget tidspunkt for ordningens endelige afvikling.

20. – Forhandlinger mellem det østtyske udenrigshandelskammer og de store erhvervsorganisationer er resulteret i, at der er opstillet kontingentlister for samhandelen mellem Danmark og Østtyskland. Listerne omfatter varer til en værdi af ca. 110 mill. kr. hver vej.

25. – Samordningsudvalgets formandsskab (se 14/12 1955) foreslår forbedring af den økonomiske statistik samt oprettelse af et institut for konjunkturforskning og et samfundsøkonomisk råd.

26. – Det russiske blad »Izvestia« skriver, at visse kredse i U.S.A. benytter sig af begivenhederne i Island til at lægge pres på Danmark og Norge for at få dem til at opgive deres modstand mod stationering af amerikanske tropper i fredstid.

Det oplyses, at der indtil 1. juli, da forbudet mod håndhævelse af bindende mindstepriser og -avancer i efterfølgende omsætningsled trådte i kraft, var indkommet 60 ansøgninger om dispensation fra forbudet til monopoltilsynet. Dispensation er givet i 13 tilfælde, i 5 tilfælde dog med tidsbegrænsning.

30. – Kommissionen til behandling af landbrugets kreditproblemer – realkreditkommissionen – foreslår en række foranstaltninger, som skal muliggøre en forøgelse af kreditforeningernes låneudmåling. På kommissionens tilskyndelse har landbo- og husmandsforeningerne i forening med banker og sparekasser endvidere udarbejdet et udkast til indkøbs- og finansieringsforeninger inden for landbruget, og de nævnte pengeinstitutter har givet tilsagn om foreløbig at ville stille 50 mill. kr. til rådighed for disse foreninger.

31. – Detailpristallet for juli (juli 1914 = 100) er steget til 419 mod 414 i april og 410 i januar. Stigningen mellem januar og juli giver såvel arbejdere som tjenestemænd to dyrtidstillægsportioner fra henholdsvis 1. september og 1. oktober.

August 1956

2. – En russisk flådeafdeling aflægger officielt besøg i København. Den medfører som gave to af Vitus Berings kanoner. Samtidig aflægger to danske fregatter besøg i Leningrad.

7. – Den hollandske vandbygningsekspert dr. van Veen og dr. techn. J. Rüdinger, der har gennemgået Thyborønprojektet, mener ikke, det vil være forsvarligt at stille arbejdet i bero i den tid, det vil tage at gennemføre modelforsøg. Efter de erfaringer, der er indvundet i Holland og andre lande, mener de ikke, at den oprindelige plan giver fornoden sikkerhed, men foreslår forskellige forstærkninger, der vil forøge udgiften fra ca. 150 til ca. 200 mill. kr.

8. – Den danske regering modtager den britiske regerings indbydelse til konferencen i London den 16. august om Suezkanalspørgsmålet. I svaret på indbydelsen hedder det, at selve nationaliseringen af kanalselskabet ikke giver den danske regering anledning til at fremkomme med nogen tilkendegivelse, og at man går ud fra, at det vil være muligt at tilvejebringe en løsning uden magtanvendelse.

Forsvarsminister Poul Hansen erklærer i en tale til det danske kommando i Tyskland, at tjenestetiden ikke for tiden kan nedsættes.

11. – Stats- og udenrigsminister H. C. Hansen forhandler i Thorshavn med det færøske landsstyre om udbygning af det færøske vejnet, oprettelse af en flyveforbindelse til Færøerne og andre spørgsmål, til hvis løsning landsstyret ønsker statens medvirken.

15. – Den danske delegation til Suezkonferencen ankommer til London. Den ledes af stats- og udenrigsminister H. C. Hansen og består iøvrigt af udenrigsministeriets direktør Niels Svenningsen og udenrigsministeriets rådgiver i folkeret, professor Max Sørensen, samt skibsrederne A. P. Møller og Aschengreen, Ø. K. H. C. Hansen udtaler, at Danmark håber, at FN må blive bragt noget mere ind i billedet, og at han finder det uheldigt, at Ægypten ikke deltager i konferencen.

Regeringen nedsætter en arbejdsretskommission med højesteretsdommer Victor Hansen som formand. Kommissionen skal afgive betænkning inden oktober 1957. I kommissoriet hedder det bl. a., at kommissionen bør være opmærksom på, indenfor hvilke områder arbejdsstandsninger vil medføre virkninger af særlig alvorlig karakter for samfundets livsvigtige funktioner, herunder bl. a. dagspressen, og drøfte muligheden for at finde veje til at undgå eller begrænse sådanne arbejdsstandsninger.

16. – I folketingets udvalg om forslaget til en ny lærlingelov meddeler økonomi- og arbejdsminister Krag, at regeringen vil gå med til at ophæve adgangsbegrænsningen fra 1. marts 1958, men udvalgets flertal (v., k.f. og r.v.) fastholder, at adgangsbegrænsningen straks skal bortfalde.

På foranledning af en henvendelse fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd og De samvirkende danske Husmandsforeninger vil monopoltilsynet foretage en undersøgelse af pris- og avanceforholdene for frugt- og grønthandlere.

17. – På Suezkonferencen i London udtaler stats- og udenrigsminister H. C. Hansen, at der må tages ethvert rimeligt hensyn til Ægyptens legitime interesser, men at han på det stærkeste støtter grundtankerne i de tre store vestmagters forslag om et internationalt organ i tilknytning til FN, som skulle lede kanalens drift. Han tilføjer, at de videre forhandlinger om denne plan må ske under FN's ledelse med Ægypten som deltager.

18. – En ekstraordinær generalforsamling i tobaksarbejderforbundets afdeling »Enigheden«

vedtager, at 359 cigarillosrullersker, der har strejket siden den 31. juli, og som to gange er idømt bod ved den faste voldgiftsret, skal genoptage arbejdet.

19. – Forsvarsminister Poul Hansen advarer mod den øgede risiko, det vil medføre, hvis man alene eller så godt som alene forlader sig på den fredsbevarende virkning af de nye atomvåben.

20. – Landbrugsminister Smorum, der er vendt hjem fra en rejse i U.S.A., hvor han har haft samtaler med landbrugsminister Ezra Benson om afsætningen af den amerikanske overskudsproduktion, udtaler, at det er hans bestemte indtryk, at der fra amerikansk side vil blive taget hensyn til danske interesser.

21. – Kommissionen angående en Storebæltsbro afgiver foreløbig betænkning om de tekniske problemer ved tilvejebringelsen af en fast forbindelse over Storebælt. Kommissionen foreslår, at der bygges to halve broer – fra Knudshoved til Sprogø og fra Sprogø til Halskov Rev – i to etager med 4 vejbaner i øverste og dobbeltsporet jernbane og cykle- og knallertstier i nederste etage.

22. – Fra Haag meddeles, at grunden til, at den dansk-hollandske handelsaftale kun er blevet forlænget for 3 måneder, er et ønske fra de tre Benelux-lande om senere at kunne indgå en fælles handelsoverenskomst med Danmark.

29. – Finansudvalgets formand, Jensen-Broby, idømmes 4 dagbøder à 25 kr. for æresfornærmelse mod arkitekterne.

September 1956

1. – Danmark ratificerer forlængelsen af den internationale hvedeoverenskomst, hvori Danmarks kvota er fastsat til 50.000 tons pr. høstår.

Forhandlinger om en ny luftfartsaftale mellem Vesttyskland og Danmark, Norge og Sverige afsluttes med et kompromis, der betyder en indskrænkning af det antal landinger, SAS må foretage i Vesttyskland.

2. – Ved et konservativt landsdelsstævne på Gavnø gør fhv. minister Aksel Møller sig til talsmand for, at statens overskud anvendes til lettelse af den direkte skat imod, at skatteyderen dokumenterer, at det sparede skattebeløb er bundet i bank eller sparekasse i en nærmere fastsat årrække.

»Politiken« angriber nedrivningen af Østifternes Kreditforenings bygning i København for at give plads til en gadeudvidelse, som alene lader sig realisere, fordi Københavns kommune har fået tilsagn om tilskud fra vejfonden.

7. – Dansk Smede- og Maskinarbejderforbunds kongres kræver industriforbund, revision af septemberforliget og koordination af fagenes krav ved overenskomstforhandlinger.

12. – Finansminister Kampmann fremsætter forslag om pristalsreguleret alderdomsforsikring og alderdomsopsparing (om forhistorien se 14/6). Forslaget åbner adgang for alle 18–51-årige til (med banker, sparekasser og forsikringsselskaber) at oprette indtil 4 indekskontrakter à 500 kr. årlig, regnet efter kroneværdien den 1. juli 1956. Udbetalingerne på indekskontrakt påbegyndes med det fyldte 67. år. Såvel indbetalinger som udbetalinger reguleres efter pristallet, men under en stadig prisstigning vil indbetalingerne trods den løbende pristalsregulering ikke være tilstrækkelige til at dække de pristalregulerede udbetalinger, og det foreslås derfor, at staten dækker, hvad der måtte komme til at mangle, gennem et indekstillæg. Til gengæld vil folkepensionen blive nedsat med det beløb, der udbetales som indekstillæg, dog højst med 35 pct. af den pristalsregulerede ydelse. Tjenestemænd og andre, der ikke kan få folkepension, kan heller ikke få indekstillæg, men skal ikke være udelukket fra at oprette indekskontrakter og opnå de skattemæssige begunstigelser, der knytter sig hertil. Med hensyn til spørgsmålet om folkepensionens finansiering oplyser finansministeren, at der hidtil i finansudvalget er stillet forslag, hvis gennemførelse vil betyde en forbedring af

indeværende års budget med 88 mill. kr. Heraf er ca. 55 mill. kr. varige forbedringer og besparelser, og det antages, at dette beløb for 1957–58 kan øges til i hvert fald 65 mill. kr. Heri er ikke medregnet eventuelle besparelser på forsvarsbudgettet, hvor der i indeværende år er sparet 50 mill. kr. Da merudgiften ved folkepensionen i 1957–58 og 1958–59 vil udgøre henholdsvis ca. 95 og ca. 180 mill. kr., medens folkepensionsbidraget anslås at ville indbringe henholdsvis ca. 105 og ca. 120 mill. kr., kommer finansministeren til det resultat, at der i det første år vil være merdækning og i det andet år fuld dækning for udgifterne ved folkepensionens gennemførelse.

13. – I det udenrigspolitiske nævn giver stats- og udenrigsminister H. C. Hansen en redegørelse for udviklingen i Suezkanalspørgsmålet, idet han betoner regeringens ønske om i denne sag vedvarende at handle i nøje overensstemmelse med den norske og svenske regering.

Folketinget foretager 2. behandling af forslag til lov om lærlingeforholdet. I udvalget har socialdemokraterne bøjet sig for de tre andre partiers krav om ophævelse af lærlingebegrænsningen straks ved lovens ikrafttræden den 1. december; lærlingerådet kan dog i undtagelsestilfælde give tilladelse til begrænsning af lærlingetallet af hensyn til den forsvarlige oplæring. På den anden side har de tre partier opgivet ønsket om en særlig lærlingelov for butiks-, handels- og kontorvirksomhed, men loven får et særligt afsnit om butiks-, handels- og kontorlærlinge, og ved afstemninger i lærlingerådet om sager vedrørende disse fag har kun formanden og fagenes repræsentanter stemmeret (tilsvarende ved sager angående håndværk og industri). Desuden er der opnået enighed om en vis lempelse af hovedreglen om, at dagskoleundervisning skal indføres i løbet af 8 år. Uden for betænkningen stiller kommunisterne og retsforbundet en række ændringsforslag, som alle forkastes. Under debatten oplyser økonomi- og arbejdsminister Krag, at 60 fag i første halvdel af 1955 havde en tilgang af 8097 lærlinge, men at antallet i samme periode i 1956 var faldet med godt 5 pct. til 7668.

På foranledning af Bertel Dahlgaard (r. v.) møder trafikminister Kai Lindberg til samråd med finansudvalget om nedrivningen af Østifternes Kreditforenings bygning.

14. – Kirsten Gloerfelt-Tarp (r. v.) fremsætter forslag om ændring af byggestotteloven, således at statslån efter kapitel V.A. (lån efter vurdering) fortrinsvis ydes til en- og tofamilieshuse.

Folketinget foretager derefter 1. behandling af forslaget om pristalsreguleret alderdomsforsikring og alderdomsopsparing, der fra alle sider får en kølig modtagelse. Under debatten kritiserer Bertel Dahlgaard (r. v.) finansministerens udtalelser om finansieringen af folkepensionen, som han finder for optimistiske. Thestrup (k. f.) bebuder, at han i finansudvalget vil stille forslag om forskellige besparelser, bl. a. nedlæggelse af overflødige administrationsorganer.

16. – Fra det skandinaviske udenrigsministermøde i Stockholm udsendes et kommunique, hvori det hedder, at man er enig om, at Suezkanalspørgsmålet nu er kommet i et leje, hvor det mest passende kan henvises til FN. Man ønsker ikke på forhånd at tage stilling til planen om en organisation af Suezkanalens kunder, men ministrene er rede til at foreslå deres regeringer at svare ja på indbydelsen til konferencen i London om denne plan.

På venstres landsmøde vedtages en resolution, der beklager, at det endnu ikke har været muligt i folketinget at skabe tilstrækkelig samling om en liberal politik, der er egnet til at standse inflationen og den dermed sammenhørende socialisering af værdierne.

18. – Den danske delegation, som skal deltage i konferencen om en sammenslutning af brugere af Suezkanalen, ankommer til London. Den ledes af stats- og udenrigsminister H. C. Hansen.

Det oplyses, at de konservative i finansudvalget vil forelægge forslag om besparelser til 27 mill. kr. En del af forslagene har dog tidligere været fremme i udvalget.

19. – Stats- og udenrigsminister H. C. Hansen gør på Londonkonferencen rede for, hvad der efter dansk opfattelse bør gøres for at løse Suezkonflikten. Han mener, at tiden er inde til at

opfordre FN til at handle. Om forslaget om en brugerorganisation udtaler han, at han af forfatningsmæssige grunde ikke kan give besked om Danmarks endelige stilling, men da præsident Nasser har sagt, at han ikke vil samarbejde med en sådan organisation, forekommer det ham, at forudsætningerne for, at en brugerorganisation kan lette passagen gennem kanalen, ikke er til stede. Han mener dog, den kan gøre nytte ved at tilrettelægge andre forsyningslinier, indsamle informationer o.s.v.

NATO's overstkommanderende, general Gruenther, der er på afskedsrejse til samtlige NATO-lande, udtaler på en pressekonference i København sin beklagelse af de tendenser til en nedsættelse af den militære tjenestetid, der har vist sig i nogle NATO-lande. Planen om stationering af fremmede luftstyrker i Danmark er i realiteten opgivet, dels fordi remilitariseringen af Vesttyskland vil betyde en styrkelse af forsvaret i Nordeuropa, dels fordi radarnettet nu er udbygget.

Statistisk Departement oplyser, at medens der i 1939 blev indgået knap 11.000 lærekontrakter, var tallet i 1954 21.635 og i 1955 21.037.

20. – Folketinget vedtager ved 3. behandling enstemmigt lærlingelovforslaget; k. og rf. undlader at stemme. Et radikalt forslag til beslutning om foranstaltninger til fremme af færdselssikkerheden er derefter til 1. behandling.

Foruden det konservative folkeparti har også venstre og det radikale venstre fremsendt spareplaner til finansudvalget. Det radikale venstres plan omfatter bl. a. en yderligere besparelse på militærudgifterne.

21. – Stats- og udenrigsminister H. C. Hansen udtaler efter sin hjemkomst fra Suezkonferencen i London, at alle den danske delegations medlemmer finder det rigtigst, at Danmark tiltræder den brugerorganisation (SCUA), der nu er etableret.

Folketinget foretager 2. behandling af forslaget om pristalsreguleret alderdomsforsikring og alderdomsopsparing. I udvalget er der opnået enighed om at gennemføre forslaget under forudsætning af, at der i folkepensionsforslaget indføjes en bestemmelse om, at nedsættelsen af folkepensionen som følge af udbetaling af indekstillæg ikke kan udgøre mere end det beløb, med hvilket folkepensionens mindstebeløb er steget siden indekskontraktens oprettelse.

25. – Efter en redegørelse af stats- og udenrigsminister H. C. Hansen vedtager folketinget med 130 stemmer mod 7 (k.) en dagsorden, der godkender, at Danmark tiltræder den på den anden Londonkonference om Suezkanalspørgsmålet udarbejdede deklaration om oprettelse af en sammenslutning af brugere af Suezkanalen. H. C. Hansen oplyser, at rederne har anbefalet tilslutning til brugerorganisationen under forudsætning af, at der ikke fra den danske regerings side vil kunne gives ordre til danske skibe om, at de skal benytte den ene eller den anden rute, samt at de er frit stillet m.h.t., hvor de vil erlægge betalingen for passage gennem kanalen.

Folketinget foretager 1. behandling af et kommunistisk forslag til beslutning om aflysning af de militære genindkaldelser. Forslaget afvises af forsvarsminister Poul Hansen.

26. – Folketingets præsidium indbyder en delegation fra Sovjetunionens øverste råd til et besøg i Danmark.

Folketinget vedtager ved 3. behandling folkepensionsforslaget med 139 stemmer mod 11 (retsforbundet, de konservative Tesdorpf, Adolph Sørensen og Fanger og venstremændene Thorkil Kristensen og Østergaard), medens venstres to hovedstadsrepræsentanter, Anker Lau og Paabøl, undlader at stemme. Forslaget om prisreguleret alderdomsforsikring og alderdomsopsparing vedtages med 141 stemmer mod 12 (k. og rf.).

I indstillingen fra folkepensionsudvalget (÷Thorkil Kristensen) hedder det om finansieringen, at 1 pct. af den skattepligtige indtægt skal opkræves som et særligt folkepensionsbidrag, og den resterende del af merudgiften skal opnås ved besparelser, hvorved forstås såvel udgiftsreduktioner som indtægtsforøgelser (takstforhøjelser). Venstres ordfører, Lorentzen, udtaler, at det ikke vil være rimeligt at kræve tilslutning til de enkelte spareforanstaltninger fra alle de fire partier, der er med til at

gennemføre folkepensionen. Både Thorkil Kristensen og Bertel Dahlgaard giver under debatten udtryk for deres betænkelighed ved, at der ikke er opnået nogen betryggende overenskomst om finansieringen. Med hensyn til tjenestemændene siges det i betænkningen, at den omstændighed, at tjenestemænd skal svare det særlige folkepensionsbidrag, selv om de ikke kan få folkepensionens mindstebeløb, bør tages i betragtning ved fastsættelsen af deres fremtidige lønnings- og pensionsvilkår, som er til overvejelse i lønningskommissionen af 1954.

Folketinget vedtager ved 3. behandling enstemmigt det radikale forslag om ændringer i byggestøtteloven.

Folketingets ombudsmand udsender sin første årsberetning. Indtil 1. august var 291 sager, som var optaget til realitetsbehandling, færdigbehandlet, og i ca. 25 af disse var der grund til kritik.

30. – Stats- og udenrigsminister H. C. Hansen udtaler på et socialdemokratisk hovedbestyrelsesmøde, at regeringen ikke ønsker valg før engang i 1957.